JOAN DIDION

agale

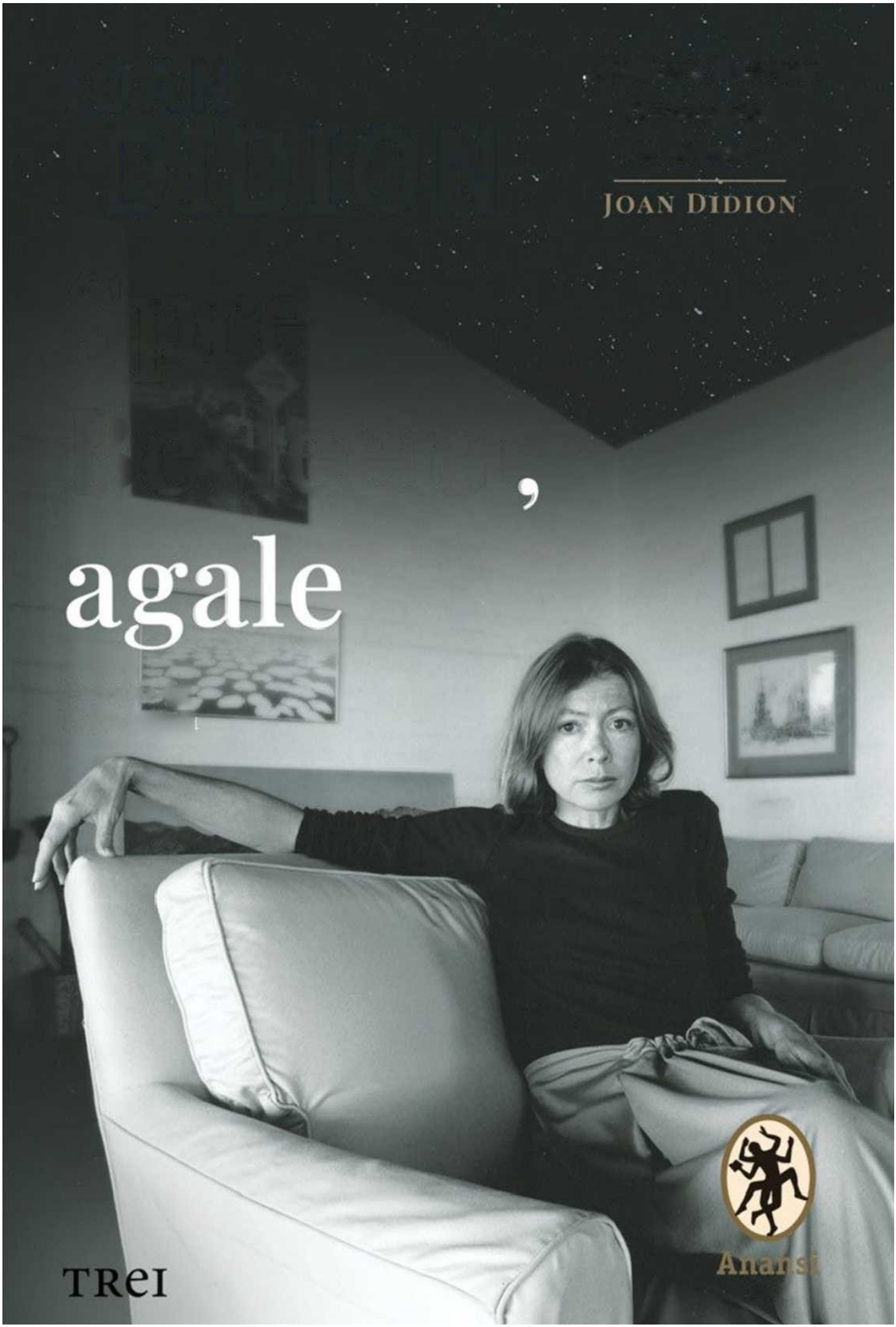

TREI

Anansi

EGO
Traducere de Bertha Savi
Scriitorii trădează întotdeauna pe cineva.“
Spre Betleem
JOAN
DIDION
JOAN
DIDION
Spre Betleem, agale
Traducere din limba engleză şi note de
Bertha Savu

EDITURA TREI
Pentru Quintana
Mulţumiri

„Unde oamenii continuă să se sărute” a apărut prima dată în *The New York Times Magazine* cu titlul „Nişte oameni de la o şcoală pentru nonviolenţă”. Eseurile „Despre păstrarea unui carnet de însemnări şi „însemnările unei fiice indigene au fost publicate prima dată în *Holiday,* iar „Nu pot să-mi scot monstrul din cap” şi „Despre moralitate”, în *The American Scholar,* cel din urmă cu titlul „Etica insidioasă a conştiinţei”. „Despre stima de sine” şi „Guaymas, Sonora” au apărut prima dată în *Vogue.* Un fragment din „Carnet de însemnări din Los Angeles” a fost publicat cu titlul „Santa Ana” în *The Saturday Evening Post.* Toate celelalte eseuri au apărut iniţial în *The Saturday Evening Post,* unele dintre ele cu alt titlu: „Visând la visul de aur” s-a numit „Cum să le spun că n-a mai rămas nimic”; „7000 Romaine, Los Angeles 38”, „Subsolurile lui Howard Hughes”; „Scrisoare din paradis, 21°19' N, 157°52' V”, „Hawaii: step deasupra Pearl Harbor”; iar „Rămas- bun tuturor acelor lucruri”, „La revedere, oraş fermecat”.

Autoarea le mulţumeşte acestor publicaţii pentru permisiunea de retipărire a eseurilor.

Rotind, rotind spirală tot mai largă, Şoimul pe şoimar nu-l poate auzi; Lucruri se destramă; centrul nu se mai susţine;
Anarhia pură vine peste lume, înmuiată-n sânge, mareea-naintează, şi peste tot
Ceremonia inocenţei e înecată;
Lipsiţi sunt cei buni de-orice convingere, cei
Răi, plini de intensitate înfocată.
Fără îndoială, e vremea unei revelaţii;
Fără îndoială, e vremea pentru cea de-a Doua Venire.
A Doua Venire! Nici bine nu s-au spus cuvintele
Că-ntr-o bogată închipuire Spiritus Mundi
Îmi tulbură privirea: undeva-n nisipurile desertului
O arătare cu cap de om şi trup de leu, Cu privirea-i goală şi, ca soarele, necruţătoare,
Îşi mişcă coapsele greoaie, şi întreaga- i făptură
Agită-n deşert umbrele păsărilor indignate.
Iar cade întunericul; dar ştiu de-acum Că douăzeci de veacuri de adâncă letargie
Au fost curmate-n coşmar de legănatul unui scrânciob,
Ce bestie primitivă să fie, de timpul îi veni, într-un sfârşit,
S-o ia spre Betleem, agale, spre propria-i născare?[1]
W.B. Yeats
Am învăţat ce-i curajul de la Buddha, Isus, Lincoln, Einstein şi Cary Grant.
Peggy Lee

O prefaţă

Cartea aceasta se numeşte *Spre Betleem, agale* pentru că, deja de câţiva ani, unele versuri din poezia lui Yeats de mai sus îmi răsunau în urechea minţii de parcă ar fi fost implantate acolo pe cale chirurgicală. Spirala tot mai largă, şoimul care nu îl aude pe şoimar, privirea goală şi necruţătoare ca soarele; acestea au fost punctele mele de referinţă, singurele imagini pe fundalul cărora mare parte din ceea ce vedeam şi auzeam şi gândeam părea să aibă sens. „Spre Betleem, agale” este, de asemenea, titlul unuia dintre

eseurile din carte, iar acest eseu, născut în timpul petrecut în cartierul Haight-Ashbury din San Francisco, a fost pentru mine atât materialul care s-a cerut scris cu cea mai mare urgenţă dintre toate, cât şi singurul care m-a făcut, după ce a apărut, să mă simt deznădăjduită. A fost prima dată când m-am confruntat direct şi fără loc de interpretare cu fenomenul atomizării, cu dovada că lucrurile se destramă: am mers la San Francisco pentru că nu mai fusesem în stare să scriu de câteva luni, paralizată de convingerea că scrisul e un act irelevant, că lumea aşa cum o înţelesesem nu mai exista. Dacă aveam să mai lucrez vreodată, era obligatoriu să mă împac cu această dezordine, latã de ce eseul era important pentru mine. Şi după ce a fost publicat am văzut că, indiferent cât de „direct” şi „fără loc de interpretare” am crezut că spusesem lucrurilor pe nume, nu reuşisem să mă fac înţeleasă de majoritatea oamenilor care citiseră şi cărora chiar le plăcuse textul, nu reuşisem să transmit că vorbeam despre ceva mai general decât despre o mână de copii cu mandale pe frunte. Prezentatori de emisiuni m-au sunat
acasă şi au vrut să vorbim (la radio în direct) despre cazurile „spurcate” din Haight-Ashbury, iar cunoştinţele m-au felicitat că apucasem să-l scriu „la timp”, pentru că „tot moftul ăsta s-a dus acum, e *fini, kaput”.* Presupun că aproape toţi cei care scriu au uneori senzaţia dureroasă că nimeni nu ascultă, dar, la vremea respectivă, mie mi s-a părut (poate pentru că eseul era important pentru mine) că niciodată nu primisem un feedback atât de lipsit de relevanţă, la o scară atât de extinsă.

Aproape toate textele de aici au fost scrise pentru a fi publicate în periodice pe parcursul anilor 1965, 1966 şi 1967, iar majoritatea lor, ca să lămurim lucrurile de la bun început, au fost „ideea mea”. Mi s-a cerut să merg la Carmel Valley şi să fac un reportaj despre şcoala lui Joan Baez aflată acolo; mi s-a cerut să merg în Hawaii; cred că mi s-a cerut să scriu despre John Wayne; şi mi s-au cerut scurtele eseuri despre „moralitate” pentru *The American Scholar* şi despre „respectul de sine” pentru *Vogue.* Treisprezece din cele douăzeci de articole au fost publicate în *The Saturday Evening Post.* Destul de des, îmi scriu oameni din locuri precum Toronto care vor să ştie (cer să ştie) cum îmi pot împăca conştiinţa cu faptul că scriu pentru *The Saturday Evening Post,* răspunsul este destul de simplu. *The Post* este foarte receptiv la ceea ce doreşte scriitorul să facă, plăteşte suficient încât acesta să poată s-o facă bine şi îşi face un titlu de glorie din a nu interveni asupra materialului scris. Pierd din când în când din nuanţele subtile ale limbii lucrând pentru *The Post,* dar nu mă consider compromisă. Sigur că nu toate eseurile din această carte au legătură, în sens de „subiect”, cu prăbuşirea generală, cu lucrurile care se destramă; aceasta este o noţiune largă şi mai degrabă prezumţioasă, în timp ce multe dintre textele de-aici sunt scurte şi personale. Însă, din moment ce nu sunt nici asemenea unei camere de luat vederi, nici foarte deprinsă să scriu despre ceea ce nu mă interesează, tot ce scriu reflectă, uneori gratuit, ceea ce simt.

Nu ştiu ce aş putea să vă mai spun despre aceste texte. Aş putea să vă spun că mi-a făcut mai multă plăcere să lucrez la unele decât la altele, dar că mi-a venit greu să le scriu pe fiecare în parte şi că mi-au luat, poate, mai mult timp decât meritau; că există întotdeauna un moment când, scriind un text, stau într-o încăpere literalmente înţesată cu starturi furate şi nu reuşesc să înşir un cuvânt după altul şi îmi imaginez că am suferit un mic atac cerebral din care am scăpat aparent nevătămată, dar care, în realitate, m-a lăsat afazică. M-am simţit, de fapt, mai rău ca niciodată când scriam „Spre Betleem, agale”; durerea nu mă lăsa noaptea să dorm, aşa că beam, vreo douăzeci, douăzeci şi una de ore pe zi, gin fiert ca să atenuez durerea şi luam Dexedrină ca să neutralizez ginul, şi-aşa am scris textul. (Mi-ar plăcea să credeţi că am continuat să lucrez dintr-un soi de real profesionalism, ca să nu încalc termenul de predare, dar nu ar fi întru totul adevărat; am avut, e drept, un termen de predare, dar era şi o perioadă zbuciumată, iar munca era pentru zbuciumul meu ceea ce ginul era pentru durere.) Ce altceva ar mai fi de spus? Nu sunt foarte bună la luat interviuri. Evit situaţiile în care trebuie să vorbesc cu ofiţeri de presă. (Asta mă împiedică să fac reportaje despre majoritatea actorilor, ceea ce e în sine un avantaj.) Numi place să dau telefoane şi nu vreau să mă gândesc la câte dimineţi am stat pe marginea patului în vreun motel Best Western, încercând să mă adun ca să vorbesc cu procurorul districtual adjunct. Singurul meu avantaj ca reporter este că sunt
atât de mică din punct de vedere fizic, am un temperament atât de discret şi sunt atât de opacă emoţional, încât oamenii tind să uite că prezenţa mea contravine celor mai înalte

interese ale lor. Iar acest lucru se întâmplă de fiecare dată. Asta e ceea ce trebuie să ţinem minte în ultimă instanţă: *scriitorii întotdeauna trădează pe cineva.*

I

Stiluri de viaţă în ţinutul de aur

Visând la visul de aur

Aceasta este o poveste despre dragoste şi moarte în ţinutul de aur şi începe chiar cu locul faptei. San Bernardino Valley se întinde doar la o oră distanţă înspre est de Los Angeles când vii pe autostrada San Bernardino, dar ea este, în multe sensuri, o altă lume: nu mai e California aceea de coastă cu apusuri subtropicale şi vânturi de vest blânde, bătând dinspre Pacific, ci o Californie mai aspră, bântuită de spectrul deşertului Mojave aflat chiar dincolo de munţi, devastată de vântul Santa Ana, fierbinte şi uscat, ce coboară prin trecători cu 150 de kilometri la oră, văitându-se printre paravanele de eucalipţi şi măcinându-ţi nervii. Octombrie este luna cea mai rea în materie de vânt, luna când e greu până să şi respiri, iar incendiile izbucnesc spontan pe dealuri. Nu a mai plouat din aprilie.

Orice glas devine strident. Este sezonul sinuciderilor şi al divorţurilor şi al spaimei şfichiuitoare care te cuprinde de fiecare dată când bate vântul.

Mormonii au fost cei care au colonizat acest ţinut sinistru, pe care mai târziu l-au abandonat, însă la vremea plecării lor primul portocal fusese deja plantat şi, în următorii o sută de ani, San Bernardino Valley avea să atragă un soi de oameni care se vedeau trăind poate printre livezile de pomi-talisman, prosperând în aerul uscat, oameni care au adus cu ei din Vestul mijlociu un anumit fel de a construi şi de a găti şi de a se ruga şi care au încercat să îl altoiască pe acest pământ. Transplantul a avut rezultate bizare. Aceasta este California unde poţi să trăieşti şi să mori fără să fi mâncat vreodată anghinare, fără să fi întâlnit vreodată un catolic sau un evreu. Aceasta este California
unde e uşor să Asculti-o-Predică formând un număr de telefon, dar greu să cumperi o carte. Aceasta este tara unde credinţa în interpretarea literală a Genezei a alunecat pe nesimţite în credinţa în interpretarea literală a *Asigurării de moarte*[2], ţara părului tapat şi a pantalonilor capri şi a fetelor pentru care toate promisiunile vieţii se reduc la o rochie albă de mireasă cu tiv la jumătatea gambei şi la naşterea unei Kimberly sau a unei Sherry sau a unei Debbi, la un divorţ în Tijuana[3] şi la hotărârea de a relua şcoala, făcând un curs de coafeze. „Eram doar nişte puşti nebuni”, spun ele fără niciun regret şi privesc spre viitor. Viitorul arată întotdeauna bine în ţinutul de aur pentru că nimeni nu-şi aminteşte trecutul. Aici este locul unde suflă vânt fierbinte şi vechile tradiţii nu par relevante, unde rata divorţurilor este de două ori mai mare decât media naţională şi unde unul din treizeci şi opt de oameni trăieşte într-o rulotă. Aici este ultima oprire pentru toţi cei care vin din altă parte, pentru toţi cei care au fugit de frig şi de trecut.

Cazul lui Lucille Marie Maxwell Miller este o poveste care a ţinut prima pagină a tabloidelor, emblematică pentru acest nou stil de viaţă.

Imaginaţi-vă pentru început Banyan Street, pentru că acolo sa întâmplat. Pe Banyan ajungi conducând spre vest din San Bernardino până la ieşirea pe Foothill Boulevard, Route 66: treci de macazurile de la Santa Fe, de motelul Forty Winks. Treci de motelul format din nouăsprezece corturi tepee din stuc: „DORMIŢI ÎNTR-UN WIGWAM, PRIMITI MAI MULT PENTRU ACEIAŞI WAMPUMI4”. Treci de Fontana Drag City şi de Biserica Nazarineană din Fontana şi de localul Pit Stop A Go-Go; treci de turnătoria Kaiser Steel, străbaţi Cucamonga până ajungi la
restaurantul-bar şi cafeneaua Kapu Kai, la intersecţia dintre Route 66 şi Carnelian Avenue. De la Kapu Kai – care s-ar traduce prin „apele interzise” –, urcând pe Carnelian Avenue, steagurile statelor se zbat în vântul biciuitor. „FERME DE JUMĂTATE DE HECTAR! SNACK-BARURL! PLĂCI DE TRAVERTIN! 95$ REDUCERE.” Sunt urmele unor oameni bine intenţionaţi care-au apucat-o pe căi greşite, resturile epavei Noua Californie. Dar, după un timp, reclamele încep să se rărească pe Carnelian Avenue, iar casele nu mai sunt vopsite în culorile pastelate şi luminoase alese de proprietarii complexului rezidenţial Springtime Home, fiind înlocuite de bungalow-urile şterse ale oamenilor care cultivă vită-de-vie şi cresc câteva găini, apoi dealurile devin mai abrupte şi drumul urcă şi până şi bungalow-urile încep să se rărească, şi aici – pustie, pavată grosolan, flancată de eucalipţi şi pâlcuri de lămâi – se află Banyan Street.

Ca foarte multe alte lucruri din ţinutul acesta, Banyan îţi dă o senzaţie de bizarerie şi de

nefiresc.

Pâlcurile de lămâi sunt scufundate în spatele unui zid de sprijin de un metru, un metru şi jumătate, astfel că frunzişul lor dens, luxuriant, nelinişţitor de lucios şi de un verde sinistru este chiar la nivelul ochilor; coaja căzută a eucalipţilor e plină de praf, un loc numai bun pentru şerpi să se înmulţească. Pietrele nu arată a piatră naturală, ci a moloz rămas în urma unei revolte nenumite. Sobe de livadă, o cisternă închisă. De o parte a străzii se întinde o vale plată şi, de cealaltă, munţii San Bernardino, o masă întunecată care se profilează ameninţător mult prea sus, prea brusc, la 2 700, 3 000, 3 300 de metri, chiar acolo, deasupra pâlcurilor de lămâi. La miezul nopţii, pe Banyan Street nu se vede nicio lumină şi nu se aude niciun sunet cu excepţia vântului ce suflă printre eucalipţi şi a lătratului înfundat al câinilor. S-ar putea să fie vreun adăpost de câini prin apropiere sau poate că se aud, de fapt, coioţii.

Banyan Street a fost drumul pe care Lucille Miller l-a luat spre casă, întorcându-se de la Mayfair Market, deschis nonstop, în noaptea de 7 octombrie 1964, o noapte cu lună nouă în care bătea vântul şi în care ea rămăsese fără lapte, şi Banyan Street a fost locul în care, în jur de 12 şi jumătate noaptea, Volkswagenul ei din 1964 s-a oprit brusc, a luat foc şi a fost înghiţit de flăcări. 0 oră şi un sfert Lucille Miller a alergat în susul şi în josul străzii, strigând după ajutor, dar nu a trecut nicio maşină şi nu a venit nimeni să o ajute. La 3 dimineaţa, când focul fusese stins şi poliţiştii rutieri de pe autostrada California îşi terminau de scris raportul, Lucille Miller încă mai plângea şi vorbea incoerent, pentru că soţul ei rămăsese dormind în Volkswagen. „Ce o să le spun copiilor, când n-a mai rămas nimic, nimic de pus în sicriu?”, plângea ea pe umărul unei prietene venite să o consoleze.

„Cum să le spun că n-a mai rămas nimic?

De fapt, ceva mai rămăsese şi, o săptămână mai târziu, acel ceva zăcea în capela Draper Mortuary într-un sicriu închis din bronz, acoperit cu garoafe roz. Cei aproximativ două sute de oameni îndoliaţi l-au ascultat pe prezbiterul Robert E. Denton de la Biserica Adventistă de Ziua a Şaptea din Ontario vorbind despre „valul de furie care a răbufnit printre noi”. Pentru Gordon Miller, a spus el, nu avea să mai fie „nici moarte, nici suferinţă, nici neînţelegere”. Prezbiterul Ansei Bristol a pomenit de „neobişnuita” amărăciune a acestui ceas. Prezbiterul Fred Jensen a întrebat „la ce foloseşte omului să cucerească lumea, dacă îşi pierde sufletul?” Cădea o ploaie măruntă, o binecuvântare în sezonul uscat, şi o vocalistă a interpretat „Adăpostit în braţele lui Isus”. S-a făcut o înregistrare video a slujbei pentru văduvă, care era reţinută, fără posibilitatea de eliberare pe cauţiune, în închisoarea districtuală din San Bernardino, fiind acuzată de omor calificat.

Bineînţeles că venea din altă parte, lăsase în urmă preria în căutarea a ceva ce văzuse într-un film sau de care auzise la radio, căci aceasta este o poveste despre sudul Californiei. S-a născut pe 17 ianuarie 1930 în Winnipeg, Manitoba, unicul copil al lui Gordon şi Lily Maxwell, amândoi profesori şi amândoi enoriaşi ai Bisericii Adventiste de Ziua a Şaptea, ai cărei membri ţin sabatul sâmbăta, cred în A Doua Venire apocaliptică, au o puternică înclinaţie misionară şi, în cazul celor foarte stricţi, nu fumează, nu beau, nu mănâncă carne, nu se machiază, nu poartă bijuterii, nici măcar verighete. La vremea în care Lucille Maxwell se înscria la Universitatea Walla Walla din College Place, Washington, era o tânără de optsprezece ani înzestrată cu o frumuseţe comună şi cu o poftă de viaţă ieşită din comun. „Lucille a vrut să vadă lumea”, avea să spună tatăl ei mai târziu, „şi cred că a aflat cum e”.

Se pare că pofta de viaţă nu era materie de studiu la Universitatea Walla Walla şi, în primăvara anului 1949, Lucille Maxwell l-a cunoscut pe Gordon („Cork”) Miller, cel cu care avea să se şi căsătorească: un absolvent de douăzeci şi patru de ani al aceleiaşi facultăţi şi al scolii de stomatologie de la Universitatea din Oregon, încartiruit, la vremea respectivă, la Fort Lewis pe post de medic militar. „Am putea spune, probabil, că a fost dragoste la prima vedere”, îşi aminteşte domnul Maxwell. „înainte de a fi prezentaţi oficial, i-a trimis lui Lucille optsprezece trandafiri cu un bilet în care spunea că, şi dacă nu iese cu el la întâlnire, speră măcar că o să-i placă trandafirii . Soţii Maxwell îşi amintesc că fiica lor a fost o mireasă „radioasă”.

Căsniciile nefericite seamănă atât de mult unele cu celelalte, încât nu e nevoie să ştim prea multe despre cum a decurs aceasta. Poate că au existat sau nu tensiuni în Guam, unde Cork şi Lucille Miller au locuit pe vremea când el îşi încheia stagiul militar. Poate că au

existat sau nu tensiuni în orăşelul din Oregon unde el şi-a deschis primul cabinet. Se pare că au fost nişte decepţii legate de mutarea lor în California: Cork Miller le mărturisise unor prieteni că îşi doreşte să devină doctor, că e nefericit ca dentist şi că intenţionează să se înscrie la Colegiul Adventist de Ziua a Şaptea al Medicilor Evanghelişti din Loma Linda, la doar câţiva kilometri mai la sud de San Bernardino. Nu a făcut- o; în schimb, a cumpărat un cabinet stomatologic lângă graniţa de vest a ţinutului San Bernardino, iar familia s-a stabilit aici, într-o casă modestă pe genul de stradă unde găseşti mereu triciclete şi credite reînnoite şi visuri despre case mai mari şi străzi mai bune. Asta se întâmpla în 1957. În vara anului 1964 erau împliniţi, aveau o casă mai mare pe o stradă mai bună şi bagajul obişnuit al unei familii care urcă pe scara socială: 30 000 de dolari pe an, trei copii de pus pe felicitarea de Crăciun, fereastra panoramică, sufrageria, fotografiile din ziare care certificau că „Doamna Gordon Miller,preşedintă a Fundaţiei Inimii din Ontario...".

Plăteau şi preţul obişnuit pentru asta. Şi venise pentru ei sezonul obişnuit al divorţurilor.

Pentru oricine ar fi putut să fie o vară proastă, cu asediul căldurii şi al nervilor şi al migrenelor şi cu grijile financiare, însă vara aceasta începuse neobişnuit de devreme şi neobişnuit de prost. Pe 24 aprilie, o prietenă veche, Elaine Hayton, a murit pe neaşteptate; Lucille Miller o văzuse chiar cu o seară înainte. În mai, Cork Miller a fost spitalizat o scurtă perioadă din cauza unui ulcer hemoragie, iar mohoreala lui obişnuită s-a transformat în depresie, l-a spus contabilului său că „se săturase să se uite în guri căscate" şi a ameninţat că se sinucide. Pe 8 iulie, tensiunile banale legate de iubire şi bani atinseseră cotele banale în noua casă de pe proprietatea de jumătate de hectar din Bella Vista 8488 şi Lucille Miller depusese actele pentru divorţ. Cu toate acestea, în decurs de o lună, se pare că soţii Miller se împăcaseră. Au mers la un consilier marital. Au vorbit despre un al patrulea copil. Părea că mariajul lor ajunsese la armistiţiul tradiţional, punctul în care foarte mulţi se resemnează să-şi limiteze atât pierderile, cât şi speranţele.

Dar sezonul necazurilor pentru soţii Miller nu avea să se încheie atât de repede. 7 octombrie începuse ca o zi suficient de banală, una dintre acele zile care te scot din minţi cu frecuşurile lor, cu micile lor frustrări. Temperatura ajunsese la 39°C în acea după-amiază în San Bernardino, iar copiii familiei Miller rămăseseră acasă pentru că era o zi dedicată formării profesionale în scoli. Trebuiau lăsate rufe la călcat.

Trebuia făcut un drum pentru ridicarea reţetei de Nembutal şi altul la serviciul automat de curăţătorie. Seara devreme, un accident neplăcut cu Volkswagenul: Cork Miller lovise şi omorâse un ciobănesc german, şi mai târziu spusese că îl doare capul de parcă l-ar fi lovit trenul. Era un lucru pe care îl spunea
adesea. În seara aceea, Cork Miller avea o datorie de 63 479 de dolari, care includea şi creditul ipotecar de 29 637 de dolari pentru noua casă, o datorie uriaşă care părea să îl apese. Era genul de om care nu ducea cu lejeritate povara responsabilităţilor şi care se plângea aproape tot timpul de migrene.

A mâncat singur în seara aceea, la o măsuţă în fata televizorului din sufragerie. Mai târziu, soţii Miller iau urmărit pe John Forsythe şi Senta Berger în *Uite-i cum fug* şi când s-a terminat filmul, pe la ora 11, Cork Miller a propus să iasă să cumpere lapte. Voia să-şi facă ciocolată caldă. A luat o pătură şi o pernă de pe canapea şi s-a suit pe scaunul din dreapta al Volkswagenului. Lucille Maxwell îşi aminteşte că s-a întins să îi încuie portiera în timp ce dădea cu spatele pe aleea din faţa casei. Când au plecat de la Mayfair Market, şi cu mult înainte să ajungă pe Banyan Street, Cork Miller părea să fi adormit.

Peste mintea lui Lucille Miller se coboară ca o ceată când vine vorba despre ceea ce s-a întâmplat între 12 şi jumătate noaptea, când a izbucnit focul, şi 1.50, când a fost anunţată poliţia. Ea spune că mergea spre est pe Banyan Street, cu aproximativ 60 de kilometri la oră, când a simţit că volanul Volkswagenului trage brusc spre dreapta. Următorul lucru pe care şi-l aminteşte este că maşina era pe marginea drumului, destul de aproape de zidul de sprijin, şi că ţâşneau flăcări din spate. Nu îşi aduce aminte cum a sărit din maşină. Îşi aminteşte însă cum a luat o piatră cu care a spart geamul din dreptul soţului ei şi cum a scormonit pământul din jurul zidului, încercând să găsească un băţ. „Nu ştiu cum aveam de gând să-l împing afară", spune ea. „M-am gândit doar că, dacă aş avea un băţ, l-aş împinge afară".

Nu a reuşit şi, după un timp, a alergat la intersecţia dintre Banyan şi Carnelian Avenue. La acel colt de stradă nu sunt case, iar traficul este foarte scăzut. După ce o maşină a trecut

fără să oprească, Lucille Miller a alergat înapoi pe Banyan Street în direcţia Volkswagenului în flăcări. Nu s-a oprit, doar a încetinit, şi prin flăcări îşi vedea soţul. Era, a spus ea, „înnegrit tot”.

La prima casă de pe Sapphire Avenue, la aproape un kilometru de Volkswagen, Lucille Miller a găsit în sfârşit ajutor. Acolo, doamna Robert Swenson a sunat la poliţie şi, apoi, la cererea lui Lucille Miller, l-a chemat pe Harold Lance, avocatul soţilor Miller şi prietenul lor apropiat. Când a sosit, Harold Lance a luat-o pe Lucille Miller acasă la soţia lui, Joan. Harold Lance şi Lucille Miller s-au întors de două ori pe Banyan Street şi au vorbit cu ofiţerii de la poliţia rutieră. A treia oară, Harold Lance s-a întors singur şi, când a venit acasă, i-a zis lui Lucille Miller: „Bun, de-acum încolo nu mai spui nimic”.

Când Lucille Miller a fost arestată în după-amiaza următoare, era împreună cu Sandy Slagle. Sandy Slagle era entuziasta studentă la medicină, devotată trup şi suflet, care avusese grijă de copiii soţilor Miller şi care locuia împreună cu ei ca membru cu drepturi depline al familiei încă de când absolvise liceul în 1959. Soţii Miller o scoseseră dintr-un mediu familial dificil, iar ea o vede pe Lucille Miller nu doar ca pe „o mamă sau o soră, mai mult sau mai puţin”, ci şi drept „cel mai minunat om” pe care l-a întâlnit vreodată. În noaptea accidentului, Sandy Slagle se afla în camera ei de la căminul Universităţii Loma Linda, dar Lucille Miller o sunase la prima oră şi o rugase să vină acasă. La sosirea lui Sandy Slagle, doctorul era deja acolo, administrându- i lui Lucille Miller o injecţie cu Nembutal. „Plângea până nu mai
avea aer”, îşi aminteşte Sandy Slagle. „Spunea iar şi iar: «Sandy, atâtea ore m-am chinuit să-l salvez, şi acum ce încearcă ei să-mi *facă ?»*“

La orele 13.30, sergentul William Paterson şi detectivii Charles Callahan şi Joseph Karr de la Serviciul Central Omoruri au sosit la Bella Vista 8488. „Unul dintre ei s-a instalat lângă uşa dormitorului”, îşi aminteşte Sandy Slagle, „şi i-a spus lui Lucille: «Ai zece minute să te îmbraci sau te luăm aşa cum eşti».

Era în cămaşă de noapte, ştiţi, aşa că am ajutat-o să se A 1 *V*
îmbrace .

Sandy Slagle îşi spune povestea de parcă ar fi învăţat-o pe dinafară, iar privirea nu îi şovăie deloc, „l-am pus chiloţii şi sutienul şi ei au deschis din nou uşa, aşa că i-am dat nişte pantaloni capri, ştiţi, şi o eşarfă.” Vocea i se îneacă. „Şi pe urmă au luat-o fără să mai scoată o vorbă.”

Arestarea a avut loc la doar douăsprezece ore după ce fusese anunţat accidentul de pe Banyan Street, o viteză care mai târziu avea să-l facă pe avocatul lui Lucille Miller să afirme că întregul caz e doar un exemplu de încercare de a legitima o arestare pripită. De fapt, ceea ce i-a făcut pe detectivii care au ajuns spre zori pe Banyan Street să acorde accidentului, încă de la început, mai multă atenţie decât cea de rutină au fost anumite nepotriviri de natură mecanică lesne de observat. Deşi Lucille Miller spusese că mergea cu aproximativ 60 de kilometri la oră când maşina a derapat până s-a oprit, examinarea Volkswagenului care se răcea a arătat că schimbătorul de viteze rămăsese într-a întâia şi că mai degrabă luminile de poziţie, nu cele de întâlnire, erau pornite. În plus, după toate aparenţele, roţile din faţă nu se aflau exact în poziţia sugerată de Lucille Miller în descrierea accidentului, iar roata din dreapta spate era afundată, ca şi cum ar fi patinat pe loc. De asemenea, detectivilor li s-a părut ciudat ca o oprire bruscă de la 60 de kilometri la oră – aceeaşi zdruncinătură care se presupunea că ar fi dărâmat o canistră de benzină pe bancheta din spate şi de la care, cumva, ar fi izbucnit incendiul – să fi lăsat două cutii de lapte în picioare pe podeaua din spate a maşinii şi resturile unei cutii de la o cameră Polaroid aparent neatinse pe banchetă.

Însă nimeni nu e într-atât de absurd încât să se aştepte ca cineva să relateze coerent ce s-a întâmplat şi ce nu într-o clipă de groază şi niciuna dintre aceste nepotriviri nu părea, în sine, dovada irefutabilă a unei intenţii criminale.

Dar ele au atras atenţia Biroului de investigaţii, ca şi aparenta stare de inconştientă a lui Gordon Miller în momentul accidentului, precum şi timpul foarte lung de care avusese nevoie Lucille Miller ca să cheme ajutor. Şi a mai fost ceva care li s-a părut suspect anchetatorilor, ceva legat de atitudinea lui Harold Lance când acesta s-a întors pentru a treia oară pe Banyan Street şi a văzut că investigaţia e departe de a se fi terminat. „Felul în care se purta Lance”, a spus mai târziu procurorul, „i-a făcut să creadă că au atins un punct

sensibil”.

Şi, astfel, în dimineaţa zilei de 8 octombrie, chiar înainte ca doctorul să vină să-i administreze lui Lucille Miller o injecţie care s-o liniştească, Biroul districtual de investigaţii din San Bernardino încerca să pună cap la cap o altă versiune a ceea ce s-ar fi putut întâmpla între orele 00.30 şi 01.50. Ipoteza pe care aveau să o prezinte într-un final pornea de la premisa cumva întortocheată că Lucille Miller încercase să ducă la îndeplinire un plan care a eşuat: să oprească maşina pe un drum pustiu, să
toarne benzină peste soţul ei, despre care se presupunea că ar fi fost drogat, şi, cu un băţ pe acceleraţie, să „conducă” încet Volkswagenül peste terasament, acesta urmând să se răstoarne un metru şi jumătate peste zidul de sprijin în pâlcul de lămâi şi, aproape cu siguranţă, să explodeze. Dacă aşa s-ar fi întâmplat lucrurile, Lucille Miller ar fi putut cumva să parcurgă cei 3 kilometri de pe Carnelian Avenue până în Bella Vista şi să ajungă acasă la timp, înainte ca accidentul să fie descoperit. Planul a dat greş, potrivit ipotezei Biroului de investigaţii, când maşina nu a vrut să treacă de marginea terasamentului. E posibil ca Lucille Miller să se fi panicat atunci – după ce i-a murit motorul de trei sau patru ori, să zicem, trezindu-se acolo, pe drumul cufundat în beznă, cu benzina deja vărsată, cu câinii care lătrau şi vântul care bătea şi cu groaza de nedescris că o pereche de faruri avea să apară brusc pe Banyan Street şi să o demaşte – şi să fi aprins chiar ea focul.

Cu toate că această versiune explica anumite dovezi materiale – maşina băgată în viteza întâi pentru că pornise de pe loc, luminile de poziţie aprinse pentru că ea nu putea să facă ce avea de făcut fără puţină lumină, roata din spate afundată în urma repetatelor încercări de a trece maşina peste terasament, cutiile de carton rămase în picioare pentru că nu fusese nicio oprire bruscă –, ea nu părea în sine nici mai mult, nici mai puţin credibilă decât povestea lui Lucille Miller însăşi. În plus, unele dintre dovezi păreau să sprijine varianta ei: un cui în roata din faţă, un bolovan de patru kilograme găsit în maşină, pesemne cel cu care spărsese geamul în încercarea de aşi salva soţul. După câteva zile, autopsia a stabilit că Gordon Miller era în viaţă când a ars – ceea ce nu venea neapărat în sprijinul cazului construit
de investigatori –, iar cantitatea de Nembutal şi Sandoptal din sânge era suficientă să adoarmă un om de talie medie, ceea ce sa şi întâmplat; pe de altă parte, Gordon Miller lua în mod obişnuit atât Nembutal, cât şi Fiorinal (un medicament prescris frecvent pentru dureri de cap, care conţine Sandoptal) şi, în plus, fusese bolnav recent.

Era un caz cu multe hibe şi, ca să stea în picioare câtuşi de puţin, statul trebuia să găsească un motiv. S-a vorbit despre nefericire, s-a vorbit despre un alt bărbat. Un astfel de mobil al crimei au încercat, pe parcursul următoarelor câteva săptămâni, să descopere. L-au căutat în registrele contabile şi în poliţele de asigurare cu dublă despăgubire şi în registrele de evidenţă ale motelurilor, porniţi să descopere ce ar fi putut să motiveze o femeie care credea în toate promisiunile clasei de mijloc – o femeie care fusese preşedinta Fundaţiei Inimii şi care întotdeauna ştia o croitoreasă rezonabilă la preţ şi care părăsise sălbăticia sumbră a fundamentalismului de prerie ca să găsească ceea ce îşi imagina ea că este o viaţă bună –, ce ar fi putut împinge o astfel de femeie să stea pe o stradă numită Bella Vista şi să privească pe noua ei fereastră panoramică spre soarele californian golaş şi să pună la cale arderea de viu a soţului ei într- un Volkswagen. Au găsit pârghia pe care o căutau mai aproape decât s-ar fi aşteptat la început, pentru că, aşa cum aveau să dezvăluie mai târziu mărturiile de la proces, se părea că în decembrie 1963 Lucille Miller începuse o aventură cu soţul uneia dintre prietenele ei, un bărbat a cărui fiică îi spunea „mătuşica Lucille”, un bărbat care aparent avea o apetenţă pentru oameni şi bani şi viaţă de calitate, ceea ce lui Cork Miller, evident, îi lipsea. Bărbatul era Arthwell Hayton, un bine-cunoscut avocat din San Bernardino şi, într-o vreme, angajat la Biroul procurorului.

Din anumite puncte de vedere, era clasica aventură extraconjugală pentru un loc ca San Bernardino, un loc în care foarte puţine lucruri sunt măreţe sau rafinate, în care devine gest reflex să rătăceşti drumul spre viitor şi e uşor să începi să îl cauţi între cearşafuri. Pe parcursul următoarelor şapte săptămâni cât a durat procesul lui Lucille Miller, acuzată de crimă, procurorul adjunct Don A. Turner şi avocatul apărării Edward P. Foley aveau să deruleze în faţa publicului o poveste curios de previzibilă. Au fost camerele de motel închiriate pe nume false. Au fost întâlnirile la prânz, plimbările de după- amiază în Cadillacul roşu, decapotabil, al lui Arthwell Hayton. Au fost discuţiile interminabile despre partenerii

nepotriviţi. Au fost prieteniile intime („Am ştiut totul”, avea să spună mai târziu Sandy Slagle cu insistenţă înverşunată. „Am ştiut de fiecare întâlnire, de fiecare loc, totul”) şi au fost replicile ieftine din revistele proaste („Nu mă săruta, pentru că nu mă pot stăpâni”, îşi aminteşte Lucille Miller că i-ar fi spus într-o zi, după prânz, lui Arthwell Hayton în parcarea de la Harold's Club din Fontana) şi au fost bileţelele, schimburile de dulcegării: „Bună, plăcinţica mea! Tu eşti slăbiciunea mea!! La mulţi ani – nu arăţi nici măcar cu o zi mai bătrână de 29 de ani!! Iubitul tău, Arthwell”.

Şi, spre sfârşit, a fost duşmănia. Pe 24 aprilie 1964, nevasta lui Arthwell Hayton, Elaine, a murit subit, şi nimic nu a mai mers bine după aceea. Arthwell Hayton ieşise în acel weekend cu iahtul lui, *Captain's Lady,* până la Catalina; a sunat acasă vineri la seara, dar nu a vorbit cu soţia lui pentru că Lucille Miller a răspuns la telefon şi i-a transmis că Elaine face dus. A doua zi
dimineaţă, fiica soţilor Hayton şi-a găsit mama moartă în pat. Ziarele au spus că moartea fusese accidentală, datorată poate unei alergii la fixativul pentru păr. În weekendul acela, când Arthwell Hayton a zburat înapoi spre casă de la Catalina, Lucille Miller l-a întâmpinat la aeroport, dar sfârşitul fusese deja scris.

Despărţirea a făcut ca aventura să se abată de la clasicul ei drum şi, în schimb, să se asemene încetul cu încetul cu un roman de James M. Cain, cu un film de la sfârşitul anilor '30, cu toate fantasmele în care violenta şi ameninţările şi şantajul sunt făcute să pară locuri comune ale vieţii clasei de mijloc. Cel mai surprinzător lucru la cazul pe care statul California i-l instrumenta lui Lucille Miller era ceva ce nu avea nicio legătură cu legea, ceva ce nu apăruse niciodată în titlurile de pe prima pagină a ziarelor de după- amiază, dar care fusese mereu acolo, printre rânduri: revelaţia că fantasma acestui stil de viaţă îi învăţa pe visători să trăiască, latăce îi spunea Lucille Miller amantului ei cândva, la începutul verii anului 1964, după ce el îi dăduse de înţeles că, la sfatul preotului său, intenţionează să nu se mai întâlnească cu ea: „Pentru început, o să mă duc eu la preaiubitul tău preot şi o să-i zic vreo două... După ce o să-i spun ce am de spus, nu o să mai faci parte din parohia bisericii din Redlands... Ascultă-mă bine, băiete, dacă ai impresia că reputaţia ta o să se ducă pe Apa Sâmbetei, crede-mă că nici viaţa ta n-o să mai valoreze nici cât o ceapă degerată”. Şi iată răspunsul lui Arthwell Hayton pentru Lucille Miller: „O să mă duc la şeful de poliţie Frank Bland şi o să îi spun nişte lucruri pe care le ştiu despre tine de o să-ţi doreşti să nu fi auzit niciodată de Arthwell Hayton”. Pentru o aventură între soţia unui medic stomatolog, adventistă de Ziua a Şaptea, şi un avocat specializat
în vătămare corporală, şi el adventist de Ziua a Şaptea, pare un dialog destul de neobişnuit.

„Frate, aşa ţi-l înfund pe băieţică ăsta”, s-a confesat ulterior Lucille Miller lui Erwin Sprengle, un antreprenor din Riverside, partenerul de afaceri al lui Arthwell Hayton şi prietenul celor doi amanţi. (Prieten sau nu, se pare că la momentul acestui apel îşi conectase telefonul la bobina unui pick-up ca să înregistreze convorbirea cu Lucille Miller.) „Iar el nu mă are la mână cu nimic pe care să-l şi poată demonstra. Adică eu am chestii concrete – el n-are nimic concret.” În aceeaşi conversaţie telefonică înregistrată, Lucille Miller pomeneşte despre o înregistrare pe care o făcuse ea însăşi pe ascuns, cu câteva luni în urmă, în maşina lui Arthwell Hayton.

„I-am spus, i-am zis *Arthwell, pur şi simplu mă simt folosită...* El a început să-şi sugă degetul mare şi a zis *Eu te iubesc... Nu e ceva de ieri, de azi. Mâine te-as lua de nevastă dacă aş putea. N-o iubesc pe Elaine.* I-ar plăcea să audă acum înregistrarea asta, nu crezi?

„Mda”, s-a auzit pe bandă vocea tărăgănată a lui Sprengle. „Asta ar fi ceva destul de incriminator, nu?”

„Destul de incriminator”, a aprobat Lucille Miller. „Chiar *aşa. ”*

Mai târziu, pe parcursul conversaţiei, Sprengle a întrebat de Cork Miller.

„S-a dus cu copiii la biserică.”

„Şi tu n-ai mers?”

„Nu.”

„Eşti o dezmăţată.”

Dincolo de orice, totul era în numele „iubirii”; toţi cei implicaţi atribuiau cuvintelor o putere magică. A fost greutatea
pe care Lucille Miller o punea pe cuvintele lui Arthwell, care o „iubea” pe ea, nu o „iubea” pe Elaine. A fost Arthwell care mai târziu, la proces, avea să susţină că niciodată nu spusese

aşa ceva, că e posibil să-i fi „şoptit nişte vrăjeli la ureche” (apărarea ei sugerând că şoptise astfel de lucruri la urechile mai multor femei), dar că nu-şi aminteşte să o fi aşezat pe un asemenea piedestal, să fi rostit cuvântul, să-şi fi declarat „dragostea”. A fost seara de vară când Lucille Miller şi Sandy Slagle lau urmărit pe Arthwell Hayton până la noua lui barcă ancorată la Newport Beach şi au dezlegat parâmele cu Arthwell la bord, cu Arthwell însoţit de o fată cu care, conform depoziţiei lui ulterioare, bea o ciocolată caldă şi se uita la televizor. „Am făcut-o intenţionat”, avea să-i spună mai târziu Lucille Miller lui Erwin Sprengle, „ca să mă salvez de primejdia de a-mi lăsa inima să facă un lucru nesăbuit”.

11 ianuarie 1965 a fost o zi caldă şi însorită în California de Sud, genul acela de zi când insula Catalina pluteşte pe linia orizontului, în apele Pacificului, iar aerul miroase a flori de portocal iar răsăritul mohorât şi complicat pare foarte departe, frigul pare foarte departe, trecutul pare foarte departe. 0 femeie din Hollywood a organizat un pichet care să stea de veghe toată noaptea pe capota maşinii ei pentru a împiedica poprirea de către o societate financiară. Un pensionar de şaptezeci de ani şi- a condus cu 10 kilometri la oră breakul prin faţa a trei saloane de pocher din Gardena şi a golit trei pistoale şi o puşcă de calibru 12 prin ferestrele acestora, rănind douăzeci şi nouă de oameni. „Multe femei tinere se prostituează doar ca să aibă suficienţi bani să joace cărţi”, şi-a explicat el gestul într-un bilet. Doamna Nick Adams a spus că „nu a fost surprinsă” când soţul ei şi-a dezvăluit în direct intenţia de a divorţa la emisiunea lui Les Crane şi, mai la nord, un adolescent de şaisprezece ani a sărit de pe Golden Gate Bridge şi a supravieţuit.

Iar la Tribunalul districtual din San Bernardino a început procesul Miller. Mulţimea era atât de isterică, încât uşile de sticlă ale tribunalului au fost făcute ţăndări în înghesuiala generală şi, începând de atunci, au fost distribuite numere de ordine primilor patruzeci şi trei de oameni care aşteptau la rând. Coada se forma pe la 6 dimineaţa, iar studentele campau toată noaptea în faţa tribunalului, înarmate cu biscuiţi graham şi sucuri fără zahăr.

Tot ce făceau, în acele prime câteva zile, era să aleagă membrii juriului, dar natura senzaţională a cazului atrăsese deja atenţia publicului. La începutul lui decembrie, avusese loc un prim proces anulat de autorităţi, un proces la care nu s-a ajuns să se prezinte nicio dovadă pentru că, în ziua în care s-a stabilit juriul, ziarul *Sun-Telegram* din San Bernardino a publicat un reportaj „de culise” în care îl cita pe procurorul Don Turner spunând: „Investigăm împrejurările morţii doamnei Hayton. Ţinând cont de procesul aflat în desfăşurare, legat de moartea domnului Miller, nu sunt în măsură să fac vreun comentariu referitor la moartea doamnei Hayton”. Se părea că fuseseră găsite barbiturice în sângele lui Elaine Hayton şi apăruseră mici neregularităţi legate de felul în care aceasta era îmbrăcată în dimineaţa în care a fost găsită moartă în aşternut. Cu toate acestea, orice suspiciune de la vremea respectivă privind moartea ei fusese ţinută departe de urechile poliţiei. „Presupun că cineva n-a vrut să tulbure apele”, a spus Turner mai târziu. „Oameni sus-puşi.”

Deşi nimic din toate acestea nu apăruse în articolul din *SunTelegram,* procesul a fost repede anulat. Aproape cu aceeaşi repeziciune, s-a mai întâmplat ceva: Arthwell Hayton i-a invitat pe ziarişti, duminică la ora 11 dimineaţa, la o conferinţă de presă în biroul lui. Au fost camere de filmat şi au sclipit bliţuri. „Aşa cum dumneavoastră, domnilor, probabil ştiţi”, a spus Hayton, adoptând un aer de bunăvoinţă căutată, „există foarte frecvent femei care se amorezează de doctorul sau de avocatul lor. Asta nu înseamnă că, din partea medicului sau a avocatului, există vreo implicare romantică în relaţia cu pacientul sau clientul”.

„Negaţi că aţi avut o relaţie extraconjugală cu doamna Miller?” a întrebat un reporter.

„Neg că m-aş fi implicat câtuşi de puţin romantic.”

O distincţie pe care a continuat să o facă pe tot parcursul săptămânilor extenuante care au urmat.

Prin urmare, a venit să-l vadă pe Arthwell toată această mulţime de oameni care acum se învârtea pe sub palmierii prăfuiţi din faţa tribunalului, şi a venit s-o vadă şi pe Lucille, care se arăta a fi o femeie subţirică, uneori chiar drăguţă, deja palidă de când nu o mai văzuse soarele, o femeie ce avea să împlinească treizeci şi cinci de ani înainte de sfârşitul procesului şi a cărei stare de deteriorare începea să se ghicească, o femeie meticuloasă care insista, în ciuda sfaturilor avocatului ei, să apară la proces cu părul tapat şi dat cu fixativ. „Aş fi fost mai mulţumit dacă ar fi venit cu părul nearanjat, dar Lucille n-ar fi făcut una ca asta”, a spus avocatul ei, Edward P. Foley, un catolic irlandez mic de statură, emotiv, care a plâns de câteva ori în sala de judecată. „Femeia nu umbla cu mişmaşuri”, a adăugat

el, „dar această francheţe, când venea vorba de înfăţişarea ei, îi era întotdeauna în defavoare”.

La momentul începerii procesului, înfăţişarea lui Lucille Miller includea haine de gravidă, întrucât o examinare medicală oficială, desfăşurată pe data de 18 decembrie, stabilise că e deja însărcinată în săptămâna a paisprezecea, lucru care a făcut ca alegerea juriului să fie mai dificilă decât de obicei, căci Turner cerea pedeapsa cu moartea. „E o nenorocire, dar aşa stau lucrurile”, spunea el fiecărui membru al juriului în parte, vorbind despre sarcină şi, într-un final, au fost selectaţi doisprezece, dintre care şapte erau femei, cea mai tânără având patruzeci şi unu de ani, un grup alcătuit din aceiaşi semeni – casnice, un lăcătuş, un şofer de tir, un gestionar al unui magazin alimentar, un funcţionar – deasupra nivelului cărora Lucille Miller îşi dorise atât de mult să se ridice.

Mai curând decât adulterul, acesta era păcatul care tindea să îl amplifice pe cel pentru care era judecată. Se subînţelegea, atât din argumentaţia apărării, cât şi din cea a acuzării, că Lucille Miller era o femeie care greşise, aspirând, poate, la prea mult. Dar, pentru procurori, ea nu era doar o femeie care îşi dorise o casă nouă, să meargă la petreceri şi să strângă facturi uriaşe la telefon (1 152 de dolari în zece luni), ci şi o femeie dispusă să meargă până într-acolo încât să-şi omoare soţul pentru asigurarea de 80 000 de dolari, făcând crima să pară un accident pentru a încasa cei 40 000 de dolari în plus prevăzuţi în poliţele de dublă despăgubire şi accident simplu. Pentru Turner, ea era o femeie care nu-şi dorea doar libertatea şi o pensie alimentară rezonabilă (ar fi putut obţine asta, a obiectat apărarea, mergând mai departe cu procesul de divorţ), ci voia totul, o femeie motivată de „iubire şi lăcomie”. Era o „manipulatoare”. Era cineva care „se folosea de oameni”.

Pentru Edward Foley, pe de altă parte, ea era o femeie impulsivă care „nu-şi putea controla inimioara neastâmpărată”. În timp ce Turner s-a ferit să vorbească de sarcină, Foley a insistat asupra ei, ba chiar a chemat-o de la Washington pe mama bărbatului mort ca să depună mărturie că fiul ei îi spusese că vor mai avea un copil, pentru că Lucille simţea că „ar ajuta mult să reînnodăm legăturile plăcute pe care le aveam înainte în căminul nostru”. Acolo unde procuratura a văzut o femeie „calculată”, apărarea a văzut o „guralivă”, iar Lucille Miller era, într-adevăr, o vorbăreaţă ingenuă. Aşa cum, înainte de moartea soţului ei, le mărturisise prietenilor secretul legăturii extraconjugale, după moartea acestuia vorbea despre ea cu ofiţerul care a arestat-o. „Desigur, Cork a ştiut şi-a tăcut ani de zile, să ştiţi”, o auzim spunându-i ofiţerului Paterson în înregistrarea făcută în dimineaţa care a urmat arestării. „După ce Elaine a murit, i s-a aprins beculeţul într-o noapte şi m-a întrebat deschis... atunci a fost, cred, momentul, primul moment când chiar n-a mai putut nega realitatea.” Când ofiţerul a întrebat-o de ce acceptase să vorbească cu el, în ciuda instrucţiunilor precise date de avocaţi, Lucille Miller a răspuns degajat: „Păi, în general, am fost mereu un om destul de onest... Sigur că pot să pun o pălărie nouă pe bufet şi să zic că a costat cu zece dolari mai puţin, dar, în general, am trăit mereu viaţa pe care mi-am dorit-o, şi cui nu-i convine, poa' să dispară”.

Acuzarea a sugerat că ar mai fi fost şi alţi bărbaţi în afara lui Arthwell, ba chiar, în ciuda obiecţiilor lui Foley, a reuşit să numească pe cineva. Apărarea a spus că Miller era genul sinucigaş. Acuzarea a adus experţi care au susţinut că Volkswagenül nu ar fi putut lua foc accidental. Foley a venit cu martori care au spus că ar fi putut. Tatăl lui Lucille, care acum predă la o şcoală generală din Oregon, le-a răspuns reporterilor cu un citat din Isaia: „Pe orice limbă care se va ridica la judecată împotriva ta o vei osândi”[5]. „Lucille a greşit cu aventura ei”, a spus mama ei cu înţelepciune. „Din perspectiva ei, aventura a fost o poveste de dragoste. Dar, în cazul altora, presupun că a fost doar patimă.” Apoi a venit Debbie, fiica de paisprezece ani a soţilor Miller, care a depus mărturie, fără pic de ezitare în voce, despre cum ea şi mama ei merseseră la supermarket ca să cumpere canistra de benzină cu o săptămână înainte de accident. A fost şi Sandy Slagle, prezentă în sala de judecată în fiecare zi, care a declarat, nu o singură dată, că Lucille Miller îşi împiedicase soţul nu doar să se sinucidă, ci să se sinucidă într- un mod care să pară accidental şi care să asigure, astfel, plata dublei despăgubiri. A fost şi Wenche Berg, guvernanta norvegiană drăguţă, de douăzeci şi şapte de ani, a copiilor lui Arthwell Hayton, care a depus mărturie că Arthwell îi dăduse instrucţiuni clare să n-o lase pe Lucille Miller să le vorbească sau să-i vadă pe copii.

S-au scurs două luni şi cazul continua să ţină prima pagină a ziarelor. Jurnaliştii din California de Sud care se ocupau de crime au fost transferaţi la San Bernardino pe toată durata lui: Howard Hertel de la *Times,* Jim Bennett şi Eddy Jo Bernal de la *Herald Examiner.* Două luni în care procesul Miller a fost detronat de pe prima pagină a ziarului *Examiner* doar de nominalizările la Premiile Oscar şi de moartea lui Stan Laurel. Şi, în sfârşit, pe 2 martie, după ce Turner a reiterat ideea că fusese vorba de „iubire şi lăcomie", iar Foley a obiectat, spunând că Lucille Miller nu
este judecată pentru adulter, cazul a ajuns la juraţi.

Au dat verdictul pe 5 martie, la ora 16.50: vinovată de omor calificat. „Nu e vinovată", a strigat Debbie Miller, sărind din sectorul rezervat publicului. „Nu e *vinovată."* Sandy Slagle s-a prăbuşit în scaun şi a ţipat. „Sandy, pentru numele lui Dumnezeu, te rog, *nu* face asta", a spus Lucille Miller şi vocea ei a străbătut sala, iar Sandy Slagle a ascultat-o pentru moment. Dar, în timp ce juraţii părăseau sala de judecată, a început din nou să strige: „Sunteţi nişte criminali... Toţi, până la unul, sunteţi nişte *criminali".* Pe urmă au intrat ajutoarele şerifului, fiecare purtând o cravată- şnur pe care scria „Rodeoul şerifului, 1965", iar tatăl lui Lucille Miller, profesorul de şcoală generală cu faţa tristă, care credea în cuvântul lui Isus şi în pericolele care se ascund în dorinţa de a vedea lumea, i-a trimis o sărutare din vârful degetelor.

Centrul de detenţie pentru femei din Frontera, California, unde se află acum Lucille Miller, se găseşte acolo unde Euclid Avenue se transformă în drum de ţară, nu foarte departe de locurile în care odinioară a trăit, a mers la cumpărături sau a organizat Balul pentru Fundaţia Inimii. Vacile pasc peste drum şi aspersoarele Rainbirds udă culturile de lucernă. Frontera are terenuri de tenis şi unul de softball, şi ar putea trece drept o şcoală, numai că pomii nu au crescut îndeajuns de mult încât să acopere spiralele de sârmă ghimpată de deasupra gardului de plasă. Când este zi de vizită, se adună în parcare maşini mari, marca Buick şi Pontiac, ce aparţin bunicilor şi surorilor şi taţilor (nu multe dintre ele aparţin soţilor), iar unele dintre ele au abţibilduri lipite pe bara de protecţie pe care scrie „Susţineţi poliţia locală".

Multe criminale din California trăiesc aici, multe fete care într-un fel sau altul au interpretat greşit promisiunea. Don Turner a băgat-o aici pe Sandra Garner (şi pe soţul ei într-o cameră de gazare de la San Quentin) după omuciderile din deşert din 1959, cunoscute în presă drept „crimele sucurilor răcoritoare". Carole Tregoff se află aici încă de când a fost condamnată pentru că a pus la cale uciderea soţiei doctorului Finch din West Covina, care nu se află prea departe de San Bernardino. Carole Tregoff este chiar asistentă medicală în spitalul închisorii şi ar fi putut s-o îngrijească pe Lucille Miller dacă bebeluşul ei s-ar fi născut la Frontera; însă Lucille Miller a dorit să nască în afara închisorii şi a plătit pentru gardianul care a stat în fata uşii salonului de naştere de la spitalul St. Bernardine. Debbie Miller a venit să ia bebeluşul acasă de la spital, într-o rochie albă cu panglici roz, şi a fost lăsată să aleagă chiar ea numele. L-a botezat Kimi Kai. Copiii locuiesc acum cu Harold şi Joan Lance, Lucille Miller urmând, probabil, să petreacă zece ani la Frontera. Don Turner a renunţat la cererea iniţială de pedeapsă cu moartea (toată lumea consideră acum că a cerut-o, în cuvintele lui Edward Foley, doar „pentru a elimina din juriu orice om căruia îi curgea prin vene cea mai mică urmă de bunătate umană") şi s-a mulţumit cu închisoarea pe viaţă cu posibilitatea de eliberare condiţionată. Lui Lucille Miller nu îi place centrul Frontera şi are probleme de adaptare. „Va trebui să înveţe ce este umilinţa", spune Turner. „Va fi nevoită să-şi folosească talentul de a cuceri, de a manipula."

Casa cea nouă este acum goală, casa de pe strada cu un indicator pe care scrie:
DRUM PRIVAT BELLA VISTA DRUM ÎNCHIS

Soţii Miller nu au apucat să amenajeze terenul şi buruienile cresc nestingherit jur-împrejurul casei cu lambriuri exterioare din lespezi de piatră. Antena de televiziune a căzut de pe acoperiş, iar tomberonul este plin cu rămăşiţele vieţii de familie: o valiză ieftină, un joc pentru copii care se numeşte „Detectorul de minciuni". Pe ceea ce ar fi trebuit să fie peluza se află un panou, iar pe panou scrie „VÂNZARE IMOBILIARĂ". Edward Foley încearcă să facă apel contra sentinţei de condamnare a lui Lucille Miller, dar au tot existat amânări. „Un proces se reduce întotdeauna la o problemă de compasiune", spune acum Foley, istovit. „N-am putut să trezesc compasiune pentru ea." Toată lumea e acum un pic istovită, istovită şi resemnată, toată lumea cu excepţia lui Sandy Slagle, a cărei durere sufletească

încă se resimte ca o rană vie. Locuieşte într-un apartament aflat în apropiere de Facultatea de Medicină din Loma Linda şi studiază rapoartele cazului în *True Police Cases* şi *Oficial Detective Stories.* „Aş prefera să nu vorbim despre treaba cu Hayton foarte mult”, le spune ea vizitatorilor, în timp ce înregistrează convorbirea pe bandă. „Aş prefera să vorbim despre Lucille şi despre ce om minunat este şi despre felul în care i-au fost încălcate drepturile.” Harold Lance nu vorbeşte deloc cu vizitatorii. „Nu vrem să dăm gratis ce putem vinde”, explică el afabil. S-a făcut o încercare de a vinde propria versiune a poveştii lui Lucille Miller revistei *Life,* dar *Life* nu a vrut s-o cumpere. În birourile procuraturii se întocmesc acum alte dosare penale şi cei de acolo nu înţeleg de ce procesul Miller a stârnit atât de multă atenţie. „Din punct de vedere criminalistic, cazul n-a fost în sine unul foarte interesant”, spune Don Turner laconic. Moartea lui Elaine Hayton nu mai este investigată. „Ştim tot ceea ce dorim să ştim”, spune Turner.

Biroul lui Arthwell Hayton se află chiar sub cel al lui Edward Foley. Unii oameni din San Bernardino spun că Arthwell Hayton a suferit; alţii spun că nu a suferit deloc. Poate că nu, căci aici, în ţinutul de aur, unde lumea renaşte în fiecare zi, oamenii nu cred că trecutul are vreo influenţă asupra prezentului sau viitorului. În tot cazul, pe 17 octombrie 1965, Arthwell Hayton sa recăsătorit, luând-o de soţie pe guvernanta drăguţă a copiilor lui, Wenche Berg, în cadrul unei ceremonii care a avut loc la Chapel of the Roses, într-un sat de vacanţă de lângă Riverside. Mai târziu, tinerii însurăţei au fost sărbătoriţi la un dineu cu şaptezeci şi cinci de invitaţi ţinut în sala de recepţie din Rose Garden Village. Mirele a purtat smoching şi a avut o garoafă albă la butonieră. Mireasa a purtat rochie albă lungă din *peau de soie* şi a ţinut în mâini un buchet de trandafiri căţărători cu iasomie de Madagascar în cascadă. Voalul de tul subţire îi era prins cu o diademă de perle mici.

1966

John Wayne: un cântec de dragoste

În vara anului 1943, aveam opt ani şi locuiam împreună cu tatăl, mama şi fratele meu mai mic la Peterson Field în Colorado Springs. Un vânt fierbinte a bătut pe tot parcursul verii, a bătut atât de mult, încât părea că până la sfârşitul lui august tot praful din Kansas avea să ajungă în Colorado, avea să zboare pe deasupra barăcilor de carton gudronat şi pistei improvizate şi avea să se oprească doar când va da de munţii Pikes Peak. Nu erau multe lucruri de făcut într-o vară ca aceea: a fost ziua când au adus primul B-29, un eveniment memorabil, dar care nu se punea, cu adevărat, ca distracţie de vacanţă. Era Officers' Club, dar nu avea piscină; tot ce era interesant la Officers' Club era ploaia albastră artificială din spatele barului. Ploaia mă interesa foarte tare, dar nu îmi puteam petrece toată vara zgâindu-mă la ea, aşa că mergeam, fratele meu şi cu mine, la cinema.

Mergeam la film trei sau patru după-amiezi pe săptămână, stăteam pe scaunele pliante în hangarul de tablă galvanizată, scufundat în întuneric, care servea drept sală de cinema, şi acolo, în vara din 1943, în timp ce vântul fierbinte bătea afară, l-am văzut prima dată pe John Wayne, i-am văzut mersul, i-am auzit vocea. Lam auzit spunându-i fetei din *Războiul pisicilor sălbatice* că avea să-i construiască o casă „la cotul râului, acolo unde cresc plopii”, întâmplarea a făcut să nu devin, când am crescut mare, genul de femeie care ar putea fi o eroină într-un western şi, chiar dacă bărbaţii pe care i-am cunoscut au avut multe virtuţi şi mau luat cu ei în multe locuri pe care am ajuns să le iubesc, ei nu au fost niciodată John Wayne şi nu m-au dus niciodată la acel cot de râu unde cresc plopii. Ascunsă adânc într-un cotlon al inimii mele, acolo unde ploaia artificială continuă să cadă, a rămas şi replica pe care încă aştept să o aud.

Nu vă spun toate acestea ca pe o destăinuire, nici nu fac un exerciţiu mnemonic, ci vreau doar să argumentez ideea că, atunci când John Wayne a călărit prin copilăria mea, şi poate şi prin a voastră, el a modelat pentru totdeauna forma unora dintre visele noastre. Părea imposibil ca un astfel de om să se îmbolnăvească, să poarte în el cea mai absconsă şi mai refractară boală cu putinţă. Zvonul a stârnit un fel de anxietate nedesluşită, punându-ne copilăriile sub semnul întrebării. În lumea lui John Wayne, era de aşteptat ca John Wayne să comande. „Să-i dăm bice”, spunea el, şi „Pregăteşte caii”. „Diii, băiete” şi „Un om tre' să facă ce trebuie să facă”. „Sal'tare”, zicea prima dată când dădea ochii cu o fată, lucrând într-o tabără sau în tren ori, pur şi simplu, stând în picioare pe veranda din faţa casei, aşteptând ca cineva să apară călare prin iarba înaltă. Când vorbea John Wayne, era

imposibil să-i interpretezi greşit intenţiile; avea o autoritate sexuală atât de puternică, încât până şi un copil putea s-o simtă. Şi, într-o lume despre care am înţeles de la o vârstă fragedă că e caracterizată de venalitate şi nesiguranţă şi ambiguităţi paralizante, el întruchipa altă lume, una care ar fi putut sau nu să existe, dar care, în orice caz, dispăruse: un loc unde un om putea să se mişte liber, să îşi întocmească propriul cod şi să trăiască respectându-l; o lume în care, dacă un om făcea ceea ce trebuia să facă, putea într-o zi să ia fata şi să călărească prin văi şi să se trezească acasă liber, nu într-un spital, cu ceva care îl mănâncă pe interior, nu într-un pat înalt, înconjurat de flori şi medicamente şi zâmbete forţate, ci acolo, la cotul râului luminos, unde plopii sclipesc în soarele dimineţii.

„Sal'tare.” De unde venea el de fapt, înainte să-şi croiască drum prin iarba înaltă? Chiar şi povestea lui se potrivea, pentru că nu exista cine ştie ce poveste, nimic care să interfereze cu visul. Născut Marion Morrison în Winterset, Iowa, fiul unui spiţer. Mutat în copilărie în Lancaster, California, în timpul migraţiei către acea ţară a făgăduinţei numită uneori „coasta de vest a statului Iowa”. Nu că Lancaster ar fi fost împlinirea promisiunii; Lancaster era un orăşel în deşertul Mojave, măturat de vânt. Totuşi Lancaster era California şi era doar la un an distantă de Glendale, unde disperarea avea un cu totul alt gust: milieuri printre pâlcurile de portocali, un preludiu al clasei de mijloc la Forest Lawn. Imaginaţi-vi-l pe Marion Morrison în Glendale. Cercetaş, apoi elev la Glendale High. Fundaş la Universitatea California de Sud, membru al frăţiei Sigma Chi. Vacanţe de vară, o slujbă ca manipulator de recuzită pe fostele terenuri ale companiei Fox. Acolo, întâlnirea cu John Ford, unul dintre regizorii care au simţit că, în această matriţă perfectă, pot fi turnate dorinţele nearticulate ale unei naţiuni ce se întreba în care punct de trecere îşi pierduse mai exact calea. „Ce dracu'“, avea să spună mai târziu Raoul Walsh, „afurisitul arăta a bărbat”. Şi, astfel, după o vreme, băiatul din Glendale a devenit vedetă. Nu a devenit actor, aşa cum a avut întotdeauna grijă să sublinieze în interviuri („De câte ori tre' s-o spun, eu nu joc, eu reacţionez”), ci vedetă, iar vedeta care se numea John Wayne avea să-şi petreacă aproape tot restul vieţii cu unul sau altul dintre aceşti regizori, undeva într-un loc uitat de lume, în căutarea unui vis.

Acolo unde cerul e o idee mai albastru
Acolo unde prietenia e un pic mai autentică
Acolo e locul unde începe Vestul.[6]

Nimic foarte rău nu se putea întâmpla în acest vis, nimic pe care omul să nu-l poată înfrunta. Dar ceva s-a întâmplat. Şi, iată, au apărut zvonurile şi, după un timp, titlurile din ziare. „M-am luat la bătaie cu Marele C”, a anunţat John Wayne, aşa cum numai el putea s-o facă, reducând celulele ticăloase la nişte nelegiuiţi oarecare, dar, chiar şi aşa, cu toţii am simţit că aceasta avea să fie singura confruntare imprevizibilă, acel duel pe care Wayne putea să îl piardă. Întâmpin aceleaşi probleme de care se loveşte toată lumea când vine vorba de graniţa dintre iluzie şi realitate şi nu îmi doream foarte tare să îl văd pe John Wayne atunci când trebuia să le fi avut (sau, cel puţin, aşa credeam) la rândul lui, dar l-am văzut, şi asta se întâmpla în Mexic, pe vremea când turna filmul pe care boala lui îl amânase foarte mult timp, chiar în ţara de baştină a visului.

Era cel de-al o sută şaizeci şi cincilea film al lui John Wayne. Cel de-al optzeci şi patrulea al lui Henry Hathaway. Numărul treizeci şi patru pentru Dean Martin, care îndeplinea nişte obligaţii contractuale mai vechi pentru Hal Wallis, pentru care era cea de-a şaizeci şi cincea producţie independentă. Se numea *Fiii lui Katie Elder* şi era un western şi, după o întârziere de trei luni, filmaseră în sfârşit scenele de exterior în Durango, iar acum îşi duceau ultimele lor zile de filmări interioare la Estudio Churubusco, în afara Mexico City, unde soarele ardea şi aerul era limpede şi venise ora prânzului. Sub arborii de piper roşu, băieţii mexicani din echipă pierdeau vremea şi sugeau caramele şi, mai jos pe drum, nişte tehnicieni pierdeau vremea într-un
local care servea homar umplut şi un pahar de tequila, totul la un dolar american, însă înăuntrul cantinei cavernoase şi pustii pierdeau vremea adevăratele talente, motivul pentru care se aflau cu toţii aici, aşezaţi în jurul unei mese mari, ciugulind din *huevos con queso* şi sorbind din berile Carta Blanca. Dean Martin, nebărbierit. Mack Gray, care mergea peste tot unde mergea Martin. Bob Goodfried, care se ocupa de publicitate la Paramount şi care zburase în Mexic ca să facă aranjamentele pentru trailerul filmului şi care avea un stomac sensibil. „Ceai şi pâine prăjită”, îi avertiza pe ceilalţi în mod repetat. „Ăsta e tot secretul. Nu

te încrede în salată.” Şi Henry Hathaway, regizorul, care nu părea să-l asculte pe Goodfried. Şi John Wayne, care nu părea să asculte pe nimeni.

„Tare încet s-a scurs săptămâna asta”, a zis Dean Martin pentru a treia oară.

„Cum poţi să spui aşa ceva?” a întrebat Mack Gray.

„Tare... Încet... s-a scurs... săptămâna... asta, aşa pot s-o spun.” „Doar nu spui că vrei să se termine?”

„O s-o spun pe şleau, Mack, vreau să se *termine.* Mâine-seară dau barba asta jos, o iau spre aeroport şi vă salut pe toţi, *adios, amigos!* Papa, *muchachos!”*

Henry Hathaway şi-a aprins o ţigară şi l-a bătut pe umăr pe Martin cu afecţiune.

„Mâine, nu, Dino.”

„Henry, ce ai de gând să mai bagi? Un război mondial?”

Hathaway l-a bătut din nou pe umăr pe Martin, privind în gol. La capătul mesei, cineva a pomenit de un bărbat care încercase fără succes, cu câţiva ani în urmă, să arunce în aer un avion.

„E tot la închisoare”, a zis Hathaway brusc.

„La închisoare?” Martin a uitat pentru moment să se întrebe dacă să îşi trimită crosele de golf înapoi cu Bob Goodfried sau să i le încredinţeze lui Mack Gray. „De ce e la închisoare dacă n-a murit nimeni?”

„Tentativă de omor, Dino”, a zis Hathaway cu blândeţe. „E o infracţiune.”

„Vrei să zici că un tip ar înfunda închisoarea doar dac-ar A k/ k/ O?? *încerca* să mă omoare?

Hathaway şi-a scos ţigara din gură şi a privit peste masă. „Dacun tip ar încerca să *mă* omoare n-ar mai apuca să înfunde închisoarea. Tu ce zici, Duce?”

Cu lentoare, destinatarul întrebării lui Hathaway s-a şters la gură, şi-a împins scaunul şi s-a ridicat de la masă. Totul era ca la carte, gestul autentic, mişcarea care încununase anterior mii de scene pe o sută şaizeci şi cinci de frontiere pâlpâitoare şi câmpuri de bătălie fantasmagorice şi care era pe punctul de a o încununa şi pe aceasta, în cantina de la Estudio Churubusco din afara Mexico City. „Aşa-i”, a spus John Wayne cu voce tărăgănată. „L-aş ucide.”

Aproape toţi cei din distribuţia filmului plecaseră acasă în acea ultimă săptămână; rămăseseră doar actorii principali, Wayne şi Martin şi Earl Holliman şi Michael Anderson Jr. şi Martha Hyer. Martha Hyer rareori îşi făcea apariţia, dar, din când în când, cineva se referea la ea, spunându-i de obicei „fata”. Erau toţi împreună de nouă săptămâni, dintre care şase la Durango. Mexico City era altfel decât Durango; soţiilor le place şi lor să vină în locuri ca Mexico City, le place să-şi cumpere poşete, să meargă la petreceri acasă la Merle Oberon Pagliai, să se uite la tablourile ei. În schimb, Durango! Numele în sine era halucinant. Tara bărbatului adevărat. Acolo unde începe Vestul, în Durango avuseseră parte de chiparoşi mexicani, de o cascadă, de şerpi cu clopoţei. Mai fusese şi vremea, cu nopţi atât de reci, încât amânaseră una sau două scene de exterior până când le-au putut filma pe platoul de la Churubusco. „Din pricina fetei”, sau scuzat ei. „Nu puteai să ţii fata afară pe un frig ca ăla.” Henry Hathaway gătise la Durango *gazpacho* şi costiţe şi fripturi pe care Dean Martin comandase să-i fie trimise cu avionul de la Sands; a vrut să gătească şi în Mexico City, dar conducerea hotelului Bamer nu îl lăsase să instaleze un grătar de cărămidă în cameră. „Nici nu ştii ceai ratat, *Durango”,* spuneau ei, uneori în glumă, alteori, nu, până când a devenit un refren, Paradisul pierdut.

Dar dacă Mexico City nu era Durango, nu era nici Beverly Hills. Nimeni altcineva nu folosea platourile de filmare de la Churubusco în săptămâna aceea şi acolo, în uriaşa încăpere special amenajată pe a cărei uşă scria *LOS HUOS DE KATIE ELDER,* acolo, CU arborii de piper roşu şi cu soarele strălucitor de afară, mai puteau, atât timp cât durau filmările, să păstreze neatinsă o lume proprie bărbaţilor cărora le place să facă westernuri, o lume a loialităţilor şi a zeflemelei afectuoase, a sentimentelor şi a trabucurilor poştite, a nesfârşitelor amintiri depănate de-a valma; a sporovăielilor din jurul focului de tabără, fără alt scop decât acela de a ridica vocea împotriva nopţii, a vântului, a foşnetului din tufişuri.

„Un cascador a fost lovit din greşeală odată într-un film de-al meu”, spunea Hathaway între dublele unei scene de luptă cu o coreografie elaborată. „Cum îl chema oare... s-a însurat cu Estelle Taylor, s-au cunoscut în Arizona.”

Se adunau cu toţii în jurul lui, trecând trabucurile din mână în mână. Urma o meditaţie

asupra artei delicate a unei bătăi regizate.

„Eu o singură dată în viaţă am lovit pe cineva”, a spus Wayne. „Din greşeală, vreau să zic. Pe Mike Mazurki.”

„Un om pe cinste. Hei, băieţi, Ducele zice că o singură dată în viaţă a lovit pe cineva, pe Mike Mazurki.”

„O alegere pe cinste.” Murmure, aprobări.

„N-a fost o alegere, a fost un accident.”

„Nu creeed.”

„Dacă-ţi zic.”

„O, doamne. Mike Mazurki.”

Şi o ţineau tot aşa. Era Web Overlander, machieurul lui Wayne de douăzeci de ani, cocoşat, în fâş albastru, împărţind gume Juicy Fruit. „Spray de *insecte”,* zicea. „Nu ne spune nouă de spray de insecte. Am văzut noi spray de insecte de ne-a ieşit pe nas în Africa. Mai ţii minte Africa?” Sau „Scoici *la abur.* Nu ne spune nouă de scoici la abur. Ne-am luat noi porţia de scoici la abur în turneul de promovare pentru *Hatari!.* Mai ţii minte cum mergeam la Bookbinder's?” Era Ralph Volkie, antrenorul lui Wayne de unsprezece ani, cu o şapcă de baseball roşie pe cap, care avea întotdeauna asupra lui o tăietură dintr-un articol de Hedda Hopper, un tribut la adresa lui Wayne. „Ce femeie, domn'le, şi Hopper asta”, spunea în dreapta şi în stânga. „Nu ca unii dintre tipii ăştia, care scriu doar bolnav, bolnav, bolnav, cum poţi să-i zici omului ăstuia *bolnav* când are dureri, tuşeşte, lucrează toată ziua şi *nu se plânge niciodată.* Omu' ăsta are cel mai bun croşeu de la Dempsey încoace, ce *bolnav!”*

Şi apoi era Wayne, care se chinuia cu numărul o sută şaizeci
şi cinci.

Era Wayne, cu pintenii lui, aceiaşi de treizeci şi trei de ani, cu eşarfa lui prăfuită şi cămaşa lui albastră. „Nu prea ai de ce să-ţi baţi capul cu ce să te îmbraci în trebuşoarele astea”, zicea. „îţi pui o cămaşă albastră sau, dacă eşti în Monument Valley, îţi pui una galbenă.” Era Wayne, cu o pălărie relativ nouă, o pălărie care îl făcea să semene ciudat de mult cu William S. Hart. „Aveam pălăria asta veche de fetru, cu boruri largi, care îmi plăcea, dar i-am împrumutat-o lui Sammy Davis. Când mi-a dat-o înapoi, n-o mai puteai purta. Cred că toată lumea i-a îndesat-o pe cap şi ia zis *OK, John Wayne* – genul ăsta de glumiţă.”

Era John Wayne, care se întorsese la muncă prea curând, care termina filmul cu o răceală urâtă şi o tuse chinuitoare, atât de obosit spre sfârşitul după-amiezii, încât ţinea un inhalator cu oxigen pe platoul de filmare. Şi totuşi, nimic nu era mai important decât Codul. „Tipul ăla”, bombănea despre un reporter care îl supărase. „Recunosc că chelesc. Recunosc că am pus pe mine câteva kilograme, mai ales în talie. Care bărbat de cincizeci şi şapte de ani n-o păţeşte? Ce să zic, mare noutate. În fine, tipul ăla...”

Face o pauză, pe punctul de a expune miezul problemei, rădăcina antipatiei, nesocotirea regulilor care îl deranja mai mult decât presupusele citări greşite, mai mult decât aluzia că nu mai e Ringo Kid. „Vine aici, neinvitat, dar eu le zic să îl lase oricum. Aşa că ne aşezăm la o carafă de mezcal.”

Face o pauză din nou, uitându-se cu subînţeles la Hathaway, pregătindu-l pentru deznodământul de neconceput. „Au trebuit

Al • . • k/A • A 1*??

să il *ajute* să ajungă înapoi în camera lui.

Se ceartă legat de virtuţile diferiţilor luptători de box, se ceartă
legat de preţul J&B în pesos. Se ceartă legat de dialogul personajelor.

„Indiferent cât de mare şi tare se dă tipul ăsta, Henry, eu tot nu cred că ar scoate la tombolă Biblia lui maica-sa.

„Îmi place un tip care stârneşte valuri, Duce.”

Fac schimburi nesfârşite de glumiţe răsuflate. „Ştii de ce se cheamă ăsta sos de memorie?” întreabă Martin, ridicând un castron cu pastă de ardei iuţi.

„De ce?” '

„Pentru că *îţi aduci aminte de el dimineaţa. ”*

„Ai auzit-o pe asta, Duce? Ai auzit de ce se cheamă sos de memorie?”

Se amuză reciproc aducând variaţiuni infime în bătaia generală care este nelipsită în filmele lui Wayne; justificată sau absolut gratuită, scena de bătaie trebuie să apară în film, pentru că le face foarte multă plăcere s-o filmeze. „Fii atent aici, asta va fi chiar haios.

Ducele îl ridică pe puşti, înţelegi, şi pe urmă e nevoie şi de Dino, şi de Earl ca să-l arunce pe el afară pe uşă, de asta ce *zici?"*

Comunică pasându-şi poante vechi, îşi pecetluiesc camaraderia făcând glume delicate, de şcoală veche pe seama nevestelor civilizatoare, îmblânzitoare. „Aşa că Señora Wayne îşi pune în cap să rămână trează şi să bea un coniac.

Prin urmare, tot restul serii e numai «Da, Pilar, ai dreptate, dragă. Sunt un ciomăgar, Pilar, ai dreptate, sunt imposibil»."

„Ai auzit-o pe asta? Ducele spune că Pilar a aruncat cu o masă în el."

„Hei, Duce, uite o chestie haioasă. Degetul ăla la care te-ai lovit azi, pune-l pe domn' doctor să ţi-l bandajeze, mergi diseară
acasă, arată-i-l lui Pilar şi spune-i că ea ţi-a făcut-o când a aruncat masa. Ştii tu, fă-o să creadă că te-a atins."

Îl tratează cu respect pe cel mai în vârstă dintre ei; îl tratează cu afecţiune pe cel mai tânăr. „îl vezi pe puştiul ăsta?" zic despre Michael Anderson Jr. „Ce mai puşti!"

„Ăsta nu joacă, pune suflet", zice Hathaway, bătându-se cu mâna peste inimă.

„Auzi, puştiule", zice Martin. „o să fii în următorul meu film. o să avem de toate, fără mişto. Cămăşi în dungi, fete, hi-fi, lumini pentru ochi."

Comandă un scaun pentru Michael Anderson, pe spatele căruia e inscripţionat „BIG MIKE". Când a fost adus pe platoul de filmare, Hathaway l-a îmbrăţişat. „Ai văzut asta?" l-a întrebat Anderson pe Wayne, dintr-odată prea intimidat ca să se uite direct în ochii lui. Wayne ia dăruit zâmbetul, confirmarea, învestitura finală. „Am văzut, puştiule, am văzut."

În dimineaţa zilei când trebuiau să se încheie filmările la *Katie Elder,* Web Overlander şi-a făcut apariţia nu în fâşul obişnuit, ci într-un blazer albastru. „Mergem acăsică, tati", a zis, împărţind ultimele lui lamele Juicy Fruit. „Mi-am pus hainele s-o şterg." Dar se domolise. La prânz, soţia lui Henry Hathaway a trecut pe la cantină să anunţe că s-ar putea să zboare la Acapulco. „Du- te liniştită", i-a spus el. „Eu termin aici şi tot ce-o să fac va fi să iau nişte fenobarbital, îndeajuns cât să fiu la un pas de sinucidere." Toţi se domoliseră. După ce doamna Hathaway a plecat, au mai fost nişte tentative dezlânate de a se lăsa în voia amintirilor, dar ţara bărbaţilor adevăraţi se destrăma rapid; erau deja cu un picior acasă şi tot ce-au mai putut să scoată din ei a fost incendiul din 1961 de la Bel Air, când Henry Hathaway
alungase pompierii din Los Angeles de pe proprietatea lui şi salvase chiar el locul, printre altele, aruncând în piscină tot ce era inflamabil. „Poate că pompierii ăia s-ar fi dat bătuţi", a zis Wayne. „Ar fi lăsat-o pur şi simplu să ardă." Era o poveste chiar bună, şi încă una care cuprindea câteva dintre temele lor favorite, dar o poveste din Bel Air nu este totuna cu o poveste din Durango.

După-amiaza devreme, au început să filmeze ultima scenă şi, deşi au lungit-o cu pregătirea cât de mult au putut, până la urmă tot a venit momentul când nu mai aveau altceva de făcut decât să filmeze. „Echipa a doua afară, intră prima echipă, se *închid uşile",* a strigat asistentul de regie pentru ultima oară. Dublurile au ieşit de pe platou, John Wayne şi Martha Hyer au intrat. „Gata, băieţi, *silencio,* se filmează." Au tras dubla de două ori. De două ori fata i-a oferit lui John Wayne Biblia zdrenţuită. De două ori John Wayne i-a spus că „sunt multe locuri prin care umblu şi unde asta n-ar avea ce căuta". Toată lumea tăcea molcom. La 14.30 în acea după-amiază de vineri, Henry Hathaway s-a îndepărtat de camera de filmat şi, în liniştea care a urmat, şi-a stins trabucul într-o găleată cu nisip. „OK", a zis. „Asta a fost."

Începând cu acea vară din 1943, mi l-am imaginat pe John Wayne în multe ipostaze. Mi l-am imaginat mânând vitele dinspre Texas şi aterizând avioane cu un singur motor funcţional, mi l-am imaginat spunându-i fetei de la Alamo că „republica este un cuvânt frumos". Nu mi l-am imaginat niciodată luând cina cu familia lui şi cu mine şi soţul meu într-un restaurant scump din Chapultepec Park, dar timpul vine cu întorsături neaşteptate, aşa că iată-ne acolo, într-o seară din acea ultimă săptămână în Mexic. 0 vreme a fost doar o seară
plăcută, o seară ca oricare alta. Cu toţii am băut mult şi dintr- odată m-a părăsit sentimentul că acel chip de peste masă îmi era, în anumite sensuri, mai familiar decât al soţului meu. Şi apoi s-a întâmplat ceva. Deodată sala a părut să se scufunde în vis şi nu îmi dădeam seama de ce. Trei bărbaţi au apărut de nicăieri, cântând la chitară. Pilar Wayne s-a aplecat uşor în

faţă, iar John Wayne şi-a ridicat aproape imperceptibil paharul către ea. „Mai avem nevoie de nişte Pouilly-Fuisse pentru restul mesei”, a zis, „şi de nişte Bordeaux roşu pentru Duce”. Am zâmbit cu toţii şi am băut vin de Pouilly-Fuisse pentru restul mesei şi vin roşu de Bordeaux pentru Duce, în vreme ce bărbaţii cu chitare au continuat să cânte, până când mi-am dat seama într-un târziu ce cântau, ce cântaseră în tot acest timp: „The Red River Valley” şi tema filmului *The High and the Mighty.* Nu prinseseră foarte bine ritmul, dar chiar şi acum pot să-i aud, într-o altă tară şi mulţi ani mai târziu, chiar şi în timp ce vă spun toate acestea.

1965

Unde oamenii continuă să se sărute

În faţa Tribunalului Districtului Monterey din Salinas, California, decoraţiunile de Crăciun ale magazinelor din centru străluceau în lumina slabă a soarelui ce face să crească lăptucile de iarnă, înăuntru, mulţimea clipea deranjată de luminile orbitoare ale camerelor de filmat. Prilejul era o întrunire a Comisiei de Supervizori ai Districtului Monterey şi litigiul în cauză, în această după-amiază călduţă dinaintea Crăciunului din 1965, era dacă mica şcoală din Carmel Valley, Institutul pentru Studiul Nonviolenţei, ce aparţinea lui Joan Baez, încălca articolul 32-C al Codului de zonare din Districtul Monterey, ce interzicea utilizarea terenului „într-un mod care contravine păcii, moralei şi bunăstării generale din Districtul Monterey”. Doamna Gerald Petkuss, care locuia peste drum de institut, formulase problema altfel. „Ne întrebăm ce fel de oameni sunt cei care frecventează o asemenea şcoală”, a spus ea într-o fază timpurie a controversei. „De ce nu se duc undeva să muncească şi să câştige bani ?

Doamna Petkuss era o tânără matroană durdulie, cu un aer de hotărâre nechibzuită, ce venise la tribună în rochie tricotată de culoarea căpşunii ca să se plângă că fusese deranjată „de oamenii asociaţi cu şcoala domnişoarei Baez care veneau să mă întrebe unde se află şcoala, deşi ştiau foarte *bine* unde se află – un domn de care îmi amintesc avea chiar barbă”.

„Ei bine, pe mine nu mă *interesează”,* a strigat doamna Petkuss când cineva din primul rând a chicotit. „Eu am trei copii mici de crescut, asta e o mare responsabilitate, şi nu am chef să trebuiască să îmi fac griji legate de...”, a spus doamna Petkuss şi a făcut o pauză delicată, „de cine se vântură prin zonă”.

Audierea a durat de la ora 14 până la 19.15, cinci ore şi cincisprezece minute de participare democratică în timpul cărora s-a sugerat, pe de o parte, că membrii Comisiei de Supervizori ai Districtului Monterey ne transformă ţara într-o Germanie nazistă şi, pe de altă parte, că prezenţa domnişoarei Baez şi a celor cincisprezece cursanţi ai ei în Carmel Valley are să ducă la proteste „ca la Berkeley”, să-i demoralizeze pe cadeţii de la Fort Ord, să blocheze convoaiele armatei care treceau pe şoseaua din Carmel Valley şi să determine scăderea valorii proprietăţilor imobiliare din întreaga regiune. „Sincer, nu-mi imaginez cine ar vrea să îşi cumpere o proprietate în zona în care se desfăşoară o astfel de activitate”, a declarat soţul doamnei Petkuss, medic veterinar. Atât doctorul, cât şi doamna Petkuss, cea din urmă gata să izbucnească în lacrimi, au spus că sunt deranjaţi în mod deosebit de prezenţa domnişoarei Baez pe proprietatea ei în timpul weekendurilor. Se pare că aceasta nu stătea tot timpul înăuntru. Stătea afară, sub copaci, şi se plimba în jurul proprietăţii.

„Noi nu începem înainte de ora 13”, a obiectat cineva din partea şcolii. „Chiar dacă am face gălăgie, şi nu facem, familia Petkuss poate dormi până la ora 13, nu văd care e problema.”

Avocatul soţilor Petkuss a sărit ca ars. *„Problema* este că, întâmplător, soţii Petkuss au o piscină foarte frumoasă şi ar vrea şi ei să aibă oaspeţi în weekend, să folosească piscina.”

„Ar fi nevoie să se urce în picioare pe masă ca să vadă şcoala.” „Asta o să şi facă”, a strigat o tânără care îşi manifestase deja sufragiul pentru domnişoara Baez citindu-le supervizorilor un pasaj din eseul lui John Stuart Mill *Despre libertate.* „O să stea pe afară cu binocluri.”

„Nu este adevărat”, s-a văitat doamna Petkuss. „Vedem şcoala de la ferestrele din trei dormitoare şi de la cea din sufragerie, este singura direcţie spre care avem *deschidere. ”*

Domnişoara Baez stătea tăcută pe rândul din faţă. Purta rochie bleumarin cu mâneci lungi, cu manşete şi guler de dantelă irlandeză şi îsi tinea mâinile împreunate în poală. Arată fantastic, de departe mult mai bine decât ai putea bănui din fotografii, întrucât aparatul foto tinde să scoată în evidentă latura indiană a trăsăturilor ei şi nu reuşeşte să

surprindă nici fineţea uimitoare şi claritatea structurii osoase şi ale ochilor, nici cea mai şocantă caracteristică a ei, francheţea totală, absenţa oricărei urme de viclenie. Are o minunată naturaleţe şi e ceea ce pe vremuri se numea o doamnă. „Scursură”, a spus printre dinţi un bătrân cu papion prins cu agrafă care se prezentase ca fiind „veteran din două războaie” şi care era nelipsit la astfel de şedinţe. *„Spaniei.”* Părea să facă aluzie la lungimea părului domnişoarei Baez şi încerca să-i atragă atenţia bătând în podea cu bastonul, dar privirea ei nu se dezlipea de tribună. După un timp s-a ridicat în picioare şi a rămas aşa până când în sală s-a făcut linişte. Opozanţii ei stăteau încordaţi, gata să sară şi să contracareze orice ar fi intenţionat să spună în apărarea politicii sale, a şcolii, a bărbilor, a protestelor „ca la Berkeley” şi a debandadei în general.

„Toată lumea vorbeşte despre scăderea valorii proprietăţilor şi despre casele lor de patruzeci, cincizeci de mii de dolari”, a spus ea într-un final, cu glas domol, clar, fără să ridice vocea şi uitându-se direct în ochii supervizorilor. „Aş dori să spun un singur lucru. Eu am investit mai mult de o *sută* de mii de dolari
în Carmel Valley şi vreau, la rândul meu, să-mi protejez proprietatea.” Proprietăreasa le-a zâmbit apoi fals doctorului şi doamnei Petkuss şi, în mijlocul tăcerii absolute, s-a aşezat la loc.

E o fată interesantă, o fată care iar fi atras poate atenţia lui Henry James la vremea când acesta schiţa portretul lui Verena Tarrant în *Bostonienii.* Joan Baez a crescut în desişurile mai evanghelice ale clasei de mijloc, fiica unui profesor de fizică quaker, nepoata a doi preoţi protestanţi, unul episcopal anglo- scoţian, dinspre mamă, şi altul metodist mexican, dinspre tată. S-a născut pe Staten Island, dar a crescut la periferia comunităţii academice din întreaga ţară; înainte să înfiinţeze Carmel, nu venea cu adevărat de nicăieri. Când s-a împlinit vremea să meargă la liceu, tatăl ei preda la Stanford, aşa că s-a înscris la liceul din Palo Alto, unde a învăţat singură să cânte „House of the Rising Sun” la o chitară cumpărată dintr-un magazin universal, a încercat să obţină efectul de vibrato lovindu-şi uşor gâtul cu degetul şi a intrat în atenţia presei când a refuzat să părăsească şcoala în timpul unui exerciţiu antibombardament. Când s-a împlinit vremea să meargă la facultate, tatăl ei era la MIT şi Harvard, aşa că a urmat cursuri timp de o lună la Universitatea din Boston, a abandonat-o şi a cântat o vreme în cafenelele din Harvard Square. Nu îi prea plăcea viaţa din Harvard Square („Zac pur şi simplu în văgăuna lor, fumează iarbă şi fac alte prostii de genul ăsta”, le-a spus nepoata preoţilor protestanţi cunoştinţelor ei de acolo), dar alta încă nu cunoştea.

În vara anului 1959, un prieten a dus-o la primul festival de folk din Newport. A ajuns la Newport într-un Cadillac tip dric pe a cărui latură era vopsit „JOAN BAEZ”, a interpretat câteva cântece în fata a 13 000 de oameni, şi uite că o găsise – noua
viaţă. Primul ei album s-a vândut în mai multe exemplare decât oricare altul al unei cântăreţe de folk din istorie. Până la sfârşitul anului 1961, Vanguard îi lansase cel de-al doilea album, iar vânzările totale erau depăşite doar de cele ale lui Harry Belafonte, Kingston Trio şi The Weavers. Terminase primul ei mare turneu, ţinuse un concert la Carnegie Hall, unde biletele se epuizaseră cu două luni înainte, şi refuzase să participe la concerte care i-ar fi adus 100 000 de dolari pentru că nu voia să muncească decât câteva luni pe an.

Era fata potrivită la momentul potrivit. Avea doar un mic repertoriu de balade Child („De ce tot pierde timpul Joanie cu Mary Hamilton[7] asta?”, avea să se frământe Bob Dylan mai târziu), nu şi-a exersat niciodată vocea de soprană curată şi îi irita pe anumiţi purişti pentru că nu-şi bătea prea mult capul cu originea materialului şi cânta orice în cheie „tristă”. Dar a prins valul folk chiar înainte ca acesta să se spargă. Atingea publicul într-un fel în care nici puriştii, nici cântăreţele folk mai comerciale nu păreau în stare să o facă. Niciodată interesată de bani, nici muzica nu o interesa cu adevărat, ci mai degrabă ceva care se crea între ea şi public. „Pentru mine, cel mai uşor e să stabilesc o relaţie cu 10 000 de oameni”, spunea ea. „Cel mai greu e cu unul singur.”

Niciodată nu şi-a dorit, nici atunci şi nici mai târziu, să fie un simplu divertisment; voia să-i atingă pe oameni, să stabilească cu ei o legătură emoţională. Spre sfârşitul anului 1963, a găsit în mişcarea de protest ceva asupra căruia îşi putea concentra emoţia. A mers în sud. A cântat la colegiile de negri şi era de fiecare dată prezentă pe baricade, la Selma, la Montgomery, la Birmingham. A cântat la Memorialul Lincoln după Marşul de la

Washington. A declarat Departamentului intern de finanţe că nu are de gând să plătească cele şaizeci de procente din impozitul ei pe venit care, conform calculelor pe care le făcuse, mergeau către apărare. A devenit vocea sinonimă cu protestul, deşi avea să păstreze întotdeauna o distanţă inspirată fată de momentele mai discutabile ale mişcării. („Mi s-a cam luat după o vreme de marşurile alea din sud”, avea să spună mai târziu. „Toţi artiştii ăia de renume care închiriau avionaşe şi zburau într-acolo, de fiecare dată vreo 35 000 de oameni adunaţi în oraş.”) înregistrase doar câteva albume, dar îşi văzuse faţa pe coperta revistei *Time.* Avea doar douăzeci şi doi de ani.

Joan Baez a fost o personalitate înainte să fie o persoană completă şi, asemenea tuturor celor cărora li se întâmplă aşa ceva, ea este, într-un anume sens, victima nefericită a ceea ce alţii vedeau la ea, a ceea ce scriau despre ea, a ceea ce voiau ca ea să fie sau să nu fie. Rolurile care i-au fost atribuite variază, dar sunt variaţiuni pe aceeaşi temă. E Madona celor neîmpăcaţi. E pionul mişcării de protest. E pacienta nefericită a psihanaliştilor. E cântăreaţa care refuză să-şi exerseze vocea, rebela care îşi conduce Jaguarul cu viteză prea mare, Rima[8] care se ascunde printre păsări şi căprioare. Mai presus de toate, e fata care „simte” lucrurile, care s-a agăţat de prospeţimea şi durerea adolescenţei, fata veşnic rănită, veşnic tânără. Acum, la vârsta când rănile încep să se vindece, indiferent că o vrem sau nu, Joan Baez părăseşte foarte rar Carmel Valley.

Chiar dacă toate activităţile lui Baez tind să capete anumite conotaţii de rău augur în conştiinţa colectivă a locuitorilor din Monterey, ceea ce se întâmplă, de fapt, la Institutul pentru Studiul Nonviolenţei al domnişoarei Baez, căruia i s-a permis să continue să îşi desfăşoare activitatea în Carmel Valley cu votul de trei la doi al supervizorilor, este, se pare, atât de nevinovat, încât îi dezarmează până şi pe veteranii din două războaie care poartă papion prins cu agrafă. Timp de patru zile pe săptămână, domnişoara Baez şi cei cincisprezece cursanţi ai ei se întâlnesc la şcoală pentru prânz: salată de cartofi, Kool-Aid şi crenvurşti gătiţi pe un grătar portabil. După prânz, fac exerciţii de balet pe muzica celor de la Beatles şi, apoi, stând aşezaţi pe podeaua goală sub un fototapet cu Cypress Point, vorbesc despre lecturile lor: *Gandhi despre nonviolenţă, Viaţa lui Mahatma Gandhi* de Louis Fischer, *Spargerea barierei gândirii* de Jerome Frank, *Despre nesupunerea civică* de Thoreau, *Prima şi ultima libertate* şi *Cugetă la aceste lucruri* de Krishnamurti, *Elita puterii* de C. Wright Mills, *Scopuri şi mijloace* de Huxley şi *Să înţelegem media* de Marshall McLuhan. În cea de-a cincea zi, se întâlnesc ca de obicei, dar petrec după-amiaza în linişte absolută, ceea ce înseamnă nu doar că nu vorbesc, dar şi că nu citesc, nu scriu şi nu fumează. Chiar şi în zilele de discuţii, se păstrează liniştea la intervale regulate, o dată la douăzeci de minute sau la fiecare oră, un regim descris de unul dintre cursanţi ca fiind „de un ajutor nepreţuit pentru eliberarea minţii de blocaje personale” şi de domnişoara Baez ca „aproape cel mai important lucru legat de scoală”.

Nu există condiţii de admitere, în afara celei ca doritorii să aibă cel puţin optsprezece ani; la fiecare nouă sesiune, sunt primiţi primii cincisprezece care scriu şi cer să vină. Vin de peste tot şi sunt, în general, foarte tineri, foarte serioşi şi oarecum rupţi de lume, nu atât nişte oameni care fug de ea, cât nişte copii care nu o înţeleg foarte bine. Sunt foarte atenţi „să îşi răspundă unul altuia cu frumuseţe şi blândeţe”, iar răspunsul lor unul faţă de celălalt este, în realitate, atât de blând, încât o după-amiază la şcoală tinde să alunece periculos de repede în indecizie. Dezbat dacă a fost sau nu o tactică înţeleaptă din partea Comitetului Zilei Vietnamului de la Berkeley să încerce să ajungă la o înţelegere cu Hell's Angels vorbind „de la egal la egᵃl”.

„Bun”, argumentează careva. „Deci îngerii nu fac decât să ridice din umeri şi să spună «tot şpilul nostru e violenta». Ce ar fi trebuit să răspundă la asta tipul de la CZV?”

Stau de vorbă despre o propunere de la Berkeley privind o Armată Internaţională Nonviolentă. „Ideea e următoarea: mergem în Vietnam şi ne ducem în satele alea şi-apoi, dacă le dau foc, ardem şi noi.”

„Un plan de o frumoasă simplitate”, răspunde cineva.

Mulţi dintre ei sunt prea tineri ca să fi participat la evenimentele notabile ale protestelor, iar cei câţiva care au luat parte la ele le povestesc celor care nu au făcut-o, poveşti care încep cu „într-o seară la Scranton Y...” sau „Stăteam de curând la AEC...” şi „Era cu noi, la marşul din Canada în Cuba, puştiul ăsta de unşpe ani care la vremea respectivă coresponda

cu un gandhist şi care...” Vorbesc despre Allen Ginsberg, „singurul şi unicul, singura voce frumoasă, singurul care vorbeşte”. Ginsberg sugerase ca CZV să trimită femei cu flori şi copii în braţe la Baza Militară din Oakland.

„Flori şi copii”, oftează o fată firavă şi drăguţă. „Dar e foarte *frumos,* despre asta e *vorba.* ”

„Ginsberg a fost aici într-un weekend”, îşi aminteşte un băiat visător cu păr blond, cârlionţat. „A venit c-un exemplar din *Fuck Songbag,* dar i-am dat foc.” Chicoteşte. Ţine o piatră de marmură străvezie, de culoare violet în dreptul ferestrei, învârtind-o în lumină. „Joan mi-a dat-o”, zice. „într-o seară, la ea acasă, când am organizat o petrecere şi ne-am făcut unul altuia cadouri. De parcă ar fi fost Crăciunul, doar că nu era.”

Şcoala în sine este o casă veche de chirpici, văruită în alb, destul de retrasă printre dealurile gălbui şi stejarii piperniciţi cu coroane prăfuite din susul văii. Leandri acoperă un gard de sârmă rupt care înconjoară şcoala şi nu există nicio plăcuţă, niciun fel de indicator. În casă a funcţionat, până în 1950, o şcoală locală cu o singură încăpere, după care a fost preluată, pe rând, de So Help Me Hannah Poison Oak Remedy Laboratory şi de o mică companie care producea cartuşe de puşcă, două iniţiative care, aparent, nu au reprezentat o ameninţare la adresa preţurilor imobiliare, aşa cum o reprezintă domnişoara Baez. A cumpărat locul în toamna anului 1965, după ce comisia de planificare urbană i-a spus că, din cauza criteriilor de zonare, nu poate să înfiinţeze şcoala în propria casă, care se află pe un teren de 4 hectare la câţiva kilometri distanţă de aici. Domnişoara Baez este vicepreşedinta Institutului şi finanţatoarea lui; taxa de 120 de dolari plătită de fiecare student pentru fiecare sesiune de şase săptămâni include cazarea într-un imobil cu apartamente în Pacific Grove şi nu acoperă cheltuielile instituţiei. Domnişoara Baez nu a investit doar 40 000 de dolari în clădirea şcolii, ci este, de asemenea, responsabilă pentru salariul lui Ira Sandperl, preşedintele Institutului, moderatorul discuţiilor şi, de fapt, eminenţa cenuşie a întregului proiect. „Ai putea crede că este un început foarte modest”, spune Ira Sandperl. „Uneori, lucrurile cele mai modeste schimbă cursul istoriei. Vezi ordinul benedictin.”

Într-un anume sens, este imposibil să vorbeşti despre Joan Baez fără să vorbeşti despre Ira Sandperl. „Cineva de la Comisia de Urbanism mi-a spus că am luat-o pe calea pierzaniei condusă de un nebun extremist”, se amuză domnişoara Baez. „Ira a zis că probabil el e nebunul, iar barba lui, extremista.” Ira Sandperl este un bărbat de patruzeci şi doi de ani, născut în St. Louis, care are, pe lângă barbă, capul ras, o insignă mare cu dezarmarea nucleară prinsă de jacheta din catifea, ochi strălucitori şi uşor mesianici, un râs spart zgomotos şi înfăţişarea generală a cuiva care, întreaga viaţă, a umblat după un curcubeu greu de văzut, dar catastrofal de sucit. Şi-a petrecut destul de mult timp luând parte la mişcările pacifiste din San Francisco, Berkeley şi Palo Alto şi, la vremea când lui şi domnişoarei Baez le-a venit ideea Institutului, lucra într-o librărie din Palo Alto.

Ira Sandperl a întâlnit-o prima dată pe Joan Baez când ea avea şaisprezece ani şi tatăl ei a adus-o la o reuniune a quakerilor din Palo Alto. „Era ceva magic, ceva diferit la ea încă de pe atunci”, povesteşte el. „îmi aduc aminte că a cântat o dată la un eveniment la care eu vorbeam. Publicul a fost atât de receptiv în seara aceea, încât am zis «Dulceaţă, când te faci mare, noi doi o să facem o echipă cerească».” Zâmbeşte şi-şi desface braţele.

Cei doi au devenit apropiaţi, după spusele lui Ira Sandperl, când tatăl domnişoarei Baez a plecat la Paris, fiind numit consilier UNESCO. „Eu eram cel vechi prieten din preajmă, aşa că, firesc, a apelat la ajutorul meu.” Era cu ea la vremea demonstraţiilor de la Berkeley din toamna anului 1964. „Noi eram, de fapt, în afara grupului de agitatori despre care aţi auzit vorbindu-se atâta”, spune el. „Practic, noi voiam să transformăm o mişcare neviolentă într-una nonviolentă. Joan a jucat un rol *enorm* în scoaterea mişcării din mlaştina în care se afundase, chiar dacă băieţii s-ar putea să n-o mai recunoască acum.

Cam la o lună după apariţia ei la Berkeley, Joan Baez a vorbit cu Ira Sandperl despre posibilitatea ca el să îi dea lecţii un an de zile. „Şi-a dat seama că ajunsese printre oameni care aveau cunoştinţe politice”, spune el, „şi, deşi avea sentimente puternice, nu ştia nimic despre termenii socio-economico- politico-istorici ai nonviolenţei”.

„Totul era vag”, îl întrerupe ea, dându-şi părul pe spate, cu un gest ce trădează emoţie. „Voiam să fie mai puţin vag.”

Au decis să nu fie un curs privat de un an, ci o şcoală care să funcţioneze permanent şi au înscris primii cursanţi la sfârşitul verii din 1965. Institutul nu se asociază cu nicio altă mişcare („Unii dintre puştii ăştia ne conduc spre un alt dezastru masiv, violent, de lungă durată", spune domnişoara Baez) şi există, de fapt, o neîncredere funciară în majoritatea organizaţiilor activiste. Ira Sandperl, de exemplu, nu le-a fost de prea mare ajutor celor de la CZV, pentru că CZV-ul vedea în nonviolenţă doar o tactică limitată, accepta blocurile de putere convenţionale, ba chiar hotărâse ca unul dintre liderii săi să candideze pentru Congres, ceea ce pentru Sandperl este sinonim cu anatemizarea. „Dragă, dă-mi voie să-ţi zic ceva. Preşedintele semnează azi o lege privitoare la drepturile civile, pe cine cheamă el ca martor? Pe Adam Powell? Nu. Îi cheamă pe Rustin, pe Farmer, pe King, *niciunul* dintre ei aflat în structura convenţională de putere." Face o pauză, de parcă şi-ar imagina ziua când el şi domnişoara Baez vor fi chemaţi să fie martori la semnarea unui act ce scoate violenţa în afara legii. „Nu sunt
optimist, dragă, dar am speranţe. E o diferenţă. Am speranţe."

Soba pe gaz sfârâie când şi când, iar domnişoara Baez se uită la ea, cu haina de molton pusă pe umeri. „Toată lumea spune că sunt naivă politic, şi chiar sunt", zice ea după un timp. E un lucru pe care îl spune adesea oamenilor pe care nu îi cunoaşte. „Aşa sunt şi politicienii care ne conduc. Dacă n-ar fi aşa, nam mai avea războaie, nu?"

Uşa se deschide şi intră un bărbat scund, de vârstă mijlocie, încălţat cu sandale făcute manual. Este Manuel Greenhill, managerul lui Joan Baez, şi, deşi îi e manager de cinci ani, până acum nu a fost niciodată la Institut şi nu s-a întâlnit niciodată cu Ira Sandperl.

„În sfârşit!" strigă Ira Sandperl, sărind în picioare. „Vocea fără trup de la capătul firului este, în sfârşit, aici! *Există* un Manny Greenhill!

Există un Ira Sandperl! Iată-mă! Iată-l pe ticălos!"

Nu este uşor să stabileşti o întâlnire cu Joan Baez, cel puţin pentru cineva din afara circuitelor clandestine ale mişcării de protest. Compania din New York pentru care îşi înregistrează albumele, Vanguard, îţi dă doar numărul de telefon din Boston al lui Manny Greenhill. „încercaţi să sunaţi la codul zonal 415, prefix DA 4, numărul 4321", îţi spune tăios Manny Greenhill. Codul 415, DA 44321 îi face apelantului legătura cu librăria Kepler din Palo Alto, unde lucra înainte Ira Sandperl. Cineva de la librărie îţi notează numărul şi, după ce întreabă la Carmel dacă e cineva interesat să vorbească cu tine, te sună înapoi şi îţi dă un număr de telefon de acolo. Numărul de la Carmel nu este, aşa cum ai putea să începi să speri, al domnişoarei Baez, ci al unui serviciu de răspuns automat. Serviciul îţi înregistrează numărul şi, după câteva zile sau săptămâni, poţi sau nu să primeşti un telefon de la Judy Flynn, secretara domnişoarei Baez. Domnişoara Flynn îţi spune că va „încerca s-o contacteze" pe domnişoara Baez. „Nu mă prea văd cu oamenii", îţi spune inima acestei reţele halucinante de numere greşite, de telefoane scoase din furcă şi de apeluri ratate. „Închid poarta şi sper să nu vină nimeni, dar lumea tot vine. Cineva tot le spune unde locuiesc."

Duce o viaţă liniştită. Citeşte şi vorbeşte cu oamenii cărora li s-a spus unde locuieşte şi uneori merge cu Ira Sandperl la San Francisco ca să se întâlnească cu prietenii şi să vorbească despre mişcarea pacifistă. Se vede cu cele două surori ale ei şi cu Ira Sandperl. Simte că zilele petrecute la Institut, vorbind cu şi ascultându-l pe Ira Sandperl, îi aduc mai multă satisfacţie decât orice altceva a făcut până acum. „în mod cert, mai multă decât cântatul. Înainte urcam pe scenă şi mă gândeam că fac atâtea mii de dolari, şi pentru ce?" Este foarte reţinută când vine vorba despre venitul ei („Da, am nişte bani de undeva"), vagă în legătură cu planurile de viitor. „Ar mai fi nişte lucruri pe care vreau să le fac. Vreau să încerc un pic de rock-and-roll şi un pic de muzică clasică. Dar n-am de gând să-mi bat capul cu topurile şi vânzările că, dac-o iei aşa, unde ajungi?"

Unde vrea mai exact să ajungă nu se ştie, e o necunoscută pentru ea şi una şi mai mare pentru managerul ei. Întrebat cu ce se ocupă acum cea mai lăudată clientă a lui şi care sunt planurile ei de viitor, Manny Greenhill vorbeşte despre „multe planuri", „alte direcţii" şi „alegerea ei". În cele din urmă, găseşte ceva: „Uite, tocmai a făcut un documentar pentru televiziunea canadiană, *Variety a* scris o recenzie elogioasă despre el, stai să-
ţi citesc".

Manny Greenhill citeşte. „Să vedem. *Variety* zice aşa: *au intenţionat să facă doar un interviu de douăzeci de minute, dar, când directorii de la CBC din Toronto au văzut filmul,*

au decis să facă un material mai amplu. ” Se întrerupe singur. „Asta merită reţinut, la să vedem mai departe. Aici îi citează ideile despre pace... pe-astea le ştii... pe urmă ea zice *de fiecare dată când mă duc la Hollywood îmi vine să vomit...* să trecem peste asta... uite aici, *a fost mortală când i-a imitat pe Ringo Starr şi George Harrison,* asta a fost tare, ţine-o minte.”

Manny Greenhill speră s-o convingă pe domnişoara Baez să scrie o carte, să apară într-un film şi să îi iasă faza cu înregistrarea unor cântece rock-and-roll. Nu vorbeşte despre venitul ei, chiar dacă pomeneşte vioi şi, în acelaşi timp, sumbru că „nu va fi mare anul *acesta”.* Domnişoara Baez l-a lăsat să programeze un singur concert în 1966 (de la o medie anuală de treizeci), a acceptat o singură dată în întreaga ei carieră să cânte regulat într-un club şi, practic, nu apare niciodată la televizor. „Ce să caute ea în emisiunea lui Andy Williams?” întreabă Manny Greenhill dând din umeri. „A interpretat o dată un cântec de-al lui Pat Boone împreună cu el”, adaugă, „ceea ce arată că poate să se adapteze, dar... Nu ne dorim s-o vedem sus, pe scenă, cu mai ştiu eu ce dansatori în spate.” Greenhill îi monitorizează apariţiile politice şi încearcă să îi împiedice pe oameni să-i folosească numele. „Le spunem, dacă îi folosesc numele, iese de-un concert. Ideea e că, dacă nu i-au folosit numele, şi pe urmă ei nu-i place cum arată lucrurile, poate să iasă din chestia aia.” S-a resemnat cu şcoala care s-a înfipt bine în programul ei. „Uite care-i treaba”, zice. „Eu mereu am
încurajat-o să aibă atitudine politică. N-oi fi eu foarte activ, dar să zicem că mă interesează.” Mijeşte ochii în lumina soarelui. „Să zicem că-s poate prea bătrân.”

S-o încurajezi pe Joan Baez „să aibă atitudine politică” nu înseamnă altceva decât s-o încurajezi pe Joan Baez să continue să „simtă” lucrurile, politica fiind şi acum pentru ea, aşa cum singură recunoaşte, „o chestie vagă”. Abordarea ei este instinctivă, pragmatică, nu foarte diferită de cea a oricărei membre a Ligii Femeilor Votante. „Sinceră să fiu, ma cam dezamăgit comunismul” este cea mai nouă perspectivă a ei asupra subiectului, lată ce spune despre evoluţiile recente ale mişcării pacifiste: „Să dea foc livretelor de înrolare nu are niciun sens, şi să-şi dea foc lor cu atât mai puţin”. Când era la liceul din Palo Alto, nu teoria a fost cea care a stat la baza refuzului ei de a părăsi clădirea în timpul unui exerciţiu antiterorist; a făcut-o pentru că „era singurul lucru de bun-simţ de făcut, adică mie mi s-a părut că tot exerciţiul ăla nu avea niciun rost, cu toţi oamenii ăia care credeau că e de-ajuns să intre în vreun mic adăpost şi că vor fi salvaţi de apa îmbuteliată”. Şi-a făcut apariţia la mai multe manifestări de susţinere a administraţiei democratice şi este citată frecvent ca spunând: „Nimeni n-a auzit vreodată de o folkistă republicană care să-şi facă treaba bine”, ceea ce cu greu se califică drept limbajul noului radicalism. Programul concertelor ei include unele dintre reflecţiile sale legate de „statul cu mâinile în sân în ajunul prăpădului”, lată care sunt acestea:

*Viaţa mea este o lacrimă de cristal. Sunt fulgi de nea care cad în această lacrimă şi mici figurine care se trudesc, mişcându-se cu
încetinitorul. Şi dacă m-as uita la ea încă un milion de ani, s-ar putea să nu aflu niciodată cine sunt oamenii şi ce fac ei.*

Uneori mi-e dor de o furtună. o furtună puternică care să schimbe totul. Cerul derulează patru zile într-o oră, copacii se vaită, micile animale se afundă în nămol şi totul se întunecă şi o ia complet razna. Dar nu este decât Dumnezeu – cântând în catedrala lui favorită din ceruri – spărgând vitraliile – cântând la o orgă uriaşă – făcând să tune clapele – armonia perfectă – bucuria perfectă.

Deşi nu tocmai acesta este felul în care vorbeşte domnişoara *,9 9*
Baez când nu se află în fata maşinii de scris, ea încearcă totuşi, poate inconştient, să se agate de inocenţa şi revolta şi capacitatea de a se minuna, oricât de mincinoase şi superficiale ar fi ele, ale propriei adolescente sau a oricărui altcuiva.

Această deschidere, această vulnerabilitate este, bineînţeles, chiar motivul pentru care ea poate să „ajungă” la toţi tinerii şi singuraticii şi la toţi cei incapabili să se exprime, la toţi cei care au impresia că nimeni altcineva de pe lume nu înţelege care e treaba cu frumuseţea şi suferinţa şi iubirea şi fraternitatea. Poate pentru că acum a mai îmbătrânit, pe domnişoara Baez o tulbură uneori faptul că întruchipează, pentru foarte mulţi dintre admiratorii ei, tot ce este frumos şi adevărat. „Nu sunt foarte împăcată când mă gândesc la asta , spune ea. „Uneori îmi spun singură: *Haide, Baez, şi tu eşti ca toată lumea,* dar nici cu

asta nu sunt foarte împăcată."

„Nu toată lumea are o voce", o întrerupe Ira Sandperl cu afecţiune exagerată.

O A 1 V V « A 1 k/ *99*

, e în regulă să ai o *voce, vocea e* în regulă...

Vocea i se stinge şi, o bună bucată de vreme, ea îşi fixează privirea asupra cataramei pantofului.

Aşadar, fata a cărei viaţă este o lacrimă de cristal are acum un loc al ei, un loc unde soarele străluceşte şi ambiguităţile pot fi lăsate deoparte pentru o vreme, un loc unde toată lumea poate fi caldă şi iubitoare şi unde se pot face confidenţe. „într-o zi, am luat-o pe rând şi fiecare din cameră a spus câte ceva despre el", mărturiseşte ea, „şi mi-am dat seama că, *frate,* eu am dus-o chiar bine". Soarele de după-amiază târzie lasă o dungă de lumină pe podeaua curată de lemn şi păsările cântă în stejarii piperniciţi, iar tinerii frumoşi stau aşezaţi pe jos cu gecile pe ei şi îl ascultă pe Ira Sandperl.

„Eşti vegetarian, Ira?" întreabă cineva în dorul lelii.

„Da. Da, sunt."

„Spune-le, Ira", zice Joan Baez. „E o poveste frumoasă."

Ira se lasă pe spate şi se uită la tavan. „Eram la un moment dat în munţii Sierra." Face o pauză şi Joan Baez îi zâmbeşte aprobator. „Am văzut copacul ăsta magnific *crescând* din stânca golaşă, *avântându-se* aşa... şi m-am gândit *bine, măi copacule,* dacă tu vrei atât de mult să trăieşti, *bine!* OK! E în *regulă!* Nu o să te tai! Nu o să te mănânc! Lucrul pe care toţi îl avem în comun este că toţi vrem să *trăim!*

„Şi cu legumele cum rămâne?" întreabă încet o fată.

„Păi, mi-am dat seama, fireşte, că atâta vreme cât sunt în *carnea* şi în *pielea asta* nu pot să fiu *total* nonviolent."

Se face târziu. Se adună cei cincizeci de cenţi de persoană pentru prânzul de a doua zi şi cineva citeşte o recomandare din partea Comisiei de Supervizor! ai Districtului Monterey ca lumea să arboreze steaguri americane ca să arate că „ţăcăniţii, roşii şi laşii nu reprezintă această Ţară", iar altcineva aduce vorba despre Comitetul Zilei Vietnamului şi despre un membru
disident care venise în vizită la Carmel.

„Marv este un nonviolent get- beget", declară Ira Sandperl. „Un om plin de onestitate şi iubire."

„El a zis că-i anarhist", intervine cu îndoială cineva.

„Aşa e", încuviinţează Ira Sandperl. „Absolut."

„CZV-ul ar spune despre Gandhi că e burghez?"

„Păi, ei ar trebui să ştie mai bine, duc nişte vieţi atât de burgheze..."

„Aşa este", spune băiatul blond, visător, cu o bilă din marmură violet.

„Intri la ei în birou şi sunt atât de neprietenoşi, atât de neprietenoşi şi de reci..."

Toată lumea îi zâmbeşte cu afecţiune. De-acum cerul are culoarea bilei sale, dar ei nu se grăbesc deloc să-şi strângă cărţile şi revistele şi discurile, să-şi găsească cheile de la maşină şi să pună punct zilei şi, până sunt gata de plecare, Joan Baez mănâncă salată de cartofi direct cu mâna dintr-un castron din frigider şi toată lumea rămâne s-o împartă cu ea, mai zăbovesc un pic aici, unde este cald.

1966

Tovarăşul Laski, PCA (ML)

Michael Laski, cunoscut şi ca M.L. Laski, este un tânăr relativ obscur cu ochi pătrunzători şi pătimaşi, o barbă tunsă scurt şi o paloare ieşită din comun în California de Sud. Cu înfăţişarea lui frapantă şi dicţia implacabil de ideologică, arată şi vorbeşte exact aşa cum ţi-ai imagina că o face un revoluţionar profesionist, ceea ce el şi este, de fapt. S-a născut acum douăzeci şi şase de ani la Brooklyn, s-a mutat în copilărie la Los Angeles, a abandonat studiile la UCLA în al doilea an ca să facă muncă de organizare pentru Uniunea Lucrătorilor Comerciali, iar acum, ca Secretar General al Comitetului Central al Partidului Comunist American (Marxist-Leninist), o ramură a stalinist-maoiştilor care îşi împart energiile între Watts şi Harlem, este devotat total unui ansamblu imuabil de dogme, cum ar fi ideea că Partidul Comunist American tradiţional este o „clică burgheză revizionistă", că Partidul Laburist Progresist, troţkiştii şi „clica revizionistă condusă de Gus Hali" s-au dovedit a fi nişte lachei burghezi oportunişti, adresându-şi apelul pentru pace nu către „muncitori", ci

către imperialiştii liberali, şi că H. Rap Brown este unealta, dacă nu chiar agentul conştient al clasei imperialiste conducătoare.

Nu cu mult timp în urmă, am stat de vorbă cu Michael Laski în Librăria internaţională a muncitorilor din Watts, sediul de pe coasta de vest al PCA (M-L). Am stat la o masă de bucătărie sub steagul cu secera şi ciocanul şi portretele lui Marx, Engels, Mao Zedong, Lenin şi Stalin (Mao ocupând cea mai bună poziţie, în centru) şi am vorbit despre revoluţia care este necesară pentru instaurarea dictaturii proletariatului. De fapt, pe mine nu mă interesa atât revoluţia, cât revoluţionarul. Avea la el cărţulia roşie cu poeziile lui Mao şi, în timp ce vorbea, o tot aranja pe masă, aliniind-o cu muchiile tăbliei, întâi pe verticală şi apoi pe orizontală. Ca să înţelegi cine este Michael Laski, trebuie să înţelegi genul acesta de comportament obsesiv-compulsiv. Nu ţi-l poţi imagina pe Laski mâncând sau dormind. Nu are nimic în comun cu personajele înflăcărate care tind să- şi facă apariţia la Noua Stângă. Michael Laski îi dispreţuieşte pe reformatorii deviaţionişti. El crede, ca şi Mao, că puterea politică vine pe ţeava puştii, idee asupra căreia insistă cu o candoare înflăcărată şi autodezarmantă. Poziţia lui pe harta stângii americane este, pe scurt, una aproape imposibil de singuratică şi donquijotească, nepopulară şi nepragmatică. Crede că există „muncitori în Statele Unite şi că, atunci când va veni timpul, ei se vor „răscula", nu într-o formă anarhică, ci într-o acţiune concertată conştient, şi crede totodată că numita „clasă conducătoare" e infatuată, posedată de puteri demonice. Este, din toate punctele de vedere, un idealist.

Întâmplarea face să mă simt în largul meu în preajma unor astfel de oameni, a tuturor acestor Michael Laski din lume, a celor care sunt mai degrabă excluşi decât incluşi, a celor înlăuntrul cărora senzaţia de groază este atât de acută, încât ajung să-şi ia angajamente extreme şi de la început sortite eşecului; eu însămi ştiu câte ceva despre groază şi apreciez sistemele elaborate cu care unii reuşesc să umple golul, apreciez toate stupefiantele la care apelează oamenii, fie că sunt la fel de accesibile precum alcoolul, heroina sau promiscuitatea, fie că sunt la fel de greu de procurat precum credinţa în Dumnezeu sau în Istorie.

Dar fireşte că nu i-am vorbit despre groază lui Michael Laski, al cărui stupefiant în speţă este Istoria. Am făcut aluzie însă la „depresie", m-am încumetat să spun că e posibil să fi fost „deprimant" pentru el să vadă doar vreo zece, doisprezece oameni adunaţi la ultima demonstraţie organizată de 1 Mai, dar mi-a răspuns că depresia este un obstacol în calea procesului revoluţionar, o boală care îi atinge doar pe cei care nu au o ideologie în spate. Vedeţi voi, Michael Laski nu credea, spre deosebire de mine, că suntem făcuţi pe acelaşi calapod. „Mi-am asumat un risc calculat", a spus el, „acceptând să vorbesc cu tine. Treaba ta este, desigur, să strângi informaţii pentru serviciile secrete. Practic, tu vrei să desfăşori aceeaşi anchetă la care ne-ar supune şi FBI-ul dacă ar putea să ne instaleze într-un scaun în sala de interogatoriu". A făcut o pauză şi a bătut cu unghiile în cărţulia roşie. „Şi totuşi", a zis într-un târziu, „eu am evident ceva de câştigat din faptul că vorbesc cu tine. Un singur lucru, mai exact: aceste interviuri sunt o documentare publică a existentei mele".

Totuşi, nu avea de gând să vorbească cu mine despre ceea ce el numea „aparatul subteran" al PCA (M-L), aşa cum nu avea nici să-mi dezvăluie câţi membri fac parte din cadrul organizaţiei. „Evident că n-o să îţi dau o astfel de informaţie", a zis. „Suntem conştienţi că o să fim scoşi în afara legii." Librăria internaţională a muncitorilor era însă o „instituţie cu circuit deschis" şi eram liberă să arunc o privire în jur. Am răsfoit câteva cărţi de la Beijing *(Vicepremierul Chen Yi răspunde la întrebările puse de corespondenţi),* Hanoi *(Preşedintele Ho Şi Min îi răspunde preşedintelui L.B. Johnson)* şi Tirana, Albania *(Acuzaţia publică adusă împotriva schimbării din politica lui Tito şi adevărul incontestabil)* şi am încercat să fredonez, dintr-o carte de cântece nord-vietnameze, „Când Partidul are nevoie de noi, inimile noastre sunt pline de ură". Cărţile se aflau în partea din faţă a librăriei, alături de o casă de marcat şi de masa de bucătărie; în spate, dincolo de un paravan din placaj, erau câteva paturi pliante, maşina tipografică şi şapirograful la care Comitetul Central îşi tipărea „organul politic", *Vocea poporului,* şi „organul teoretic", *Steagul Roşu.* „Sunt nişte cadre repartizate aici pentru a ne asigura că locul e bine păzit", mi-a spus Michael Laski când am adus vorba despre paturile pliante. „Au un mic arsenal în spate, nişte puşti de vânătoare şi alte câteva lucruri."

Atâta pază poate părea ciudată când te gândeşti la ce fac, de fapt, cadrele a căror activitate constă, pe lângă vânzarea *Vocii poporului* şi încercarea de a constitui Grupuri de

Apărare Armată ale Poporului, în depistarea „abaterilor” şi „greşelilor” din atitudinea membrilor, în mare măsură o problemă de perfecţionare a propriei ideologii. „Activitatea noastră ar putea să le pară unora o pierdere de timp”, a spus brusc Michael Laski. „Tu, neavând nicio ideologie, ai putea să te întrebi ce oferă Partidul. Partidul nu oferă nimic. Oferă treizeci sau patruzeci de ani de pus Partidul mai presus de orice. Oferă bătăi, închisoare. La un nivel înalt, asasinate.”

Dar asta însemna, firește, că oferă foarte multe. Lumea pe care Michael Laski şi-o construise avea o complexitate labirintică şi o claritate imaculată, o lume al cărei sens era dat nu doar de scopul ei înalt, ci şi de aparatul, intrigile şi ameninţările ei externe şi interne, o lume ordonată, stabilă, în care orice lucru conta. Să vă povestesc despre altă zi petrecută la Librăria internaţională a muncitorilor.

Marxist-leniniştii ieşiseră să vândă *Vocea poporului,* iar acum Michael Laski şi alţi trei cadrişti verificau încasările, o ceremonie la fel de formală ca o întrunire a partenerilor de la Morgan[9].

„Domnule, *tovarăşe* Simmons, la cât se ridică încasările totale?” a întrebat Michael Laski.

„Nouă dolari şi nouăzeci şi unu de cenţi.”

„În cât timp?”

„Patru ore.”

„Care a fost numărul total de ziare vândute?”

„Şaptezeci şi cinci.”

„Şi media pe oră?”

„Nouăsprezece.”

„Contribuţia medie?”

„Treisprezece cenţi şi jumătate.”

„Cea mai mare contribuţie?”

„Şaizeci de cenţi.”

„Cea mai mică?”

„Patru cenţi.”

„Nu a fost o zi foarte bună, tovarăşe Simmons. Poti să ne explici de ce?”

„Vânzările merg întotdeauna prost cu o zi înainte de încasarea ajutorului de şomaj şi a pensiilor sociale.”

„Foarte bine, tovarăşe Simmons.”

Vedeţi, aşadar, în ce constă lumea lui Michael Laski: un triumf minor, dar primejdios al unei existente care se situează mai presus de nimic.

1967

7ooo Romaine, Los Angeles 38

7000 Romaine Street se află în acea parte a oraşului Los Angeles pe care admiratorii lui Raymond Chandler şi Dashiell Hammett o cunosc foarte bine: întinderea mai puţin fermecătoare a Hollywoodului, la sud de Sunset Boulevard, un cartier sărac al clasei de mijloc cu „agenţii de modele”, depozite şi case fără etaj pentru două familii. Pentru că studiourile Paramount, Columbia, Desilu şi Samuel Goldwyn se află în apropiere, mulţi dintre oamenii care locuiesc în zonă cochetează cu industria cinematografică. Au developat cândva fotografiile făcute de fani, să zicem, sau o ştiau pe manichiurista lui Jean Harlow. 7000 Romaine în sine arată ca un cadru exterior decolorat dintr-un film, o construcţie într-o culoare pastelată cu decoraţiuni *art moderne* ciobite, cu ferestre care sunt acum fie acoperite cu scânduri, fie au fixate ochiuri de geam armat şi, la intrare, printre leandrii prăfuiţi, un covoraş de cauciuc pe care scrie BINE AŢI VENIT.

În realitate, nimeni nu este binevenit, pentru că 7000 Romaine aparţine lui Howard Hughes şi uşa e încuiată. Faptul că aici, în lumina mohorâtă din ţinutul Hammett-Chandler, ar trebui să se afle „centrul de comunicaţii” Hughes este una dintre acele coincidente care îţi confirmă bănuiala că viaţa e, într- adevăr, un scenariu de film, întrucât imperiul Hughes a fost, în epoca noastră, singurul mare conglomerat industrial din lume – incluzând, de-a lungul anilor, producţia de maşinării, filiale
ale unor companii străine de utilaje petroliere, o fabrică de bere, două linii aeriene, imense proprietăţi imobiliare, unul dintre marile studiouri cinematografice şi o companie de proiectile şi electronice –, condus de un om al cărui *modus operandi* se aseamănă foarte bine cu acela al unui personaj din *Somnul de veci.*

Întâmplător, locuiesc nu departe de 7000 Romaine şi, din când în când, trec intenţionat cu maşina pe acolo, mânată probabil de aceeaşi pornire care îi face pe cercetătorii ciclurilor arthuriene să viziteze coasta ţinutului Cornwall. Mă interesează poveştile care circulă despre Howard Hughes, felul în care oamenii reacţionează la auzul numelui său, termenii pe care îi folosesc când vorbesc despre el. Să vă dau un exemplu. Acum câteva săptămâni, luam prânzul cu o veche cunoştinţă la hotelul Beverly Hills. Printre ceilalţi clienţi se numărau şi *o* femeie pe la vreo treizeci de ani, cu o căsătorie reuşită, care fusese la un moment dat una dintre starletele cu contract ale lui Hughes, şi un costumier care lucrase la multe dintre filmele acestuia şi care primeşte în continuare un salariu săptămânal de pe 7000 Romaine, cu condiţia să nu lucreze pentru nimeni altcineva. Deja de câţiva ani buni, nu face altceva decât să-şi încaseze cecul săptămânal. Stăteau acolo, în bătaia soarelui, starleta de altădată şi costumierul de ocazie ai unui om ale cărui apariţii publice sunt acum ceva mai rare decât cele ale Umbrei[10], şi vorbeau despre el. Se întrebau ce mai face şi de ce îşi dedică anul 1967 cumpărării întregului Las Vegas.

„Nu-mi spune mie că e aşa cum zic ei, c-a cumpărat Dessert Inn doar pentru că începuseră să vină marii pariori şi nu-l mai lăsau să-şi păstreze apartamentul de la mansardă”, zicea
gânditoare fosta starletă, jucându-se cu inelul cu diamant mare cât Ritz-ul. „Sigur face parte dintr-o misiune mult mai amplă.”

Sintagma era cum nu se poate mai nimerită. Oricine frunzăreşte ziarele financiare ştie că Hughes, în afaceri, nu se ocupă niciodată de „tranzacţii” sau de „negocieri”; el are „misiuni”. Cea mai importantă misiune a lui, aşa cum a formulat-o *Fortune* într-o serie de articole adulatoare, a fost dintotdeauna „să îşi păstreze puterea, în calitate de posesor al celui mai mare conglomerat de avere industrială aflat în continuare sub controlul absolut al unui singur individ”. Hughes nu are nici „parteneri” de afaceri; are doar „adversari”. Când adversarii „par” să îi ameninţe controlul absolut, „e posibil” ca Hughes să ia „sau nu” măsuri. Sintagme ca acestea, „par” şi „e posibil sau nu”, proprii reportajelor financiare legate de Hughes, sunt cele care sugerează natura specială a misiunii lui Hughes. Şi iată ce fel de măsuri ar putea fi sau nu acestea: Hughes ar putea să dea, la momentul critic, un semnal de avertizare, de tipul „îmi pui pistolul la tâmplă”. Dacă e ceva care să nu îi placă lui Hughes, acela e un pistol la tâmplă (în general, asta înseamnă că i s-a cerut să facă o apariţie publică sau să vorbească despre politica firmei) şi cel puţin un preşedinte al TWA, o companie care, sub conducerea lui Hughes, se asemăna din punct de vedere operaţional doar cu guvernul din Honduras, a părăsit firma după un astfel de semnal.

Poveştile sunt nenumărate, extrem de familiare, schimbate între credincioşi de parcă ar fi cartonaşe cu jucători de baseball, pipăite până când se tocesc la margini şi se transformă în apocrife. Este cea despre bărbierul Eddie Alexander, care a fost plătit cu dărnicie „să stea pe fază zi şi noapte” în caz că Hughes
ar fi vrut să se tundă. „Doar verificam, Eddie”, i-a spus Hughes lui Alexander când l-a sunat într-o noapte la ora 2. „Am vrut doar să văd dacă stai pe fază.” A fost cazul Convair, care a vrut să îi vândă lui Hughes 340 de aeronave, iar Hughes a insistat, pentru păstrarea „discreţiei”, ca misiunea să fie discutată doar între miezul nopţii şi răsărit, la lumina lanternelor, la groapa de gunoi municipală din Palm Springs. A fost seara în care nici Hughes, nici Greg Bautzer – avocatul lui la vremea respectivă – nu au putut fi contactaţi în timp ce, în sala de şedinţe de la Chemical Bank din New York, grangurii aşteptau să împrumute companiei TWA 165 de milioane de dolari. Şi iată-i acolo, cu 165 de milioane de dolari în mână, oamenii de la două dintre cele mai mari companii de asigurări din ţară şi de la nouă dintre cele mai puternice bănci, aşteptând cu toţii şi, la ora 7 seara, în ultima zi în care mai putea fi încheiată afacerea, bancherii s-au trezit vorbind la telefon nu cu Hughes, nici măcar cu Bautzer, ci cu soţia lui Bautzer, vedeta de cinema Dana Wynter. „Sper să-i primească în penny”, a spus un broker de pe Wall Street, şase ani mai târziu, când Hughes a vândut TWA pentru 546 de milioane de dolari, „şi să-i scape pe degetele de la picioare”.

Apoi sunt poveştile mai recente. Howard Hughes este în drum spre Boston în trenul Super Chief cu patrula poliţiei din Bel Air în dreapta, având grijă ca el să fie în siguranţă. Howard Hughes este internat la spitalul Peter Bent Brigham. Howard Hughes rechiziţionează etajul al cincilea al hotelului Ritz din Boston. Howard Hughes cumpără sau nu 37,5 procente din acţiunile Columbia Pictures cu banii de la Swiss Banque din Paris. Howard Hughes este

bolnav. Howard Hughes a murit. Nu, Howard Hughes este în Las Vegas. Howard Hughes cumpără
Dessert Inn cu 13 milioane de dolari. Sands cu 15 milioane. Dă statului Nevada 6 milioane pentru o facultate de medicină. Face negocieri pentru ferme, Alamo Airways, terminalul North Las Vegas, alte ferme, ce a mai rămas din Strip[11]. În iulie 1967, Howard Hughes era cel mai mare unic proprietar de terenuri din Clark County, Nevada. „Lui Howard îi place Las Vegas", explica la un moment dat o cunoştinţă a lui, „pentru că îi place să ştie că poate găsi un restaurant deschis în caz că vrea un sendviş".

De ce ne plac atât de mult aceste poveşti? De ce le spunem iar şi iar? De ce am transformat în erou popular un om care este antiteza tuturor eroilor noştri oficiali, un milionar alungat din vest de propriile coşmaruri, lăsând în urma lui o legendă a disperării şi a puterii şi a tenişilor albi? De altminteri, am făcut asta dintotdeauna. Oamenii noştri preferaţi şi poveştile noastre preferate ajung să fie aşa nu printr-o virtute inerentă lor, ci pentru că ilustrează ceva adânc în miezul lor, ceva ce noi refuzăm să recunoaştem. Shoeless Joe Jackson, Warren Gamaliel Harding, Titanicul: *cum au căzut cei puternici.* Charles Lindbergh, Scott şi Zelda Fitzgerald, Marilyn Monroe: *cei frumoşi şi blestemaţi.* Şi Howard Hughes. Faptul că am făcut un erou din Howard Hughes spune ceva interesant despre noi înşine, ceva de care ne aducem aminte doar foarte vag, ne spune că miezul secret al banilor şi puterii în America nu constă nici în lucrurile pe care banii le pot cumpăra, nici în puterea de dragul puterii (americanii sunt stânjeniţi de proprietăţile lor, se simt vinovaţi pentru puterea lor, lucruri greu de înţeles pentru europeni, căci ei sunt aceia cu adevărat materialişti, extrem de versaţi în abuzul de putere), ci în libertatea personală absolută, în mobilitate, în intimitate. Este instinctul care a făcut ca
America să ajungă până la Pacific în secolul al XIX-lea, dorinţa de a găsi un restaurant deschis în caz că vrei un sendviş, de a avea liber-arbitru, de a trăi după propriile reguli.

Fireşte că nu o recunoaştem.

Este un instinct sinucigaş din punct de vedere social şi, pentru că ne dăm seama de asta, am găsit soluţii viabile pentru a putea declara una şi crede cu totul alta. Cu mult timp în urmă, Lionel Trilling a semnalat ceea ce el numea „ruptura fatală" dintre „ideile clasei noastre liberale educate şi zonele profunde ale imaginaţiei". „Vreau doar să spun că", scria el, „clasa noastră educată arată o bruscă, chiar dacă încă uşoară reticentă fată de motivul câştigului, ea crede în progres, în ştiinţă, în legislaţie socială, în planificare şi cooperare internaţională... Aceste credinţe le fac mare cinste celor care le au. Este însă relevant, dacă nu pentru credinţele noastre, atunci pentru felul în care operăm cu ele, că nu a apărut nici măcar un singur scriitor de prim rang care să trateze aceste idei şi emoţiile care decurg din ele într-o formă literară reuşită". Oficial, îi admirăm pe oamenii care materializează acele idei. Admirăm personajul Adlai Stevenson, omul raţional, omul luminat, omul care nu este mânat de un mod de acţiune potenţial psihopat. Dintre oamenii bogaţi, îl admirăm oficial pe Paul Mellon, un moştenitor responsabil social, după modelul european. A existat dintotdeauna această divergentă între eroii noştri oficiali şi cei neoficiali. Este imposibil să te gândeşti la Howard Hughes fără să vezi prăpastia aparent fără fund dintre ceea ce declarăm că vrem şi ceea ce vrem de fapt, dintre ceea ce admirăm oficial şi ceea ce ne dorim în secret, dintre, în cel mai larg sens al cuvântului, oamenii cu care ne căsătorim şi oamenii pe care îi
iubim. Într-o naţiune care pare să pună tot mai mult preţ pe virtuţile sociale, Howard Hughes rămâne nu doar un antisocial, ci asocialul prin excelenţă, un asocial genial, fără pereche. Este ultimul om privat, visul pe care nu îl mai recunoaştem.

1967

California Dreaming

În fiecare dimineaţă din timpul săptămânii, la ora 11, chiar când soarele este pe punctul de a risipi ultimul fir de ceaţă de pe dealurile din Santa Barbara, între cincisprezece şi douăzeci de oameni se adună în ceea ce a fost cândva salonul cu vedere înspre Pacific al vilei unui fabricant de cămăşi şi încep o nouă şedinţă despre ceea ce lor le place să numească „lămurirea unor probleme fundamentale". Locul este Centrul pentru Studiul Instituţiilor Democratice, versiunea actuală a Fondului pentru Republică şi, începând cu 1959, când Fondul a plătit 250 000 de dolari pentru vila de marmură şi cele şaisprezece hectare şi jumătate de eucalipţi, un refugiu favorit al celor pe care preşedintele Centrului,

Robert M. Hutchins, îi consideră polemici, vioi şi, poate mai presus de toate, oameni de comitet, altfel zis *genul nostru.* „Dacă îi interesează doar propriile probleme”, spune Hutchins, „atunci nu au ce căuta aici. Dacă nu sunt dispuşi să vină şi să lucreze cu grupul ca membri ai grupului, atunci acesta nu este locul potrivit pentru ei”.

Cei invitaţi să-şi petreacă timpul la Centru primesc un birou (nu există spaţii de locuit la Centru) şi un salariu, a cărui mărime se spune că este bazată pe grila de remunerare de la Universitatea din California. Procesul de selecţie este în general descris ca „enigmatic”, dar presupune întotdeauna implicarea „oamenilor pe care îi cunoaştem”. Paul Hoffman, care a fost cândva preşedintele Fundaţiei Ford şi apoi directorul Fondului pentru Republică, este acum preşedintele onorific al Centrului, iar fiul lui este şi el un membru destul de activ, ca şi ginerele lui
Robert Hutchins. Rexford Tugwell, unul dintre „experţii” New Deal, este şi el aici („De ce nu?” m-a întrebat. „Dacă n-aş fi aici, aş fi într-o casă de odihnă”), precum şi Harvey Wheeler, coautorul romanului *Fail-Safe.* Din când în când, cineva poate fi invitat la Centru pentru că are stofă de celebritate înnăscută, cum este, de pildă, episcopul James Pike. „Suntem un grup de experţi în relaţii publice foarte competenţi”, spune Harry Ashmore. Harry Ashmore este o prezenţă constantă la Centru şi îl consideră pe Hutchins – sau, aşa cum invariabil i se spune preşedintelui Centrului de faţă cu cei din afară, Dr. Hutchins – „o resursă intelectuală naturală”. Ce fac aceşti experţi în relaţii publice foarte competenţi, pe lângă lămurirea unor probleme fundamentale şi ridicarea moralului lui Bennett Cerf („N-o să uit niciodată cum mi-a ridicat moralul conversaţia pe care am avut- o pe coastă cu Paul Hoffman”, remarca Bennett Cerf cu ceva timp în urmă), este să se adune în fiecare zi din timpul săptămânii pentru câteva ore de discuţii, de obicei pe tema uneia dintre numeroasele arii mai largi de interes pe care Centrul se concentrează la un moment dat – City-ul londonez, să zicem, sau caracterul schimbător al Constituţiei. Se scriu articole, se citesc, se revizuiesc, se recitesc şi uneori, în sfârşit, sunt publicate. Cei care participă la acest proces îl descriu, cu mici variaţiuni, drept ceva ce „indică tuturor direcţia pentru o mai bună înţelegere” şi „te ajută să recurgi la raţiunea umană în problemele complexe ale lumii noastre noi”.

Mă interesa de multă vreme retorica Centrului, care împrumută ceva din soiul acela de generalitate ectoplasmică care mă face întotdeauna să simt că sunt pe urmele souffle-ului autentic, ale kitsch-ului american veritabil, aşa că, nu demult,
am aranjat să particip la câteva şedinţe de la Santa Barbara. Nu a fost sub nicio formă timp irosit. Centrul este cel mai desăvârşit fenomen cultural autohton de la *Syntopicon-ul* Encyclopædia Britannica încoace, care expune „Cele 102 mari idei ale omului occidental” şi pe care i-l datorăm tot lui Robert, sau doctorului Hutchins. „Să nu faci greşeala să crezi că vei avea un cuvânt de spus la masa adulţilor”, am fost prevenită sotto-voce prima dată când am mers la Centru. „Discuţia de acolo este la un nivel destul de înalt.”

„Există vreo dovadă care să susţină ideea că traiul într-o epocă violentă încurajează violenţa?” întreba cineva la masa adulţilor.

„E greu de cuantificat.”

„Cred că e din cauza westernurilor de la televizor.”

„Tind *[pauză]* să-ţi dau dreptate.”

Fiecare cuvânt rostit la Centru este înregistrat pe bandă şi nu doar universităţile şi bibliotecile, ci mii de oameni primesc broşurile şi casetele Centrului. Printre cele mai bine vândute broşuri s-au numărat *Puterea economică şi societatea liberă* de A.A. Berle Jr., *Sindicate şi lideri de sindicat din proprie voinţă* de Clark Kerr, *Cibernetizarea: cucerire în tăcere* de Donald Michael şi *Comunitatea fricii* de Harrison Brown. Şaptezeci şi cinci de mii de oameni pe an trimit Centrului scrisori de laudă, confirmându-le angajaţilor convingerea că tot ce se spune aici contribuie mistic la creşterea bunăstării naţionale, ba chiar şi internaţionale. Dintr-o scrisoare a unui profesor de la o şcoală regională cu învăţământ de zi din Colorado: „Folosesc diversele materiale ale Centrului la cursul meu despre evenimentele din istoria recentă a Statelor Unite. În opinia mea nu există, în ziua de astăzi, nicio altă instituţie în Statele Unite angajată în
întreprinderea unei activităţi de prim rang mai valoroase decât a Centrului”. De la o mamă din California: „Fiica mea de cincisprezece ani a descoperit de curând publicaţiile dumneavoastră. Acest lucru nu poate decât să mă bucure, pentru că este una dintre acele

adolescente tipice. Însă atunci când pune mâna pe o carte, este una dintre broşurile dumneavoastră”.

Ideea că furnizarea unor materiale utile pentru lecţiile de clasa a opta despre evenimentele istorice recente şi a unor lecturi pentru adolescenţii tipici s-ar putea să nu fie perfect compatibilă cu stabilirea „unei autentice comunităţi intelectuale” (alt obiectiv al lui Hutchins) ar fi considerată la Centru o denigrare şi o şicanare nedemocratică. „Oamenii au dreptul să afle ce gândim”, mi-a spus cineva de acolo. Atmosfera locului este, în realitate, acerb antiintelectuală, folosirea depreciativă a unor cuvinte precum „erudit” şi „turn de fildeş” atingând cote comparabile doar cu cele din vestiarul unui club local de golf. Hutchins depune mari eforturi să explice că prin „comunitate intelectuală” el nu înţelege o comunitate „ai cărei membri se consideră «intelectuali»“. Harry Ashmore îşi face în mod special griji că „oamenii de afaceri nu vor reuşi să înţeleagă „utilitatea practică” a Centrului. În această privinţă, lui Hutchins îi place să îl citeze pe Adlai Stevenson: „Centrul poate fi socotit un fel de plan de asigurare naţional, o măsură de precauţie pentru ca în viitor să meritäm din ce în ce mai mult”.

Chiar dacă ai putea crede că adoptarea acestui coueism[12] pragmatic ca mod de gândire li se potriveşte ca o mănuşă majorităţii angajaţilor de la Centru, el este, în egală măsură, esenţial pentru supravieţuirea locului. În 1959, Fondul pentru
Republică a lăsat moştenire Centrului cele 4 milioane de dolari care mai rămăseseră din suma iniţială de 15 milioane puse la dispoziţia Fundaţiei Ford, dar acestea s-au terminat de mult şi, întrucât nici nu s-a mai pus vreodată problema altor bani de la Ford, Centrul trebuie să se autofinanţeze ca să îşi satisfacă capriciile. Capriciile sale costă aproape un milion de dolari pe an. Vreo 12 000 de oameni îşi aduc contribuţia pentru a strânge acest milion anual, şi ajută dacă sunt făcuţi să creadă că o donaţie către Centru nu este o donaţie pentru a susţine nişte vizionari care nu au plătit niciodată salariile la timp, ci mai curând „o investiţie [scutită de taxe] pentru protejarea stilului nostru liber de viaţă”. Ajută, de asemenea, să i se prezinte donatorului o imagine destul de vag conturată a Centrului asediat de forţele întunericului şi, în acest demers, Centrul a avut un aliat nepreţuit, chiar dacă neintenţionat, în Societatea John Birch din Santa Barbara. „Nu poţi să laşi fasciştii săi alunge din oraş”, mi-a explicat un admirator al Centrului.

De fapt, chiar şi fără contraexemplul Societăţii Birch, Hutchins a perfecţionat formula $E=mc^2$ a tuturor strategiilor de strângere de fonduri. Centrul se sprijină pe acelaşi principiu ca editurile pe care autorii le plătesc pentru a fi publicaţi. Oamenii în măsură să contribuie cu sume mari de bani sunt încurajaţi să participe la lămurirea problemelor fundamentale. Dinah Shore, membră fondatoare, este chiar invitată să discute despre drepturile civile cu Bayard Rustin. Steve Allen vorbeşte despre „Ideologie şi intervenţie” cu senatorul Fulbright şi Arnold Toynbee, iar Kirk Douglas, membru fondator, îşi dă cu părerea despre „Arta în societatea democratică”. Paul Newman, în rolul de „cetăţean îngrijorat”, e gata să vorbească pe tema
„Universităţii în America” cu Dr. Hutchins, judecătorul Curţii Supreme William 0. Douglas, Arnold Grant, Rosemary Park şi cu alt cetăţean îngrijorat, Jack Lemmon. „Fără niciun motiv”, spune domnul Lemmon, trăgând din pipă, „doar pentru propriul amuzament... nu *ştiu,* dar *vreau* să ştiu...” în acest moment critic, el vrea să ştie despre revoltele studenţeşti, iar, în altul, este îngrijorat că numitele contracte guvernamentale vor corupe „cercetarea independentă”.

„Vrei să spui că e posibil să obţină finanţare pentru inventarea unui nou tip de *plastic?”* întreabă domnul Newman gânditor, iar domnul Lemmon îşi joacă rolul perfect: „Şi cu ştiinţele umaniste cum rămâne?

Toată lumea merge acasă flatată, iar Centrul prosperă. În fond, de ce nu? într-o dimineaţă stăteam de vorbă cu soţia unui donator important, în timp ce aşteptam pe terasă să ne fie adus unul dintre acele martiniuri gata preparate ale Centrului şi ocazia câtorva minute de conversaţie cu Dr. Hutchins. „Şedinţele astea mă depăşesc complet”, mi-a mărturisit ea, „dar când plec de aici simt că plutesc”.

[1]9[6]7

Nunta cu absurdul

Pentru a se căsători în Las Vegas, Clark County, Nevada, mireasa trebuie să jure că a împlinit optsprezece ani sau că are acordul părinţilor, iar mirele trebuie să jure că a împlinit

douăzeci şi unu de ani sau că are acordul părinţilor. Cineva trebuie să dea cei cinci dolari pentru certificat. (Cincisprezece, duminica şi în zilele de sărbători legale. Tribunalul din Clark County eliberează certificate de căsătorie la orice oră din zi şi din noapte, mai puţin între prânz şi 1 după-amiaza, între 8 şi seara şi între 4 şi 5 dimineaţa.) Nu se cere nimic altceva. Statul Nevada, singurul dintre Statele Unite, nu cere nici analize medicale prenupţiale, nici un termen de aşteptare înainte sau după eliberarea declaraţiei de căsătorie. Conducând prin deşertul Mojave dinspre Los Angeles, vezi de departe panourile, profilându-se pe fundalul peisajului lunar al şerpilor cu clopoţei şi al arborilor de mesquite, chiar înainte ca luminile Las Vegasului să apară ca un miraj la orizont: „VĂ CĂSĂTORIŢI? Informaţii gratuite despre ceremonie, prima ieşire de pe Strip”. Probabil că industria nunţilor din Las Vegas a atins apogeul eficienţei sale operaţionale între seara şi miezul nopţii în data de 26 august 1965 – altfel, o zi de joi ca oricare alta –, care s-a întâmplat să fie, prin ordin prezidenţial, ultima zi în care oricine îşi putea îmbunătăţi dosarul de recrutare prin simplul fapt de a se căsători. 0 sută şaptezeci şi unu de cupluri au fost declarate căsătorite în numele Clark County şi al Statului Nevada în acea seară, şaizeci şi şapte dintre ele de către un singur ofiţer de stare civilă, domnul James A. Brennan. Domnul Brennan a oficiat o căsătorie la hotelul Dunes şi pe celelalte şaizeci şi şase la el în
birou, încasând de la fiecare cuplu opt dolari. o mireasă şi-a împrumutat voalul altor şase.

„Am redus-o de la cinci la trei minute”, şi-a explicat mai târziu domnul Brennan performanţa. „Aş fi putut să-i căsătoresc în masă, dar sunt oameni, nu vite. Oamenii au aşteptări mai mari când se căsătoresc.”

Ce aşteaptă, de fapt, oamenii care se căsătoresc în Las Vegas
— care sunt, în sensul cel mai larg al cuvântului, „aşteptările” lor
— te şochează, pentru că reprezintă o afacere stranie şi paradoxală. Las Vegas este cea mai extremă şi mai alegorică dintre aşezările americane, bizară şi frumoasă în venalitatea ei şi în devoţiunea ei pentru gratificarea imediată, un loc al cărui ton este dat de gangsteri şi dame de companie şi îngrijitoare la toaleta femeilor care tin fiole cu nitrit de amil în buzunarele uniformei. Aproape oricine observă că nu există „timp” în Las Vegas, nici noapte, nici zi, nici trecut, nici viitor (cu toate acestea, niciun cazinou din Las Vegas nu a mers atât de departe, încât să suprime orice percepţie a timpului comun, aşa cum a făcut-o Harold's Club în Reno, care într-o vreme emitea, la intervale neregulate din zi sau noapte, „buletine” şapirografiate ce aduceau ştiri din lumea de afară); nici o înţelegere logică a locului în care te afli. Eşti pe autostradă în mijlocul unui vast deşert ostil, uitându-te la o reclamă de douăzeci şi cinci de metri pe care clipeşte „STARDUST” sau „CAESAR'S PALACE”. Bun, şi ce lămureşte asta? Această implauzibilitate geografică întărite senzaţia că nimic din ce se întâmplă aici nu are vreo legătură cu viaţa „reală”; oraşele din Nevada ca Reno sau Carson sunt oraşe de fermieri, oraşe din Vestul Sălbatic, locuri care au în spate un imperativ istoric. Dar Las Vegas există doar în ochii privitorului.
Toate acestea îl fac să fie un loc extraordinar de interesant şi stimulativ, dar unul în care nu-ţi prea vine să porţi o rochie de mireasă din satin alb-gălbui croită de Priscilla de Boston cu inserţii de dantelă Chantilly, mâneci bufante şi o trenă detaşabilă modificată.

Şi, cu toate acestea, industria nunţilor din Las Vegas pare să se adreseze chiar acestui impuls. „Devotament şi respectabilitate, încă din 1954” se recomandă o capelă pentru nunţi. Există nouăsprezece astfel de capele pentru nunţi în Las Vegas, aflate în competiţie acerbă, fiecare oferind servicii mai bune, mai rapide şi, implicit, mai devotate decât celelalte: Cele mai bune fotografii de oriunde, Nunta ta într-o înregistrare fonografică, Ceremonia ta la lumina lumânărilor, Cazare pentru luna de miere, Transport gratuit de la motel la primărie şi capelă şi înapoi la motel, Ceremonii religioase sau civile, Cabine de probă, Flori, Inele, Anunţuri, Punem la dispoziţie martori şi parcare generoasă. Toate aceste servicii, ca majoritatea celorlalte din Las Vegas (saună, încasări de cecuri de salarii, haine de şinşilă de vânzare sau închiriere) sunt disponibile douăzeci şi patru de ore pe zi, şapte zile pe săptămână, pornindu-se probabil de la premisa că mariajul, ca barbutul, este un joc în care trebuie să te bagi când masa e încinsă.

Dar ce te surprinde cel mai mult la capelele de pe Strip, cu ferestrele lor cu folii autocolante ce imită vitraliile şi fântâni ale dorinţelor şi flori artificiale de Bouvardia, este faptul că o foarte mare parte din afacerea lor nu se bazează, nici pe departe, pe furnizarea unor servicii potrivite la momentul potrivit, pe legăturile înfiripate în toiul nopţii între

animatoare şi tot felul de puiandri Bing Crosby. Există, firește, şi din aceştia. (într-o seară în Las Vegas, în jurul orei 11, am văzut o mireasă cu rochie mini portocalie şi o coamă de păr roşcat, ieşind cu paşi împleticiţi dintr-o capelă de pe Strip la braţul mirelui ei, care îşi juca corespunzător rolul de văr de care te-ai putea prea bine lipsi în filme de genul *Miami Syndicate.* „Trebuie să-i iau pe copii”, se plângea mireasa. „Trebuie să mă duc după bonă, trebuie să ajung la spectacolul de la miezul nopţii.” „Ce trebuie tu să faci”, i-a zis mirele, deschizând portiera unui Cadillac Coupe de Viile şi privind cum ea se prăbuşeşte în scaun, „este să te trezeşti”.) însă Las Vegasul pare să ofere altceva decât „servicii potrivite”; acel ceva este comerţul de „drăguţ”, facsimilul ritualului adevărat, pentru copiii care nu ştiu cum altfel să îl găsească, cum să facă toate aranjamentele pentru nuntă, cum să iasă „bine”. Pe toată durata zilei şi a serii, vezi pe Strip nuntaşi adevăraţi, aşteptând sub lumini stridente la trecerile de pietoni, stând fără să se simtă în largul lor în parcarea de la Frontier, în timp ce fotograful angajat de Bisericuţa din Vest („Locul pentru nunti al vedetelor”) certifică momentul, face poza: mireasa cu voal şi pantofi albi de satin cu toc, mirele de obicei în smoching alb, chiar şi un martor sau doi, o soră sau cea mai bună prietenă în rochie roz-aprins din *peau de soie,* un văl prins cu ace, acoperind ochii, un bucheţel de garoafe. Organistul interpretează „When I Fall în Love It Will Be Forever” şi apoi câteva acorduri din *Lohengrin.* Mama plânge, tatăl vitreg, stânjenit de rolul lui, o invită pe animatoarea de la capelă să li se alăture la un pahar la Sands. Animatoarea refuză invitaţia cu un zâmbet profesionist, interesul ei fiind deja îndreptat către următorul grup care aşteaptă afară. o mireasă iese, alta intră şi iarăşi se aprinde semnul de deasupra uşii capelei: „Aşteptaţi, vă rog – Nuntă”.

Am stat lângă nişte astfel de nuntaşi într-un restaurant de pe Strip ultima dată când am fost în Las Vegas. Ceremonia tocmai avusese loc; mireasa încă îşi purta rochia, mama, îmbrăcată întruna cu corset. Un chelner plictisit a turnat câteva guri de şampanie roz („din partea casei”) pentru toată lumea în afară de mireasă, care era prea tânără să bea. „O să ai nevoie de ceva mai tare decât asta”, i-a spus tatăl miresei cu un haz grosolan noului său ginere; glumele obişnuite despre noaptea nunţii aveau un anumit aer panglossian, din moment ce mireasa era evident însărcinată în câteva luni. Încă un rând de şampanie roz, de data aceasta nu din partea casei, şi mireasa a început să plângă. „A fost la fel de drăguţ”, a spus printre lacrimi, „pe cât am sperat şi pe cât am visat că o să fie”.

1967

Spre Betleem, agale

Centrul nu se mai susţinea. Era o tară a înştiinţărilor de faliment şi a anunţurilor de licitaţii publice şi a relatărilor la ordinea zilei despre crime gratuite şi copii dispăruţi şi case abandonate şi vandali care ortografiau greşit până şi cuvintele de patru litere pe care le mâzgăleau pe pereţi. Era o ţară în care familii întregi dispăreau frecvent, lăsând în urmă cecuri fără acoperire şi hârtii de executare silită. Adolescenţii rătăceau dintr-un oraş în ruină într-unul şi mai destrămat, lepădându-se atât de trecut, cât şi de viitor asemenea şerpilor ce năpârlesc, copii care nu au fost niciodată învăţaţi şi care acum nu aveau să mai cunoască vreodată jocurile ce ţinuseră societatea laolaltă. Oamenii dispăreau. Copiii dispăreau. Părinţii dispăreau. Cei rămaşi în urmă completau fără tragere de inimă declaraţii de dispariţie şi apoi o luau şi ei din loc.

Nu era o ţară în plină revoluţie. Nu era o ţară aflată sub asediu inamic.

Erau Statele Unite ale Americii în primăvara târzie şi rece a anului 1967, iar cotele bursei erau stabile şi nivelul PIB-ului, ridicat şi foarte mulţi oameni coerenţi păreau să fie pătrunşi de conştiinţa unei misiuni sociale înalte, şi ar fi putut să fie primăvara speranţelor îndrăzneţe şi a promisiunii naţionale, dar nu era, şi din ce în ce mai mulţi oameni aveau presimţirea urâtă că nu era. Singurul lucru clar era că, la un moment dat, ne pierduserăm calea şi o nimeriserăm cu oiştea-n gard şi, pentru că nimic altceva nu părea să aibă mai mult sens, m-am hotărât să plec la San Francisco. San Francisco era locul în care hemoragia socială se desluşea cel mai bine. San Francisco era
locul în care copiii dispăruţi se adunau şi îşi spuneau „hipioţi”. Când am mers pentru prima oară la San Francisco, în acea primăvară târzie şi rece a anului 1967, nu aveam nicio idee despre ce voiam să descopăr, aşa că am rămas acolo o vreme şi mi-am făcut câţiva prieteni.

Un anunţ de pe Haight Street, San Francisco:

În ziua de Paşte
Christopher Robin al meu a plecat.
A sunat pe 10 aprilie
Dar de-atunci n-a mai sunat
A zis că vine acasă,
La faţă însă nu s-a arătat.
Dacă prin Haight îl vedeţi,
Spuneţi-i, vă rog, pe gânduri să nu stea
Am nevoie de el acum
Nu îmi pasă cum
Dacă are nevoie de mălai îi trimit eu în avans.
Dacă e vreo speranţă
Scrieţi-mi, vă rog
Dacă e undeva pe-acolo
Spuneţi-i cât de mult sufăr
Trebuie să ştiu pe unde e
Că eu tare-l iubesc!
Cu recunoştinţă, Marla
Marla Pence
Multnomah N-E12702
Portland, Oregon 97230 503/252-2720.

Caut pe cineva căruia i se spune Deadeye şi aflu că în după- amiaza asta o să fie pe Stradă cu o mică învârteală, aşa că îl pândesc, să văd dacă apare şi mă prefac că citesc anunţurile de la Psychedelic Shop de pe Haight Street, când un puşti de şaisprezece, şaptesprezece ani intră în magazin şi se aşază pe jos, lângă mine.

„Ce cauţi?”, zice.

Nu îi spun mare lucru.

„Trei zile mi-am dat în cap”, zice, îmi povesteşte că a băgat crystal în venă, ceea ce nu e neapărat o noutate, pentru că nu se oboseşte să-şi tragă mâneca peste urmele de înţepături. A venit de la Los Angeles în urmă cu mai multe săptămâni, nu îşi aduce aminte câte şi acum o s-o pornească spre New York, dacă găseşte o maşină care să-l ducă. Îi arăt un anunţ care oferă o cursă spre Chicago. Se întreabă unde e Chicago. Îl întreb de unde vine. „De pe aici”, zice. Înainte de asta. „Nu ştiu, San Jose, Chula Vista. Maică-mea e în Chula Vista.”

Câteva zile mai târziu, dau întâmplător peste el în Golden Gate Park, unde cântă Grateful Dead. Îl întreb dacă a găsit pe cineva care să-l ia cu maşina la New York. „Am auzit că New Yorkul s-a fâsâit”, zice.

Deadeye nu a apărut în ziua aceea pe Stradă şi cineva mi-a spus că s-ar putea să îl găsesc acasă. E ora 3 după-amiaza şi Deadeye e în pat. Altcineva stă întins pe canapeaua din camera de zi şi o fată doarme pe jos sub un poster cu Allen Ginsberg, mai sunt vreo două fete în pijama care-şi fac nes. Una dintre ele mă prezintă prietenului de pe canapea care întinde o mână, dar
nu se ridică pentru că e gol-puşcă. Deadeye şi cu mine avem o cunoştinţă comună, dar el nu îi pomeneşte numele în fata celorlalţi. „Bărbatul cu care ai vorbit”, îi zice, sau „bărbatul ăla la care m-am referit mai devreme”. Bărbatul e un poliţist.

E foarte cald în cameră şi fetei de pe podea îi e rău. Deadeye spune că doarme deja de douăzeci şi patru de ore. „Lasă-mă să te întreb ceva”, îmi spune. „Vrei nişte iarbă?” îi spun că trebuie s-o iau din loc. „Dacă vrei”, zice Deadeye, „îţi dau”. Cândva făcea trotuarul în Los Angeles, pe lângă Angel Public House, dar asta se întâmpla în urmă cu mai mulţi ani. „Acum”, îmi spune, „încerc să înfiinţez gruparea asta religioasă beton – Evanghelismul adolescentin”.

Don şi Max vor să ieşim să mâncăm de seară, dar Don nu mănâncă decât macrobiotice, aşa că iar sfârşim în Japantown. Max îmi povesteşte cum trăieşte eliberat de toate acele vechi încorsetări freudiene ale clasei de mijloc. „Sunt combinat cu gagica asta de vreo două luni deja, şi poate într-o seară îmi face ceva special de mâncare, însă eu vin după vreo trei zile şi îi spun că mi-am făcut de cap cu altă gagică, mno, şi poate ea ţipă un pic, dar eu îi zic dup-aia *Aşa-s eu, iubito şi* ea râde şi zice *Aşa eşti tu, Max. ”*

Max spune că şi reciproca e valabilă. „Adică, dacă ea vine la mine şi-mi spune că vrea să-şi facă de cap cu Don, să zicem, eu îi zic *Bine, iubito, treaba ta.”*

Max îşi vede viaţa ca pe un triumf în faţa „nu face asta”-urilor. Printre „nu face asta”-urile pe care le făcuse înainte să împlinească douăzeci şi unu de ani se numărau peyotlul, alcoolul, mescalina şi metamfetamina. Trei ani a avut tripuri pe meth în New York şi Tanger, înainte să descopere acidul. A încercat prima dată peyotl când era elev la şcoala de băieţi din Arkansas, coborâse până în golf şi se întâlnise cu un „puşti indian care făcea o «nu face asta». Dup-aia, în fiecare weekend în care puteam să scap, făceam autostopul o mie o sută de kilometri până în Brownsville, Texas ca să şmanglesc peyotl. Un nasture de peyotl se dădea cu treizeci de cenţi pe străzile din Brownsville”. Max a luat şcolile la rând, s-a internat în şi s-a externat din majoritatea clinicilor la modă din partea de est a Americii, metoda lui standard de a face fată plictiselii fiind să o ia din loc. Un exemplu: Max se afla într-un spital din New York şi „asistenta din schimbul de noapte era o negresă beton, şi după-amiază, la terapie era o puicuţă din Israel interesantă, dar nu prea aveai ce să faci dimineaţa, aşa că am plecat”.

Mai bem nişte ceai verde şi vorbim să mergem până la Malakoff Diggings în Nevada, pentru că unii pun bazele unei comunităţi acolo şi Max crede că ar fi beton să luăm acid în fosta carieră. Zice că am putea să mergem săptămâna viitoare sau cealaltă sau, în orice caz, înainte să aibă loc înfăţişarea. Aproape toată lumea pe care am întâlnit-o în San Francisco trebuie să se prezinte la tribunal cândva în viitorul nu foarte îndepărtat. Niciodată nu întreb pentru ce.

Mă interesează în continuare cum a scăpat Max de încorsetările freudiene ale clasei de mijloc şi îl întreb dacă acum e pe deplin eliberat.

„Neee”, îmi zice. „Mai e acidul.”

Max bagă un timbru de 250 sau 350 de micrograme la fiecare şase sau şapte zile Max şi Don poştesc un joint în maşină şi mergem până la North Beach să vedem dacă Otto, care munceşte temporar acolo, vrea să vină cu noi la Malakoff Diggings. Otto încearcă să le vândă ceva unor ingineri electronişti. Inginerii privesc sosirea noastră cu oarecare interes, poate, cred eu, pentru că Max poartă pantaloni evazaţi de la genunchi în jos şi bentiţă indiană. Max nu îi prea înghite pe inginerii hetero şi încorsetările lor freudiene.

„Uită-te la ăştia”, zice. „întâi strigă după tine *queer* şi pe urmă vin furişându-se pe Haight-Ashbury să încerce să agate o puicuţă hipiotă pentru că ştiu că se fute.”

Nu apucăm să îl întrebăm pe Otto despre Malakoff Diggings pentru că el vrea să-mi povestească despre o fată de paisprezece ani pe care o ştie şi care a fost săltată în Golden Gate Park zilele trecute. Doar trecea prin parc, spune el, văzându-şi de ale ei, cărându-şi manualele, când poliţiştii au dus-o la secţie, i-au luat datele şi amprentele şi i-au făcut un ginecologic. *„Paişpe ani”,* spune Otto. „Un *ginecologic. ”*

„Să revii la realitate după ce-ai luat acid”, adaugă, „ăsta da trip nasol”.

Îl sun pe Otto a doua zi după- amiază să văd dacă poate să dea de fata de paisprezece ani. Se pare că e foarte prinsă cu repetiţiile pentru punerea în scenă a *Vrăjitorului din Oz* la liceul ei. „E vremea drumului de cărămidă galbenă”, zice Otto. Lui Otto i-a fost rău toată ziua. Crede că e de la cocaina îndoită cu făină pe care i-a dat-o cineva.

Se găsesc mereu nişte puştoaice în preajma grupurilor rock – aceleaşi puştoaice care, pe vremuri, stăteau pe lângă saxofonişti, fete care se hrănesc cu celebritatea şi puterea şi sexualitatea pe care le emană o trupă când urcă pe scenă – şi trei dintre ele sunt, în această după-amiază, aici, în Sausalito, unde repetă Grateful Dead. Toate sunt drăguţe şi două dintre ele mai au încă acea pufoşenie adolescentină şi una dansează singură cu ochii închişi.

Le întreb pe două dintre ele cu ce se ocupă.

„Păi, eu vin mult pe-aici”, îmi zice una dintre ele.

„Eu mă ştiu oarecum cu cei de la Dead”, spune cealaltă.

Cea care se ştie oarecum cu cei de la Dead se apucă să taie o baghetă franţuzească pe bancheta de pian. Băieţii fac o pauză şi unul dintre ei vorbeşte despre ziua când au cântat la The Cheetah Club în Los Angeles, care funcţionează în fostul Aragon Ballroom. „Eram sus, pe scenă, bând bere chiar acolo unde cândva stătea Lawrence Welk”, spune Jerry Garcia.

Puştoaica care dansa singură chicoteşte. „E prea mult”, spune ea încet. Are în continuare ochii închişi.

Cineva mi-a spus că, dacă am de gând să mă întâlnesc cu nişte tineri fugiţi de acasă, aş face bine să iau nişte hamburgeri şi Cola de pe drum, şi aşa am şi făcut, iar acum îi mâncăm împreună în Golden Gate Park, eu, Debbie, de cincisprezece ani, şi Jeff, de şaisprezece. Debbie şi Jeff au fugit de acasă acum douăsprezece zile, au plecat de la scoală într-o dimineaţă având împreună 100 de dolari. Pentru că s-a făcut o sesizare privind dispariţia unei minore pe numele lui Debbie – care era deja în perioadă de eliberare condiţionată pentru că mama ei o dusese la un moment dat la secţia de poliţie şi o declarase incorijibilă –, de când au ajuns la San Francisco, nu au părăsit apartamentul prietenului la care stau decât de două ori. Prima dată s-au dus la hotelul Fairmont şi s-au plimbat cu liftul exterior, de trei ori în
sus şi de trei ori în jos. „Uau”, spune Jeff, şi este tot ce poate să spună despre asta.

Îi întreb de ce au fugit de acasă.

„Ai mei îmi ziceau că trebuie să merg la biserică”, spune Debbie. „Şi nu mă lăsau să mă îmbrac cum vreau. În clasa a şaptea, fustele mele erau mai lungi decât ale tuturor celorlalte fete – a fost ceva mai bine în a opta, dar nu cine ştie ce.”

„Maică-ta era genul de-ţi taie tot cheful”, confirmă Jeff.

„Nu-l plăceau pe Jeff. Nu le plăceau pe prietenele mele. Tăică- meu credea că nu fac doi bani, mi-a zis-o pe faţă. Aveam o medie generală de şapte şi mi-a zis că nu am voie să ies la întâlniri dacă nu mi-o măresc, şi asta m-a călcat pe nervi.”

„Maică-mea era o scârbă americancă sadea”, spune Jeff. „Mia făcut zile fripte în legătură cu părul. Şi nici cizmele nu-i plăceau. Era aiurea rău.”

„Zi-i despre treburile din casă”, spune Debbie.

„Da, de exemplu, aveam nişte sarcini. Dacă nu-mi terminam de călcat cămăşile pentru toată săptămâna, nu puteam să ies în weekend. Era aiurea. Uau.”

Debbie chicoteşte şi dă din cap. „Anul ăsta o să fie marfă.”

„O să lăsăm pur şi simplu lucrurile să se întâmple”, spune Jeff. „Totul se află deja în viitor, nimic nu poate fi planificat dinainte, întâi ne găsim nişte slujbe, apoi un loc unde să stăm. Pe urmă, nu ştiu.”

Jeff termină cartofii prăjiţi şi se gândeşte ce fel de slujbă ar putea primi. „Mereu am prins şpilul la confecţii metalice, sudură, chestii de genul ăsta.” Ar putea lucra într-un atelier auto, sugerez eu. „Nu am o minte foarte mecanică”, zice el. „În fine, nimic nu poate fi planificat dinainte.”

„Eu aş putea să fac babysitting”, spune Debbie. „Sau să lucrez într-un magazin de mărunţişuri.”

„Mereu spui c-o să te angajezi într-un magazin de mărunţişuri”, zice Jeff.

„Asta pentru c-am mai lucrat într-unul.”

Debbie îşi lustruieşte unghiile de cureaua jachetei din piele întoarsă. E supărată că i-a sărit oja şi că eu nu am acetonă în maşină. Îi promit că o duc la apartamentul unei prietene ca să poată să-şi refacă manichiura, dar ceva continuă să mă frământe şi, în timp ce mă sforţez să bag cheile în contact, pun în sfârşit întrebarea. Îi rog să se gândească la vremea când erau copii şi să îmi spună ce voiau să devină când aveau să se facă mari, cum văzuseră ei viitorul atunci.

Jeff aruncă o sticlă de Coca-Cola pe geamul maşinii. „Nici numi amintesc să mă fi gândit la asta”, spune.

„Eu îmi aduc aminte că la un moment dat am vrut să mă fac veterinar”, zice Debbie. „Dar acum înclin mai mult sau mai puţin să devin artistă sau model sau cosmeticiană. Sau ceva de genul ăsta.”

Îmi ajung la urechi multe lucruri legate de un poliţist anume, ofiţerul Arthur Gerrans, al cărui nume a devenit, pe Stradă, sinonim cu zelul. „El este ofiţerul nostru Krupke”, mi-a spus Max la un moment dat. Max nu se omoară după ofiţerul Gerrans pentru că ofiţerul Gerrans l-a reţinut pe Max după Human Be- ln-ul[13] de iarna trecută, adică după marele Human Be-În din Golden Gate Park, unde s-au vărzuit gratis 20 000 de oameni, sau 10 000 de oameni, sau un număr de oameni, dar ulterior ofiţerul Gerrans i-a săltat, mai devreme sau mai târziu, aproape
pe toţi din cartier. Probabil pentru a preveni apariţia unui cult al personalităţii, ofiţerul Gerrans a fost transferat din Cartier nu cu mult timp în urmă şi, când îl întâlnesc, nu se întâmplă la secţia din Park, ci la secţia centrală de pe Greenwich Avenue.

Suntem într-o sală de interogatoriu şi eu îl interoghez pe ofiţerul Gerrans. Este tânăr şi blond şi precaut şi o iau încet. Îl întreb care crede el că sunt „problemele majore” din Haight.

Ofiţerul Gerrans reflectează un timp. „Aş spune că problemele majore sunt”, spune el într-un târziu, „problemele majore sunt narcoticele şi minorii. Minorii şi narcoticele, astea sunt problemele majore pe care le căutaţi”. Îmi notez.

„O secundă”, spune ofiţerul Gerrans şi iese din încăpere. Când revine, îmi spune că nu pot vorbi cu el fără permisiunea şefului de poliţie Thomas Cahill.

„Până atunci”, adaugă ofiţerul Gerrans, arătând spre carneţelul în care scrisesem *probleme majore: minori, narcotice, „o* să iau eu notele alea”.

A doua zi, fac o cerere ca să primesc aprobare să vorbesc cu ofiţerul Gerrans, dar şi cu şeful de poliţie Cahill. După câteva zile, un sergent mă sună înapoi.

„Am primit într-un final un răspuns de la şef legat de cererea dumneavoastră”, spune sergentul, „şi este tabu”.

Întreb de ce este tabu să vorbesc cu ofiţerul Gerrans.

Ofiţerul Gerrans este implicat în cazuri ce urmează să ajungă la tribunal.

Întreb de ce este tabu să vorbesc cu şeful Cahill.

Şeful are treburi poliţieneşti urgente.

Întreb dacă pot vorbi cu cineva, cu oricine, de la secţia de poliţie.

„Nu”, îmi spune sergentul, „în momentul acesta, nu”.

Iar acesta a fost ultimul meu contact oficial cu poliţia din San Francisco.

Norris şi cu mine ne învârtim prin Panhandle[14] şi Norris îmi spune că a aranjat cu un prieten să mă ducă la Big Sur. Eu îi răspund că, de fapt, ceea ce mi-as dori să fac e să petrec câteva zile cu Norris şi soţia lui şi restul oamenilor de la ei de acasă. Norris zice că ar fi mult mai simplu dacă aş lua nişte acid. Eu îi spun că sunt instabilă. Norris zice bine, atunci, *iarbă,* şi mă consolează strângându-mă de mână.

Într-o zi, Norris mă întreabă câţi ani am. Îi spun treizeci şi doi. Durează câteva minute, dar Norris se ridică la înălţimea provocării. „Nu-ţi bate capul”, spune într-un târziu. „Există şi hipioţi bătrâni.”

E o seară plăcută în care nu se întâmplă mare lucru şi Max îşi aduce gagica, pe Sharon, la Depozit. Depozitul, unde locuiesc Don şi un număr variabil de alţi oameni, nu este, de fapt, un depozit, ci garajul unui hotel pus sub sechestru. Depozitul a fost gândit ca teatru absolut, ca *happening* continuu, şi întotdeauna mă simt bine acolo. Ce s-a întâmplat acum zece minute sau ce se va întâmpla peste o jumătate de oră tinde să ţi se şteargă din minte la Depozit. Cineva face, de obicei, ceva interesant, cum ar fi un spectacol de lumini, şi sunt multe lucruri interesante în jur, cum ar fi o maşină de curse Chevrolet veche transformată în pat sau un steag mare american care fâlfâie în penumbră sau un scaun cu pernele îndesate care atârnă ca un leagăn de căpriori, iar toată faza cu el e că îţi dă euforia deprivării senzoriale.

Unul dintre motivele pentru care îmi place în mod deosebit la Depozit este că un copil pe nume Michael locuieşte acum acolo.

Mama lui Michael, Sue Ann, este o fată spălăcită şi dulce care petrece mai mult timp prin bucătărie, gătind alge sau făcând pâine macrobiotică, în timp ce Michael se distrează singur cu beţişoare parfumate, o tamburină veche sau un căluţ- balansoar cu vopseaua cojită. Prima dată când l-am văzut, Michael era pe căluţ, un copil foarte blond şi palid şi murdar pe un căluţ fără vopsea. Un reflector albastru de teatru dădea singura lumină din după-amiaza aceea de la Depozit, şi în ea îl vedeam pe Michael, fredonând încetişor căluţului de lemn. Michael are trei ani. E un copil inteligent, dar încă nu vorbeşte.

În seara asta, Michael încearcă să îşi aprindă beţişoarele parfumate şi în jur e traficul obişnuit de oameni aflaţi în trecere şi sfârşind cu toţii în camera lui Don, unde stau pe pat şi îşi pasează jointuri. Sharon e foarte entuziasmată când soseşte. *„Don”,* strigă ea, cu răsuflarea tăiată. „Azi am făcut rost de nişte STP.” La vremea aceea, STP-ul era o chestie tare, dacă vă mai aduceţi aminte; nimeni încă nu ştia ce e şi era relativ, deşi doar relativ, greu de procurat. Sharon e o blondă îngrijită şi are probabil vreo şaptesprezece ani, chiar dacă Max e un pic vag când vine vorba de asta, dat fiind că prima zi de înfăţişare se apropie într-o lună sau cam pe acolo, şi nu mai are nevoie şi de acuzaţia de întreţinere de relaţii sexuale cu o minoră peste toate celelalte. Părinţii lui Sharon trăiau despărţiţi ultima dată

când ia văzut. Nu îi lipseşte şcoala şi, de fapt, mai nimic din trecut, cu excepţia fratelui ei mai mic. „Vreau să-i deschid ochii[15]”, îmi mărturiseşte într-o zi. „Acum are paişpe ani, vârsta perfectă. Ştiu unde merge la liceu şi într-o zi o să mă duc să-l iau.”

Timpul trece şi pierd şirul discuţiei şi, când îl reiau, Max pare să vorbească despre cât de frumos e felul în care Sharon spală vasele.

„Păi, chiar este frumos”, spune Sharon. *„Totul* este. Adică vezi pata aia de detergent albastru alunecând pe farfurie, vezi grăsimea cum se dizolvă – păi, poţi să te tripezi rău pe asta.

Nu peste multă vreme, poate luna viitoare, poate mai târziu, Max şi Sharon plănuiesc să plece în Africa sau India, unde să trăiască din roadele pământului. „Vezi tu, eu am acest mic fond fiduciar”, zice Max, „care e util pentru că le dă poliţiştilor şi vameşilor o indicaţie că sunt OK, dar să trăieşti din roadele pământului... asta-i o chestie tare. OK, da, poţi să te faci praf şi să-ţi iei marfă din oraş, dar trebuie să ieşi de-aici, să mergi undeva şi să trăieşti organic”.

„Rădăcini şi chestii de genu , spune Sharon, aprinzând încă un beţişor parfumat pentru Michael. Mama lui Michael este încă în bucătărie, gătind alge. „Sunt comestibile.”

Mai târziu, poate în jur de 11, ne mutăm de la Depozit în apartamentul în care Max şi Sharon locuiesc cu încă un cuplu, Tom şi Barbara. Sharon se bucură să ajungă acasă („Sper că ai nişte jointuri cu haşiş gata pregătite în bucătărie”, îi strigă lui Barbara în loc de salut) şi toată lumea se bucură să aibă ocazia de a se mândri cu apartamentul plin de flori şi lumânări şi motive paisley[16]. Max şi Sharon şi Tom şi Barbara se ameţesc destul de bine cu haşiş şi toată lumea dansează un pic şi facem nişte proiecţii cu lumină lichidă şi pornim o lampă stroboscopică şi ne ameţim pe rând cu asta. Destul de târziu, un tip pe nume Steve apare cu o fată oacheşă drăguţă. Au fost la o şedinţă de grup cu nişte oameni care practică yoga occidentală, dar nu par să aibă chef să vorbească despre asta. Stau întinşi pe podea o vreme, apoi Steve se ridică.

„Max”, zice, „un singur lucru vreau sa-ţi spun.

„E tripul tău, omule.” Max e iritat.

„Am descoperit iubirea pe acid. Dar am pierdut-o. Acum o descopăr din nou. Pe nimic în afară de iarbă.”

Max mormăie că raiul şi iadul sunt amândouă în karma cuiva.

„Asta mă deranjează la arta psihedelică”, spune Steve.

„Care artă psihedelică?” zice Max. „N-am prea văzut nicio artă psihedelică.”

Max stă întins pe pat cu Sharon şi Steve se apleacă deasupra lui.

„Marfă, omule”, zice. „Eşti un tip marfă.”

După asta, Steve se aşază şi îmi povesteşte despre o vară când era la o şcoală de design din Rhode Island şi a avut treizeci de tripuri, ultimele toate proaste. Îl întreb de ce au fost proaste. „Ţi- aş putea spune că era din cauza nevrozei mele”, zice, „dar la dracu' cu ea”.

Câteva zile mai târziu, trec pe la apartamentul lui Steve ca să mă văd cu el. E neliniştit, dă ture prin camera pe care o foloseşte drept atelier şi îmi arată câteva picturi. Nu părem să ajungem undeva.

„Ai remarcat poate ceva acasă la Max”, îmi spune subit.

Se pare că fata care era cu el, cea drăguţă şi oacheşă, fusese la un moment dat iubita lui Max. Îl urmase la Tanger şi apoi la San Francisco. Dar acum Max e cu Sharon. „Aşa că atârnă şi ea pe aici”, zice Steve.

Pe Steve îl supără foarte multe lucruri. Are douăzeci şi trei de ani, a crescut în Virginia şi are impresia că aici, în California, este începutul sfârşitului. „Mi se pare o nebunie”, spune şi vocea i se stinge. „Gagica asta îmi zice că viaţa n-are niciun sens, dar că nu contează, o să plutim prin ea. Au fost momente când am vrut să- mi fac bagajul şi s-o iau din nou spre coasta de est, cel puţin acolo aveam un *obiectiv.* Cel puţin acolo te aştepţi să se *întâmple. ”* îmi aprinde o ţigară şi îi tremură mâinile. „Aici ştii că n-o să se întâmple.”

Îl întreb ce anume ar trebui să se întâmple.

„Nu ştiu”, îmi zice. „Ceva. Orice.”

Arthur Lisch vorbeşte la telefon în bucătărie, încearcă să vândă VISTEI[17] un program pentru Cartier. *„Avem* deja o situaţie de urgenţă”, strigă în receptor, încercând între timp să o descurce pe fiica lui de un an şi jumătate din firul telefonului. „Nu primim niciun fel de

ajutor pe aici, nimeni nu poate garanta ce o să se întâmple. Avem aici oameni care dorm pe străzi. Avem oameni care mor de foame.” Face o pauză. „OK”, zice pe urmă, ridicând vocea. „E alegerea lor. Şi ce dacă?”

Până când ajunge să închidă telefonul, a creionat deja ceea ce mie îmi pare o imagine destul de dickensiană a vieţii la limita Golden Gate Park, dar, pe de altă parte, aceasta este prima dată când sunt expusă la argumentaţia de tip „revoltă-pe-Stradă-în- caz-contrar” a lui Arthur Lisch. Arthur Lisch este un fel de lider al celor de la Diggers[18], care – în mitologia oficială a Cartierului – ar trebui să fie un grup de zei buni anonimi care nu-şi pun altceva în capul lor colectiv decât să ajute. Mitologia oficială a Cartierului mai spune şi că Diggers nu au „lideri”, dar, iată, Arthur Lisch este unul dintre ei. Arthur Lisch este, în acelaşi timp, un angajat plătit al American Friends' Service Committee
şi locuieşte împreună cu soţia lui, Jane, şi cei doi copii mici într- un apartament tip vagon care, în această zi în mod special, pare să sufere din lipsa organizării. Pentru început, telefonul sună încontinuu. Arthur promite să meargă la o audiere la primărie. Arthur promite să „îl trimită pe Edward, care e un om OK”. Arthur promite să aducă o trupă bună, poate pe Loading Zone, să cânte pe gratis la un eveniment caritabil evreiesc. Apoi, copilaşul plânge şi nu se opreşte până când Jane Lisch nu apare cu un borcan de Gerber's Junior Chicken Noodle Dinner. Un alt element derutant este un personaj pe nume Bob, care nu face altceva decât să stea în sufragerie şi să se zgâiască la degetele de la picioare. Întâi se uită la degetele de la un picior, apoi la degetele de la celălalt. Am făcut câteva încercări de a-l antrena şi pe Bob în conversaţie înainte să îmi dau seama că are un trip urât. În plus, mai sunt doi oameni care sfârtecă ceea ce pare o jumătate de carcasă de vită pe podeaua din bucătărie, ideea fiind că, odată hăcuită, Jane Lisch să o poată găti pentru masa pe care cei de la Diggers o oferă zilnic gratuit în Park.

Arthur Lisch nu pare să bage în seamă nimic din toate acestea. Continuă să vorbească despre societăţi cibernetizate şi salariu minim brut pe ţară garantat şi revoltă pe Stradă, în caz contrar.

Sun la familia Lisch o zi sau două mai târziu şi cer să vorbesc cu Arthur. Jane Lisch îmi spune că s-a dus la vecini să facă un duş pentru că la ei în baie cineva îşi revine după un trip urât. Pe lângă nebunia din baie, aşteaptă să vină şi un psihiatru care să-l vadă pe Bob. Şi un doctor pentru Edward, care nu e OK deloc, pentru că are gripă. Jane îmi spune că poate ar trebui să vorbesc cu Chester Anderson. Nu vrea să îmi dea numărul lui de telefon.

Chester Anderson este o moştenire a Generaţiei Beat, un bărbat pe la treizeci şi cinci de ani, a cărui legătură specială cu Cartierul derivă din faptul că este deţinătorul unui şapirograf la care tipăreşte comunicatele semnate de „compania de comunicare”. Aceasta este altă credinţă în mitologia oficială a Cartierului, potrivit căreia compania de comunicare tipăreşte orice are cineva de spus, dar, în realitate, Chester Anderson tipăreşte doar lucrurile pe care le scrie el însuşi, cele cu care este de acord sau pe care le consideră inofensive sau neutralizate. Buletinele lui, distribuite în teancuri şi lipite pe ferestrele din zona Haight Street, sunt privite cu oarecare nelinişte în Cartier şi citite cu interes deosebit de cei din afară, care le studiază, asemenea celor care stau cu ochii pe China, pentru a descoperi schimbările subtile din ideologiile obscure. Un comunicat Anderson ar putea să conţină un detaliu prin care se arată cu degetul un om despre care se spune că ar fi înscenat un raid printre fumătorii de marijuana sau ar putea să meargă într-o direcţie mai generală:

O fătucă drăguţă de şaisprezece ani din clasa de mijloc vine în Haight să vadă care e treaba & e agăţată pe stradă de un dealer de şaptesprezece ani care cât e ziua de lungă nu face altceva decât săi bage speed în venă, iar şi iar, şi apoi îi dă 3 000 de micro de acid & îi pune la bătaie corpul – temporar neangajat – pentru cea mai mare poştă de pe Haight Street de două nopţi încoace. Politica şi etica ecstasyului. Violul este la fel de des întâlnit pe Haight Street ca rahatul. Pustii mor de foame pe Stradă. Minţi şi trupuri sunt mutilate în timp ce noi stăm şi ne uităm, un model la scară mai mică al Vietnamului. Altcineva decât Jane Lisch mi-a dat adresa lui Chester
Anderson, Arguello 443, dar Arguello 443 nu există. O sun pe soţia bărbatului care mi-a dat adresa Arguello 443 şi ea îmi spune că e Arguello 742.

„Dar nu te duce acolo”, zice, îi spun că o să sun.

„Nu există niciun număr de telefon”, zice. „Nu ţi-l pot da.”

„Arguello 742”, spun eu.

„Nu”, zice ea. „Nu ştiu. Şi nu te duce acolo. Şi să nu pomeneşti de numele meu sau al soţului meu, dacă o faci.”

Este soţia unui profesor titular de engleză de la San Francisco State College. Decid să las deoparte problema lui Chester Anderson pentru o vreme.

Paranoia te loveşte în plex —

Prin viaţă ţi se furişează —

cântă cei de la Buffalo Springfield.

Malakoff Diggings şi-a cam pierdut farmecul, dar Max zice că de ce nu trec pe la el, doar să mă uit, data viitoare când ia acid. 0 să ia şi Tom, probabil şi Sharon, poate şi Barbara. Se amână vreo şase sau şapte zile pentru că Max şi Tom sunt acum pe STP. Nu se omoară după STP, care are însă nişte avantaje. „Încă-ţi mai merge creierul anterior”, spune Tom. „Aş putea să scriu pe STP, dar nu şi pe acid.” E prima dată când aud că ceva nu se poate face pe acid şi prima dată când aud că Tom scrie.

Otto se simte mai bine pentru că a descoperit că nu de la cocaina îndoită cu făină îi era rău, ci de la varicela pe care a luat- o când a fost babysitter pentru Big Brother and the Holding Company într-o seară când aveau concert. Mă duc să îl văd şi mă întâlnesc cu Vicki, care cântă din când în când cu o trupă numită Jook Savages şi care stă la Otto. Vicki s-a lăsat de liceul Laguna „pentru că aveam mono”, i-a urmat într-o zi pe Grateful Dead până la San Francisco şi a rămas aici „de ceva vreme . Părinţii ei sunt divorţaţi şi nu se vede cu tatăl ei care lucrează pentru o reţea de televiziune din New York. În urmă cu câteva luni, a venit aici ca să facă un documentar despre Cartier şi a încercat să dea de ea, dar nu a reuşit. Mai târziu, i-a trimis o scrisoare prin mama ei în care o implora să se întoarcă la şcoală. Vicki se gândeşte că poate o s-o facă la un moment dat, dar nu vede ce sens ar avea s-o facă chiar acum.

Mâncăm nişte tempura în Japantown, Chet Helms şi cu mine, iar el îmi împărtăşeşte câteva dintre informaţiile lui. Până în urmă cu câţiva ani, Chet Helms nu prea făcea altceva în afară de autostop, iar acum conduce Avalon Ballroom şi zboară peste cercul polar ca să vadă care-i treaba cu scena londoneză şi spune lucruri precum „Doar ca să fie limpede, aş dori să clasific aspectele religiei primitive aşa cum o văd eu”. Acum vorbeşte despre Marshall McLuhan şi cuvântul tipărit care este terminat, depăşit, perimat. *„East Village Other* este unul dintre puţinele ziare din America ale cărui registre sunt solvabile”, îmi spune. „Ştiu asta pentru că citesc *Barron's.”*

O trupă nouă ar trebui să cânte astăzi în parcul Panhandle, dar au probleme cu amplificatorul, aşa că stau la soare şi trag cu urechea la două puştoaice, probabil de vreo şaptesprezece ani. Una dintre ele este fardată strident, iar cealaltă poartă blugi Levi's şi cizme de cowboy. Cizmele nu par o modă, chiar arată de parcă ar fi aterizat direct de la o fermă cu vreo două săptămâni în urmă. Mă întreb ce caută aici, în Panhandle, încercând să se împrietenească cu o fată de la oraş care o priveşte de sus, dar nu mă întreb multă vreme, pentru că se vede că e o fată simplă şi ciudăţică şi mă gândesc la ea absolvind gimnaziul şi liceul comunal de acolo, de unde provine, şi la cum nimeni nu a întrebat-o vreodată dacă are chef să meargă într-o sâmbătă seară la Reno să vadă un film în maşină, sub cerul liber şi să bea o bere pe malul râului, până când s-a hotărât să fugă de acasă. „Ştiu o chestie despre bancnotele de un dolar”, spune ea acum, „Iei una pe care scrie 1111 într-un colţ şi 1111 în altul, o duci la Dallas, Texas şi-ţi dau 15 dolari pe ea.”

„Cine-ţi dă?”, întreabă fata de la oraş.

„Nu ştiu.”

„Există doar trei informaţii relevante în lumea de astăzi” este un alt lucru pe care Chet Helms mi Ia împărtăşit într-o seară. Suntem la Avalon şi e pornită lampa stroboscopică mare, alături de luminile colorate şi tabloul cu vopseaua Day-Glo, şi tot locul e plin de puşti de liceu care încearcă să pară „activaţi , să pară că au intrat în film. Sistemul de sonorizare de la Avalon proiectează 126 de decibeli la 30 de metri distanţă, însă pentru Chet Helms sunetul este chiar acolo, ca aerul, iar Chet vorbeşte prin el. „Prima este”, a zis, „că Dumnezeu a murit anul trecut şi presa ia publicat necrologul. A doua, că cincizeci la sută din populaţie are sau va avea sub douăzeci şi cinci de ani”. Un băiat îşi scutură tamburina înspre noi şi Chet îi zâmbeşte binevoitor. „A treia”, a continuat, „este că au douăzeci de

miliarde de dolari de cheltuit, bani de care nu trebuie să dea nimeni socoteală”.

A venit ziua de joi, o joi oarecare, şi Max şi Tom şi Sharon şi, poate, Barbara o să ia nişte acid. Vor s-o facă pe la ora 3. Barbara tocmai a scos pâinea din cuptor, Max s-a dus în parc să culeagă nişte flori, iar Sharon face o pancartă pentru uşă pe care scrie „NU DERANJAŢI, NU SUNAŢI, NU BATEŢI ŞI NU TULBURAŢI LINIŞTEA ÎN NICIUN ALT FEL. CU IUBIRE”.

Nu m-aş fi adresat astfel nici inspectorului sanitar, care trebuie să treacă săptămâna asta, nici vreunuia dintre agenţii antidrog care stau cu ochii pe cartier, dar presupun că pancarta face parte din tripul lui Sharon.

După ce pancarta e gata, Sharon începe să se agite. „Pot măcar să pun discul cel nou?” îl întreabă pe Max.

„Tom şi Barbara vor să-l păstrăm pentru când suntem tripaţi.”

„Mă plictisesc, stând aşa degeaba.”

Max se uită la ea cum se ridică brusc şi merge afară. „Asta este ceea ce se numeşte bâţâiala tensionată dinainte de acid”, zice.

Barbara nu se vede pe nicăieri. Tom tot intră şi iese. „Toate aceste nenumărate lucruri de ultimă clipă pe care trebuie să le faci”, mormăie.

„Acidul e o chestie sensibilă”, zice Max după un timp. Tot închide şi deschide casetofonul. „Când o ţipă ia acid, e în regulă dacă e singură, dar când locuieşte cu cineva iese la suprafaţă toată nervozitatea asta. Şi dacă procesul de o oră şi jumătate dinainte să bagi acid nu merge bine...” Culege un gândac de pe jos şi îl studiază, apoi adaugă: „Au o problemuţă în spate cu Barbara”.

Sharon şi Tom intră.

„Şi tie ti-a sărit ţandăra?”, o întreabă Max pe Sharon.

Sharon nu răspunde.

Max se întoarce spre Tom.

„Barbara e bine?”

„Mda.”

„Putem să luăm acidul?” Max e cu nervii întinşi la maximum.

„Nu ştiu ce vrea să facă.”

„Tu ce vrei să faci?

„Ce vreau eu să fac depinde de ce vrea ea să facă.” Tom rulează nişte jointuri, ungând întâi hârtia cu răşină de marijuana pe care o prepară chiar el. Se duce cu jointurile înapoi în dormitor, iar Sharon merge cu el.

„Ceva de genul ăsta se întâmplă de fiecare dată când oamenii iau acid”, zice Max. După o vreme se mai însenineză şi dezvoltă o întreagă teorie. „Unor oameni nu le place să iasă din ei înşişi, asta e problema. Ţie, probabil, nu ţi-ar plăcea. Probabil ţi-ar plăcea doar un sfert de timbru. Încă mai ai un ego la un sfert de timbru, un ego care vrea lucruri. Acuma, dacă lucrul ăla e sexul – iar bărbatu' tău sau gagica ta sunt pe undeva vărzuiţi şi nu vor să fie atinşi – ei bine, ţi se taie de acid şi poţi să ai o reacţie negativă timp de mai multe luni.”

Sharon pluteşte înăuntru, zâmbitoare. „Barbara s-ar putea să ia nişte acid, ne simţim cu toţii mai bine, am fumat un joint.”

La ora 3 şi jumătate în acea după- amiază, Max, Tom şi Sharon şi-au pus timbrele sub limbă şi s-au aşezat pe jos în sufragerie, aşteptând euforia. Barbara a rămas în dormitor, fumând haşiş. În următoarele patru ore, s-a trântit o fereastră în camera lui Barbara o singură dată şi, pe la 5 şi jumătate, nişte copii s-au luat la ceartă pe stradă. 0 perdea se umfla în vântul de după-amiază. 0 pisică a zgâriat un beagle în poala lui Sharon. Cu excepţia muzicii de sitar de la casetofon, nu s-a mai auzit niciun sunet şi nu s-a mai simţit nicio mişcare până la 7 şi jumătate, când Max

• » a zis „uau .

Îl văd pe Deadeye pe Haight Street şi se urcă la mine în maşină.

Până ieşim de pe Stradă, se face foarte mic în scaun, încercând să nu atragă atenţia asupra lui. Deadeye vrea să mă întâlnesc cu gagica lui, dar înainte vrea să îmi povestească cum a ajuns să se priceapă la ajutat oamenii.

„Trebuia să mă vezi, eram doar un puşti dur pe motocicletă ca oricare altul”, îmi spune, „şi, dintr-odată, îmi dau seama că tinerii nu sunt nevoiţi să meargă pe drumul ăsta singuri”. Deadeye are o privire evanghelică limpede şi retorica raţională a unui vânzător de maşini.

Este produsul- model al societăţii. Încerc să mă uit direct în ochii lui pentru că mi-a spus cândva că ştie să citească caracterul oamenilor în ochii lor, mai ales dacă tocmai a băgat acid, ceea ce a făcut şi acum, pe la dimineaţa. „Trebuie doar să nu uite un lucru”, spune el. „Rugăciunea domnului. Iar asta îi poate ajuta în mai multe feluri.”

Scoate apoi o scrisoare bine împăturită din portofel. Scrisoarea e de la o fată pe care a ajutat-o. Începe aşa: „Fratele meu iubitor, m-am gândit să îţi scriu o scrisoare pentru că acum fac parte din tine. Să nu uiţi că atunci când tu eşti fericit, şi eu sunt fericită, când tu eşti...” „Ce vreau să fac acum”, spune Deadeye, „e să deschid o casă unde să poată veni oricine de orice vârstă, să stea câteva zile, să vorbească despre problemele pe care le are. *De orice vârstă.* Oamenii de vârsta ta, şi ei au probleme”.

Îi spun că pentru o casă e nevoie de bani.

„Am găsit o cale să fac bani”, zice Deadeye. Ezită doar câteva clipe. „Aş fi putut să fac optzeci şi cinci de dolari mai devreme pe Stradă. Vezi tu, am o sută de timbre de acid în buzunar. Trebuia să scot de undeva douăzeci de dolari până diseară, altfel ne dau afară din casă, şi ştiam pe cineva care avea acid şi ştiam pe cineva care îl voia, aşa că am făcut lipeala.”

De când Mafia s-a îmbarcat în racheta LSD, cantitatea a crescut, iar calitatea a scăzut... Istoricul Arnold Toynbee şi-a sărbătorit cea de-a 78-a aniversare vineri seară, pocnind din degete şi din călcâie pe muzica celor de la Quicksilver Messenger Service...

sunt două subiecte din editorialul lui Herb Caen dintr-o dimineaţă când Vestul decădea încetul cu încetul în primăvara anului 1967.

Când eram eu la San Francisco, un timbru sau o capsulă de LSD-25 se vindea între trei şi cinci dolari, în funcţie de dealer şi de cartier. LSD- ul era un pic mai ieftin în Haight-Ashbury decât în Fillmore, unde era luat rar, mai ales ca momeală sexuală, şi vândut de promotorii drogurilor tari, ca heroina sau „smack”. 0 bună parte din acid era combinat cu metedrină, denumirea comercială a amfetaminei, pentru că metedrină stimulează starea de euforie care, în cazul LSD-urilor de calitate scăzută, lipseşte. Nimeni nu ştie cât LSD este, de fapt, într-un timbru, dar se spune că pentru un trip standard e nevoie de 250 de micrograme. 30 de grame de iarbă se vindeau cu zece dolari, cutia de chibrituri, cu cinci dolari. Haşişul era considerat un „produs de lux”. Toate amfetaminele, zise şi „speed” – benzedrina, dexedrina şi, în mod special, metedrina –, erau, de departe, mult mai răspândite la sfârşitul primăverii decât fuseseră la începutul ei. Unii au pus acest lucru pe seama Sindicatului, alţii, pe seama deteriorării generale a scenei locale, a infiltrării bandelor şi mai tinerilor hipioţi amatori, sau „de plastic”, cărora le plac amfetaminele şi iluziile de putere şi de acţiune pe care acestea le dau. Acolo unde metedrina se consumă la scară largă se găseşte, de obicei, şi heroină, pentru că – mi s-a spus – „Poţi să decolezi al dracului de bine când bagi crystal în venă, iar smack-ul te ajută să cobori la loc pe pământ”.

Gagica lui Deadeye, Gerry, ne întâmpină la uşa locuinţei lor. E o fată bine legată şi mărinimoasă, care a fost mereu căpetenie în taberele de cercetase din vacantele de vară şi studia „asistenţă socială” la Universitatea din Washington când a hotărât că „pur şi simplu nu trăise suficient” şi a venit la San Francisco. „Ca să fiu sinceră, era îngrozitor de cald în Seattle”, adaugă ea.

„În prima noapte când am ajuns aici”, îmi spune, „am stat cu o tipă pe care o cunoscusem la Blue Unicorn. Arătam de parcă abia aterizasem, aveam un rucsac din pânză şi chestii din astea”. Ulterior, Gerry a ajuns într-o casă a celor de la Diggers, unde l-a cunoscut pe Deadeye. „Pe urmă, mi-a luat ceva timp să mă adun, deci nu am prea apucat să muncesc cine ştie ce.”

O întreb pe Gerry ce munceşte, „în principiu, sunt poetă”, îmi răspunde, „dar mi s-a furat chitara chiar după ce am ajuns şi asta m-a cam pus pe linie moartă”.

„Adu-ţi cărţile”, îi cere Deadeye.

„Arată-i cărţile tale.”

Gerry ezită, apoi se duce în dormitor şi se întoarce cu câteva caiete pline de versuri. Le răsfoiesc în timp ce Deadeye continuă să vorbească despre a da oamenilor o mână de ajutor. „Orice puşti pe speed”, zice. „o să încerc să-l ajut să se lase. Singurul avantaj la speed, din punctul de vedere al puştilor, e că nu mai trebuie să-şi bată capul cu somnul sau mâncarea.

„Sau cu sexul”, adaugă Gerry.

„Aşa e. Când eşti prăjit de la crystal, nu-ţi mai trebuie *nimic. ”*

„Poate să ducă la chestiile grele”, zice Gerry, „la un fript oarecare pe meth, odată ce a început să-şi bage acul în venă, nu e greu să zică: bine, hai să mai băgăm şi nişte smack.

În tot acest timp, mă uit peste poeziile lui Gerry. Sunt poeziile unei fete foarte tinere, fiecare scrisă cu o caligrafie frumoasă şi încheiată cu nişte înfloriturigrafice. Zorile sunt întotdeauna trandafirii, iar cerurile, argintate. Când Gerry scrie „cristal” în caietele ei, nu se referă la meth.

„Trebuie să te reapuci de scris”, îi spune Deadeye cu afecţiune, dar Gerry îl ignoră. Ne povesteşte despre cineva care a acostat-o ieri pe stradă. „A venit ţintă la mine, pe Stradă, şi mi-a oferit şase sute de dolari să merg la Reno şi s-o fac.”

„Nu eşti singura pe care a acostat-o”, zice Deadeye.

„Dacă vreo fată vrea să meargă cu el, foarte bine”, zice Gerry. „Dar, omule, nu-mi strica mie tripul.” Goleşte conserva de ton pe care o folosim pe post de scrumieră şi merge să se uite la o fată care doarme pe podea. E aceeaşi fată care dormea pe podea în prima zi când am venit acasă la Deadeye. Deja îi e rău de o săptămână sau zece zile. „De obicei, când mă agaţă cineva, aşa, pe Stradă”, adaugă Gerry, „îl tapez de nişte mărunţiş”.

Când mă văd cu Gerry în Park în ziua următoare, o întreb despre fata bolnavă şi Gerry îmi răspunde veselă că e în spital, cu pneumonie.

Max îmi povesteşte cum au ajuns el şi Sharon să fie împreună. „Când am văzut-o prima dată pe Haight Street, am simţit vibraţia. Chiar am simţit-o. Asa că am intrat în vorbă cu ea despre mărgelele pe care le purta, cum ar veni, chiar dacă nu mă interesau deloc mărgelele ei.” Sharon locuia într-o casă cu un prieten de-ai lui Max şi data următoare când a văzut-o a fost când i-a adus prietenului nişte banane. „Era în timpul marii păcăleli cu banane. Trebuia să te forţezi şi să bagi cojile de banană pe gât. Sharon şi cu mine eram ca nişte copii – fumam banane şi ne uitam unul la altul şi mai fumam nişte banane şi ne mai uitam unul la altul.” '

Dar Max şovăia. În primul rând, pentru că avea impresia că Sharon e iubita prietenului lui. „în al doilea rând, nu ştiam dacă vreau să mă combin.” însă, data următoare când a trecut pe acolo, Sharon era pe acid.

„Şi toată lumea a început să strige *A venit omul cu bananele”,* îl întrerupe Sharon, „şi m-am entuziasmat pe loc”.

„Stătea în casa aia absolut dementă”, continuă Max. „Era un puşti, nu făcea altceva decât să ţipe. Tot tripul lui consta în exersarea ţipetelor. Era prea mult.” Max încă se ţinea departe de Sharon. „Dar apoi mi-a oferit un timbru şi am ştiut.”

Max s-a plimbat până la bucătărie şi înapoi cu timbrul, întrebându-se dacă să-l ia. „Şi am hotărât să mă las dus de val şi asta a fost. Pentru că, odată ce-ai luat acid cu cineva cu care vibrezi, vezi lumea întreagă topindu-se în ochii acelui om.”

„E o legătură mai puternică decât orice altceva pe lume”, spune Sharon.

„Nimic nu o poate desface”, spune Max. „Atâta timp cât durează.”

Fără lapte astăzi —
Iubita mea a plecat...
Sfârşitul speranţelor mele -
Sfârşitul tuturor visurilor mele -

suna un cântec pe care l-am auzit în fiecare dimineaţă în primăvara târzie şi rece a anului 1967 ia KFRC, postul Flower Power din San Francisco.

Deadeye şi Gerry îmi spun că vor să se căsătorească. Un preot episcopal din Cartier le-a promis că va oficia căsătoria în Golden Gate Park şi vor avea câteva trupe de rock care să cânte la ceremonie, „o adevărată chestie comunitară”. Şi fratele lui Gerry se însoară, în Seattle. „E interesant”, zice Gerry gânditoare, „pentru că, vezi, el face o nuntă tradiţională hetero şi, pe urmă, o ai pe a noastră”.

„Va trebui să port cravată la a lui”, zice Deadeye.

„Ba bine că nu”, zice Gerry.

„Părinţii ei au venit să mă cunoască, dar nu se înhămaseră la aşa ceva”, comentează Deadeye filosofic.

„Până la urmă şi-au dat binecuvântarea”, zice Gerry. „Oarecum.”

„Au venit la mine şi taică-su mi-a zis *Ai grijă de ea”,* îşi aminteşte Deadeye. „Iar maică-sa: *Să n-o laşi să ajungă la închisoare. ”*

Barbara a făcut o plăcintă macrobiotică cu mere, pe care ea cu Tom şi cu Max şi cu Sharon şi cu mine o mâncăm acum. Barbara îmi povesteşte cum a învăţat să descopere fericirea în „treburile de femeie . Ea şi cu 1 om plecaseră pe undeva să trăiască alături de indieni şi, deşi la început i s-a părut greu să fie trimisă cu femeile şi să nu intervină niciodată în discuţiile bărbaţilor, până la urmă s-a prins care era şpilul. „în asta consta tot *tripul",* spune.

Barbara e acum într-un aşa-numit trip de femeie care exclude aproape orice altceva. Când ea şi Tom şi Max şi Sharon au nevoie de bani, Barbara îşi ia o slujbă part-time, ca model sau educatoare, dar nu îi place să câştige mai mult de zece sau douăzeci de dolari pe săptămână. În majoritatea timpului, se îngrijeşte de casă şi găteşte. „Să faci ceva prin care să-ţi demonstrezi iubirea", spune ea, „este aproape cel mai frumos lucru la care mă pot gândi". De fiecare când aud de un trip de femeie – ceea ce se întâmplă destul de frecvent –, îmi vine în minte iubirea-care-trece-prin- stomac şi *Mistica feminităţii* şi mă întreb cum este posibil ca oamenii să fie instrumentele inconştiente ale valorilor pe care le-ar respinge cu îndârjire la nivel conştient, dar nu îi pomenesc Barbarei nimic despre asta.

Este o zi frumoasă şi trec cu maşina pe Stradă când o văd pe Barbara la un semafor.

Ce fac, vrea ea să ştie.

Mă plimb cu maşina.

„Marfă", zice ea.

E o zi frumoasă, îi spun eu.

„Marfă", mă aprobă ea.

Vrea să ştie dacă vin pe la ei. Îi spun că o să trec în curând.

„Marfă", zice ea.

O întreb dacă vrea să vină la o plimbare cu maşina prin Park, dar e foarte ocupată. A ieşit să cumpere nişte lână pentru războiul de ţesut.

Arthur Lisch se înfurie uşor de fiecare dată când mă vede acum, pentru că mottoul celor de la Diggers de săptămâna aceasta este că nu mai vorbesc cu „presa otrăvitoare", din care fac şi eu parte, încă nu am ajuns să vorbesc cu Chester Anderson, dar, într-o zi în Panhandle, dau peste un puşti care spune că e „asociatul" lui Chester. Poartă pelerină neagră, o pălărie neagră trasă pe ochi, pulover mov cu organizaţia de tineret „Fiicele lui Iov" şi ochelari fumurii şi zice că îl cheamă Claude Hayward, dar nici nu contează, pentru că eu mă gândesc la el ca fiind doar Legătura. Legătura se oferă să „mă verifice .

Îmi dau jos ochelarii fumurii să îmi vadă ochii. El şi-i lasă pe ai lui.

„Cu cât te plătesc pentru această otrăvire mediatică?", mă întreabă de încălzire.

Îmi pun ochelarii fumurii la loc.

„Nu există decât o singură cale prin care să afli unde e", îmi spune Legătura, fluturându-şi degetul înspre fotograful care mă însoţeşte. „Scapă de ăsta şi ieşi pe Stradă. Nu- ti lua bani la tine. N-ai nevoie de ei." Se scotoceşte pe sub pelerină şi scoate o foaie şapirografiată ce anunţă o serie de cursuri la Magazinul cu produse gratuite Diggers pe teme de genul „Cum să te fereşti de arestare, orgii, boli venerice, viol, sarcină, bătăi şi foamete". „Ar trebui să vii", îmi spune Legătura. „o să ai nevoie."

Îi spun că poate o s-o fac, dar, între timp, aş dori să vorbesc cu Chester Anderson.

„Dacă decidem să vorbim totuşi cu tine", spune Legătura, „o s-o facem cât de curând". După asta, a stat cu ochii pe mine cât am mai rămas prin Park, dar nu m-a sunat niciodată la numărul
pe care i l-am dat.

Se lasă seara şi e frig şi prea devreme ca să îl găsesc pe Deadeye la Blue Unicorn, aşa că sun la soneria lui Max. Barbara vine la uşă.

„Max şi Tom se văd cu cineva legat de o chestiune de afaceri", îmi spune. „Poţi să treci un pic mai târziu?" '

Îmi vine greu să cred că Max şi Tom s-ar putea vedea cu cineva legat de vreo afacere, dar aflu câteva zile mai târziu, în Park.

„Hei", mă abordează Max. „îmi pare rău că nu ne-am văzut zilele trecute, dar încheiam o *afacere. "* De data asta, mă prind. „Am făcut rost de nişte marfă grozavă", îmi spune şi începe să- mi dea detalii. În după- amiaza asta, unul din trei oameni din Park îmi pare agent antidrog şi încerc să schimb subiectul. Mai târziu, îi sugerez lui Max să fie mai discret în public. „Crede-mă, sunt foarte precaut", îmi spune. „Nu poţi să fii niciodată suficient de

precaut.”

Acum, am deja o legătură clandestină neoficială cu departamentul de poliţie din San Francisco. Practic, poliţistul acesta şi cu mine ne întâlnim în diferite contexte scoase parcă din filme difuzate la ore târzii. De pildă, eu stau întâmplător în tribună la un meci de baseball şi el stă întâmplător lângă mine şi facem schimb de complezenţe. Niciunul dintre noi nu dă, de fapt, vreo informaţie, dar, după un timp, ajungem cumva să ne simpatizăm.

„Puştii ăştia nu-s prea deştepţi”, îmi explică într-o zi. „îţi spun că se prind când văd un poliţist sub acoperire, vorbesc despre *genul de maşină pe care o conduce.* Dar ăştia nu-s poliţişti sub acoperire, sunt poliţişti în civil care conduc, întâmplător, maşini neinscripţionate, aşa cum o fac eu. Nu miros ei un poliţist sub acoperire, care oricum nu ar conduce un Ford negru cu staţie radio.”

Îmi povesteşte despre un agent sub acoperire care a fost retras din Cartier pentru că se credea că devenise prea expus, prea cunoscut. A fost transferat la Brigada antidrog şi, din greşeală, trimis imediat înapoi tot în Cartier ca poliţist infiltrat.

Poliţistul se joacă cu cheile de la maşină. „Vrei să ştii cât de deştepţi sunt copiii ăştia?”, zice într-un târziu. „în prima săptămână, tipul ăsta a deschis patruzeci şi trei de dosare.”

Se aude că cei de la Jook Savages o să facă o petrecere de 1 Mai la Larkspur şi eu trec pe la Depozit, iar Don şi Sue Ann se gândesc că ar fi fain să mergem cu maşina până acolo, pentru că băiatul de trei ani al lui Sue Ann, Michael, nu a ieşit prea mult în ultima vreme. Aerul e blând şi o ceaţă de asfinţit pluteşte peste Golden Gate şi Don o întreabă pe Sue Ann câte arome poate să recunoască într-un singur bob de orez şi Sue Ann îi spune lui Don că poate ar trebui să înveţe să gătească *yang,* pentru că toţi cei de la Depozit sunt prea *yin,* iar eu încerc să-l învăţ pe Michael „Frère Jacques”. Fiecare e pe tripul lui şi e o plimbare plăcută. Ceea ce e foarte bine, pentru că nu-i nimeni acasă la Jook Savages, nici măcar Jook Savages. Când ne întoarcem, Sue Ann se hotărăşte să gătească ceva cu nenumăratele mere pe care le au la Depozit şi Don începe să se joace cu spectacolul lui de lumini, iar eu merg să-l văd scurt pe Max. „Au tăiat-o”, zice Max despre ţeapa din Larkspur. „Cineva crede că ar fi mişto să deschizi ochii la cinci sute de oameni în prima zi din mai, şi ar fi, numai că ei i-au deschis în ultima zi din
aprilie, aşa că nu se leagă nimic. Dacă se leagă, se leagă. Dacă nu, nu. Ce contează? Nu contează.”

Un puşti cu aparat dentar cântă la chitară şi se laudă că are ultimul răcnet în materie de STP de la domnul O. În persoană, iar altcineva vorbeşte despre cum cinci grame de acid o să iasă pe piaţă luna viitoare şi îţi dai seama că nu se întâmplă mare lucru în după-amiaza aceasta la biroul *San Francisco Oracle.* Un băiat stă în fata unei planşete şi desenează grimasele pe care oamenii le fac când sunt pe speed şi care trec nevăzute, iar puştiul cu aparat dentar îl urmăreşte. *„O să-mi împuşcfe-me- ia”,* cântă el încetişor. *„A fost cu un aaalt bărbat.”*[19] Cineva îmi face numerologia numelui şi a numelui fotografului care mă însoţeşte. A fotografului este în întregime despre alb şi mare („Vezi, dacă ţi-aş face nişte mărgele, ar fi în principal albe”, i se spune), în schimb a mea are un simbol dublu al morţii. După- amiaza nu pare să se îndrepte către ceva, aşa că unul dintre noi vine cu ideea să mergem în Japantown şi să găsim pe cineva pe nume Sandy care o să ne conducă la un templu Zen.

Patru băieţi şi un bărbat de vârstă mijlocie stau pe un covor de iarbă artificială acasă la Sandy, sorbind ceai de anason şi uitându-se la Sandy care citeşte *You Are Not the Target* de Laura Huxley.

Ne aşezăm şi bem nişte ceai de anason. „Meditaţia e ceea ce nouă ne deschide ochii”, zice Sandy. Are capul ras şi genul acela de chip de heruvim întâlnit, de obicei, în fotografiile cu ucigaşi în serie din ziare. Bărbatul de vârstă mijlocie, pe care îl cheamă George, mă face să nu mă simt în largul meu, pentru că e în transă chiar lângă mine şi se uită fix fără să mă vadă.

Presimt că încep s-o iau pe mirişte – George e *mort,* ori noi *toţi* suntem morţi –, când sună telefonul.

„E pentru George”, zice Sandy.

„George, te-le-fo-nul.”

„Geooorge.”

Cineva îşi flutură mâna prin faţa lui şi George se ridică într-un final, face o reverenţă şi se îndreaptă spre uşă pe perniţele de la picioare.

„Cred că o să iau eu ceaiul lui George”, spune cineva. „George, te mai întorci?”

George se opreşte în cadrul uşii şi ne fixează pe rând pe toţi.

„I-me-diat”, se răsteşte la noi.

Ştiţi cine este primul cosmonaut etern
al acestui univers?
Primul care şi-a trimis vibraţiile nebune-nebune
Spre toate acele superstaţii cosmice?
Iar cântecul pe care-l strigă tare
Face planetele să-şi piardă cumpătul....
Dar vă spun înainte să mă luaţi drept nebun
Că vorbesc despre Narada Muni...
Care cântă
HARE KRISHNA HARE KRISHNA
KRISHNA KRISHNA HARE HARE
HARE RAMA HARE RAMA
RAMA RAMA HARE HARE

sună un cântec Krishna. Versuri de Howard Wheeler, muzică de Michael Grant.

Poate că aceasta nu este o incursiune în Zen, ci în Krishna, aşa că îi fac o vizită lui Michael Grant, principalul discipol din San Francisco al lui Swami[20] A.C. Bhaktivedanta. Michael Grant e acasă împreună cu cumnatul şi soţia lui, o fată frumoasă, îmbrăcată în pulover de caşmir, sarafan şi cu un bindi roşu în mijlocul frunţii.

„M-am alăturat grupului lui Swami în iulie anul trecut”, îmi spune Michael. „Ştii, Swami a venit aici din India şi stătea în ashramul lui din partea de nord a statului New York. Era destul de retras şi cânta nonstop. Timp de câteva luni. În scurtă vreme, l-am ajutat să deschidă un loc în New York. Acum e o mişcare internaţională, pe care am popularizat-o prin acest cânt.” Michael se joacă cu mărgelele roşii de lemn şi bag de seamă că sunt singura încălţată din încăpere. „Se extinde ca un incendiu natural.”

„Dacă toată lumea ar cânta”, spune cumnatul, „nu ar mai fi nicio problemă cu poliţia sau cu nimeni altcineva”.

„Ginsberg zice despre cântec că e extaz curat, dar Swami spune că nu e chiar aşa.” Michael traversează camera şi îndreaptă o fotografie înrămată a lui Krishna copil. „Păcat că nu îl poţi cunoaşte pe Swami”, adaugă. „Acum e la New York.”

„Extaz nu este deloc cuvântul potrivit”, mormăie cumnatul, care a mai reflectat între timp. „Te face să te gândeşti la un... extaz lu-mesc.”

În ziua următoare, trec pe la apartamentul lui Max şi Sharon şi îi găsesc în pat fumând puţin haşiş de dimineaţă. Sharon mi-a explicat odată că jumătate de joint, chiar şi de iarbă, transformă trezitul de dimineaţă în ceva frumos. Îl întreb pe Max ce părere are despre Krishna.

„Poţi să te tripezi şi cu mantre”, îmi spune. „Dar eu rămân credincios acidului.”

Max îi pasează jointul lui Sharon şi se lasă pe spate. „Păcat că nu te- ai întâlnit cu Swami”, mai spune. „Swami ar fi putut să fie declanşorul.”

Oricine crede că este vorba doar despre droguri stă cu capul îngropat în nisip. E o mişcare socială, în esenţă romantică, genul care apare recurent în vremuri de criză socială reală. Temele sunt întotdeauna aceleaşi. Întoarcerea la inocentă. Invocarea unei dominaţii şi a unei autorităţi timpurii. Misterele sângelui. Nevoia de transcendere, de purificare. Şi aici vezi exact cum, istoric vorbind, romantismul se sfârşeşte prost, cum se predă în faţa autoritarismului. Când apare o direcţie. Cât crezi că mai durează până când se va întâmpla asta?

este ceea ce m-a întrebat un psihiatru din San Francisco.

La vremea când mă aflam în San Francisco potenţialul politic al ceea ce, la momentul respectiv, era numit „mişcarea” abia începea să se întrevadă. El fusese, încă de la început, evident nucleului revoluţionar al celor de la Diggers, al căror talent pentru tacticile de gherilă se concentra acum asupra confruntărilor directe şi asupra creării unei stări de urgenţă peste vară, şi era evident pentru mulţi doctori normali la cap şi clerici şi sociologi care avuseseră ocazia să lucreze în Cartier, şi putea deveni repede evident pentru oricine din afară care se obosea să decodifice comunicatele de chemare la acţiune ale lui Chester

Anderson sau să vadă cine fuseseră iniţiatorii încăierărilor stradale care acum dădeau tonul vieţii din Cartier. Nu trebuia să fii analist politic ca s-o înţelegi; băieţii din trupele de rock o înţelegeau, pentru că ei erau de multe ori de faţă când se întâmpla, „în Park sunt mereu douăzeci sau treizeci de oameni în faţa scenei”, mi s-a plâns un tip de la Dead. „Gata să atragă mulţimea într-un trip militant.”

Însă frumuseţea stranie a acestui potenţial politic, din punctul de vedere al activiştilor, era că el le scăpa complet majorităţii locuitorilor din Cartier, poate din pricină că acea mână de tineri de şaptesprezece ani care erau politic lucizi tindea să nu adopte idealismul romantic ca stil de viaţă.

Şi îi scăpa şi presei care, la diferite niveluri de competenţă, continua să relateze despre „fenomenul hippie” ca despre un raid după chiloţi[21] la scară extinsă; o avangardă artistică condusă de genul de clienţi obişnuiţi şi comozi ai YMHA precum Allen Ginsberg; sau ca despre un protest cuminte – nu foarte diferit de înrolarea în Peace Corps – împotriva culturii care dăduse folia alimentară de plastic[22] şi Războiul din Vietnam. Această ultimă viziune, sau abordarea încearcă-să-ne-transmită-ceva, a atins apogeul în reportajul din *Time* care arăta că hipioţii „dispreţuiesc banii – le spun «mălai» şi rămâne cea mai notabilă, chiar dacă involuntară, dovadă existentă că semnalele dintre generaţii sunt irevocabil bruiate.

Întrucât semnalele pe care le primea presa erau golite de orice potenţial politic, tensiunile din Cartier au trecut neobservate, chiar şi în perioada când pe Haight Street se învârteau atât de mulţi observatori trimişi de *Life* şi *Look* şi CBS, încât, în general, îşi petreceau timpul spionându-se unii pe alţii. În linii mari, observatorii credeau ce le spuneau copiii: că sunt o generaţie care nu este angajată politic, care se situează dincolo de jocurile de putere, că Noua Stângă nu e altceva decât un alt trip al egoului. Ergo, nu existau în realitate activişti în Haight-Ashbury, iar lucrurile care se întâmplau în fiecare duminică erau demonstraţii spontane de protest, după cum susţineau cei de la Diggers, împotriva violenţei poliţiei, lipsei de drepturi a minorilor, privării celor fugiţi de acasă de dreptul lor la autodeterminare şi sărăciei oamenilor care făceau foamea pe Haight Street, un model la scară mai mică al Vietnamului.

Fireşte că activiştii – nu aceia a căror gândire devenise rigidă, ci aceia a căror raportare la revoluţie era anarhică în imaginaţie – înţeleseseră de mult realitatea care încă îi scăpa presei: eram martorii a ceva important. Eram martorii încercării disperate a unei mâini de copii jalnic de nepregătiţi de a crea o comunitate într-un vacuum social. Odată ce îi vedeam pe aceşti copii, nu mai puteam închide ochii în faţa vacuumului, nu mai puteam pretinde că atomizarea societăţii e un proces reversibil. Aceasta nu era o revoltă tradiţională a unei noi generaţii. La un moment dat, între 1945 şi 1967, am omis cumva să le spunem acestor copii care sunt regulile jocului pe care întâmplător îl jucăm. Poate că încetaserăm chiar noi să mai credem în ele, poate că ne lăsaseră nervii în timpul jocului.

Poate că mai rămăseseră prea puţini oameni prin preajmă care să le spună. Aceştia erau copiii care crescuseră rupţi de reţelele alcătuite din veri şi străMătuşi şi doctori de familie şi vecini de o viaţă care, în mod tradiţional, întruchipaseră şi reîntăriseră valorile societăţii. Aceştia sunt copiii care s-au tot mutat de colo- colo, *San Jose, Chula Vista, de pe aici.* Se revoltă mai puţin împotriva societăţii, mai curând o ignoră, capabili doar să reacţioneze la unele dintre cele mai răspândite îndoieli colective, *Vietnamul, folia alimentară, pastilele de slăbit, Bomba.*

Reacţionează fix la ce li se serveşte. Pentru că nu cred în cuvinte – cuvintele sunt pentru „tiparniţe”, le spune Chester Anderson, iar un gând care are nevoie de cuvinte nu este altceva decât un alt trip al egoului – singurul lor vocabular competent constă în platitudinile societăţii, întâmplător, eu continui să cred în ideea că abilitatea unui om de a gândi singur depinde de felul în care el stăpâneşte limbajul şi nu sunt foarte optimistă în privinţa copiilor care se mulţumesc să spună, pentru a transmite că părinţii lor nu mai locuiesc împreună, că provin dintr-o „familie destrămată”. Au şaisprezece, cincisprezece, paisprezece ani, din ce în ce mai tineri, o armată de copii care aşteaptă să li se dea cuvintele.

Peter Berg ştie multe cuvinte. „Peter Berg e pe aici?”, întreb. „Poate.”

„Tu eşti Peter Berg?”

„Mda.”

Motivul pentru care Peter Berg nu se oboseşte să schimbe prea multe cuvinte cu mine este că două dintre cuvintele pe care le ştie sunt „otrăvire mediatică”. Peter Berg are un

cercel de aur şi este probabil singurul om din Cartier pe care un cercel de aur arată, într-un sens greu de definit, funest. Face parte din Trupa de mimă din San Francisco, iar unii din membrii ei au înfiinţat Frontul de eliberare al artiştilor pentru „cei care vor să îmbine impulsurile creative cu implicarea sociopolitică”. Din Trupa de mimă s-a născut grupul Diggers, în timpul revoltelor din 1966 de la Hunter's Point, când părea o idee bună să distribui mâncare pe stradă şi să faci spectacole cu păpuşi în care să persiflezi Garda Naţională. Alături de Arthur Lisch, Peter Berg este unul
dintre liderii din umbră ai celor de la Diggers, el fiind cel care, mai mult sau mai puţin, a venit cu şi a transmis prima dată presei ideea că, în vara anului 1967, avea să fie un aflux de 200 000 de adolescenţi morţi de foame înspre San Francisco. Singura conversaţie pe care am purtat-o vreodată cu Peter Berg a fost despre faptul că mă vede personal responsabilă pentru felul în care *Life* a prezentat fotografiile lui Henri Cartier-Bresson făcute în Cuba, însă mie îmi place să îl urmăresc la muncă în Park.

Janis Joplin cântă cu Big Brother în Panhandle şi aproape toată lumea e tripată şi e o după-amiază frumoasă de duminică între 3 şi 6, cele trei ore din săptămână când, spun activiştii, este cel mai probabil să se întâmple ceva în Haight-Ashbury, şi cine îşi face apariţia, dacă nu chiar Peter Berg? E cu soţia lui şi încă şase sau şapte oameni, printre care şi asociatul lui Chester Anderson, Legătura, şi primul lucru care îţi sare în ochi e că au fetele vopsite în negru.

Le atrag atenţia lui Max şi Sharon că unii dintre membrii Trupei de mimi par să aibă feţele vopsite în negru.

„E teatru stradal”, mă linişteşte Sharon. „Aşa şi trebuie să fie, ceva chiar beton.”

Cei din Trupa de mimi se apropie şi mai sunt şi alte lucruri ciudate la ei. În primul rând, îi lovesc pe oameni pe cap cu bastoane de plastic cumpărate din magazine de mărunţişuri şi, în al doilea rând, poartă nişte pancarte pe spate: „DE CÂTE ORI ATI FOST VIOLAŢI, ŢĂCĂNIŢI IUBĂREŢI?” Sau „CINE A FURAT MUZICA LUI CHUCK BERRY?”, lucruri de genul ăsta. Împart fluturaşi tipăriţi de compania de comunicare pe care scrie: & vara asta mii de hipsteraşi nesuburbani nealbi vor dori
să ştie de ce ati renunţat la ceea ce ei nu au acces & cum scăpaţi nepedepsiţi pentru asta & cum de nu sunteţi poponari, cu părul ăsta lung & vor vrea să pună mâna pe haight street, într-un fel sau altul. DACĂ NU ŞTIŢI RĂSPUNSUL, PÂNĂ ÎN AUGUST HAIGHT STREET VA FI UN CIMITIR.

Max citeşte fluturaşul şi se ridică în picioare. „Simt nişte vibraţii nasoale”, zice, şi el şi Sharon pleacă.

Eu trebuie să mai rămân pentru că îl aştept pe Otto, aşa că mă îndrept spre locul unde mimii au format un cerc în jurul unui băiat de culoare. Peter Berg întreabă dacă se mai îndoieşte cineva că asta ar fi o reprezentaţie de teatru stradal, şi îmi dau seama că s-a ridicat deja cortina pentru că acum îl împung pe băiat cu bastoanele. Îl împung şi îşi dezvelesc dinţii, ţopăie în vârful picioarelor şi aşteaptă.

„Încep să-mi pierd răbdarea”, zice băiatul de culoare. „o să-mi sară ţandăra.” Acum s-au adunat deja mai mulţi oameni de culoare, citind pancartele şi privind scena.

„Mai ai puţin şi-ţi pierzi răbdarea, zici?” spune unul dintre mimi. „Nu crezi că era şi timpul?”

„Nimeni nu a *furat* muzica lui Chuck Berry, frate”, zice alt tip de culoare care între timp a citit pancartele. „Muzica lui Chuck Berry aparţine *tuturor.”*

„Nu zău?” zice o ţipă cu faţa pictată în negru. „Tuturor *cine?”*

„Cum cine?” răspunde el buimăcit. „Tuturor. Din America.”

„Din *America”,* strigă tipa cu faţa pictată. „Auzi la el cum vorbeşte despre *America. ”*

„Hei”, spune el dezarmat. „Staţi aşa.”

„Ce a făcut vreodată *America* pentru tine?” îl împunge fata. „Copiii albi de-aici, ăştia pot s-o frece prin Park toată vara,
ascultând muzica pe care au furat-o, pentru că părinţii lor baştani continuă să le trimită bani. Dar ţie, ţie cine îţi trimite bani?”

„Hei”, zice băiatul de culoare, ridicând vocea. „O să stârniţi ceva aici, nu e deloc bine ce faceţi.”

„Ia spune-ne tu ce e bine, negroteiule”, zice fata.

Cel mai tânăr membru al trupei cu feţele vopsite în negru, un puşti înalt dintr-o bucată, la

vreo nouăsprezece, douăzeci de ani, se ţine departe, undeva la marginea scenei. Îi ofer un măr şi îl întreb ce se întâmplă. „Păi”, spune el, „eu-s nou pe aici, de-abia acum învăţ, dar vezi... capitaliştii acaparează uşor-uşor Cartierul şi asta vrea Peter să... nu ştiu, întreabă-l pe Peter”.

Nu l-am întrebat pe Peter. Scena a mai continuat un timp. Dar în duminica aceea, între 3 şi 6 după-amiaza, toată lumea era prea tripată şi vremea era prea frumoasă şi bandele de la Hunter's Point care vin de obicei între 3 şi 6 duminică după-masă veniseră de data asta sâmbătă, aşa că nu s-a mai întâmplat nimic. În timp ce îl aşteptam pe Otto, am întrebat o fătucă pe care o ştiam vag ce crede despre toate astea. „E o chestie beton de-i zice teatru stradal”, mi-a spus. Am zis că mă întreb dacă nu cumva are şi un subtext politic la mijloc. Fata avea vreo şaptesprezece ani şi şi-a tot frământat mintea un timp până şi-a adus aminte până la urmă de nişte cuvinte pe care le auzise de undeva. „0 fi vreo chestie de-a lui John Birch”, a zis.

Când dau în sfârşit de Otto, îmi spune că „am ceva acasă care o să te dea pe spate” şi, când ajungem acolo, văd o fetiţă stând pe jos în camera de zi, îmbrăcată în veston marinăresc şi citind o carte de benzi desenate. Îşi tot trece limba peste buze, semn că e concentrată, şi singurul lucru nelalocul lui când vine vorba de ea este rujul alb cu care e dată.

„Cinci ani”, zice Otto. „Pe acid.” Numele fetiţei de cinci ani este Susan şi îmi spune că e în grupa mare la grădiniţă. Locuieşte cu mama ei şi alţi câţiva oameni, tocmai a avut pojar, îşi doreşte o bicicletă de Crăciun şi îi plac mai ales Coca-Cola, îngheţata, Marty de la Jefferson Airplane, Bob de la Grateful Dead şi plaja. Îşi aminteşte că a fost odată la plajă, acum foarte mult timp, şi îi pare rău că nu luase cu ea o găletuşă. S-a împlinit un an de când maică-sa îi dă acid şi peyotl. Susan descrie experienţa spunând că „se pune-n cap”.

Vreau s-o întreb dacă mai sunt şi alţi copii în grupa mare care se pun în cap, dar mă blochez la cuvintele-cheie.

„Vrea să spună dacă şi alţi copii din grupa ta iau ceva, ştii tu, se *pun în cap”,* mă ajută prietena mamei care a adus-o la Otto.

„Doar Sally şi Anne”, zice Susan.

„Dar Lia?” întreabă prietena mamei.

„Lia”, zice Susan, „nu e în grupa mare”.

Băiatul de trei ani al lui Sue Ann, Michael, a provocat un incendiu în dimineaţa asta, când toţi dormeau, dar Don l-a stins înainte să producă daune majore. Michael are însă o arsură la mână şi de aceea s-a înfuriat, probabil, Sue Ann atât de tare când l-a văzut întâmplător rozând un cablu electric. „o să te prăjeşti ca orezul”, a ţipat la el. Singurii oameni din preajmă erau Don şi una dintre prietenele pe macrobiotice ale lui Sue Ann şi un tip care era în drum spre o comunitate din Santa Lucia şi niciunul nu a băgat de seamă că Sue Ann ţipa la Michael pentru că erau în bucătărie, încercând să recupereze nişte haşiş marocan foarte bun care căzuse printre scândurile podelei deteriorate de incendiu.

[1]9[6]7

II

Personale

Despre păstrarea unui carnet de însemnări

Femeia aceea, Estelle, scrie într-o însemnare, este parţial vinovată de faptul că George Sharp şi cu mine nu mai suntem azi împreună. *Capot din crêpe de Chine murdar, barul hotelului, Wilmington RR, 9.45, luni dimineaţa, august.*

Din moment ce apare în carnetul meu de însemnări, este de presupus că are oarecare importanţă pentru mine. o studiez vreme îndelungată, încă din primul moment, am doar o idee vagă despre ce făceam eu într-o dimineaţă de luni din august în barul hotelului de peste drum de gara Pennsylvania din Wilmington, Delaware (aşteptam un tren? pierdusem unul? 1960? 1961? de ce în Wilmington?), dar îmi amintesc că am fost acolo. Femeia în capotul murdar din crêpe de Chine coborâse din camera ei să bea o bere, iar barmanul nu auzea pentru prima dată motivul pentru care ea şi George Sharp se despărţiseră. „Normal”, a zis, continuând să spele cu mopul pe jos. „Mi-ai spus chiar tu.” în celălalt capăt al barului, stă o fată. Se adresează, ostentativ, nu bărbatului de lângă ea, ci pisicii tolănite în triunghiul de lumină desenat pe podea de uşa deschisă. Poartă rochie ecosez de mătase de la Peck &

Peck, cu tivul desfăcut.

Iată contextul: fata a fost pe coasta de est, iar acum se întoarce în oraş, părăsind bărbatul de lângă ea, şi tot ce o aşteaptă sunt trotuarele lipicioase ale verii şi convorbirile interstatale de la 3 dimineaţa care o vor face să stea întinsă pe pat, fără să pună geană pe geană, şi apoi să doarmă, după ce a luat somnifere, tot restul dimineţilor pâcloase rămase din luna august (1960? 1961?). Pentru că la New York trebuie să ajungă direct de la gară la un prânz, îşi doreşte să fi avut un ac de siguranţă cu care să prindă
tivul rochiei ecosez de mătase, dar îşi doreşte şi să poată uita de tiv şi de prânz şi să rămână în barul răcoros care miroase a dezinfectant şi a malt şi să se împrietenească cu femeia în capotul din crêpe de Chine. E un pic cuprinsă de autocompătimire şi vrea să se măsoare cu toate Estellele din lume. Cam despre asta era vorba.

De ce am făcut această însemnare? Ca să nu uit, desigur, dar ce anume doream să tin minte? În ce măsură chiar s-au întâmplat toate aceste lucruri? S-au întâmplat măcar unele dintre ele? De ce ţin, în fond, un carnet de însemnări? E uşor să te amăgeşti singur pe baza lor. Impulsul de a nota ceva este unul straniu, compulsiv, greu de înţeles pentru cei care nu îl au, doar accidental şi, în orice caz, tangenţial folositor, în măsura în care orice obsesie are nevoie să se autojustifice. Presupun că începe, sau nu începe, din leagăn. Chiar dacă eu m-am simţit obligată să notez lucruri încă de când aveam cinci ani, mă îndoiesc că fiica mea o va face vreodată, pentru că ea este o copilă din cale-afară de binecuvântată şi de împăcată, mulţumită de propria-i viaţă întocmai aşa cum i se arată, care nu se teme să meargă la culcare şi nu se teme să se trezească. Cei care tin carnete de însemnări sunt o cu totul altă specie, reorganizatori singuratici şi îndărătnici ai lucrurilor, nemulţumiţi anxioşi, copii încercaţi aparent de la naştere de un presentiment al pierderii.

Primul meu caiet de însemnări a fost un carnet Big Five cu foi detaşabile, pe care l-am primit de la mama împreună cu sfatul înţelept de a nu mă mai văicări şi de a învăţa să îmi găsesc singură o ocupaţie trecându-mi gândurile pe hârtie. Mi l-a înapoiat acum câţiva ani; prima relatare este despre o femeie care crede că e pe cale să moară îngheţată în noaptea arctică,
doar ca să îşi dea seama, când se luminează de ziuă, că e prinsă în mijlocul deşertului Sahara, unde are să moară de căldură înainte de amiază. Habar nu am ce întorsătură a minţii unui copil de cinci ani ar fi putut să scornească o poveste atât de exotică şi de neînduplecat de „ironică”, dar ea relevă o anumită predilecţie pentru bizarerie care m-a urmărit până la vârsta adultă. Poate că, dacă aş avea spirit analitic, povestea mi s-ar părea mai veridică decât toate cele pe care se poate să le fi spus despre petrecerea de la ziua de naştere a lui Donald Johnson sau despre ziua când verişoara mea Brenda a pus nisip pentru litieră în acvariu.

Prin urmare, ideea păstrării unui carnet de însemnări nu a fost niciodată, şi nu este nici acum, aceea de a înregistra cu acurateţe factuală ceea ce făceam sau gândeam. Aceasta ar fi o cu totul altă pornire, un instinct al realităţii pe care uneori îl invidiez la alţii, dar pe care eu nu îl am. Niciodată n-am reuşit să ţin un jurnal; raportarea mea la viaţa de zi cu zi variază de la neglijenţă grosieră la absenteism total, iar în acele puţine ocazii în care am încercat conştiincios să înregistrez evenimentele zilnice, plictiseala care a pus stăpânire pe mine a făcut ca rezultatele să fie, în cel mai bun caz, enigmatice. Ce e drăcia asta despre „cumpărături, dactilografiat articol, cină cu E, deprimată”? La ce cumpărături am fost? Ce articol am dactilografiat? Cine este E? Care dintre noi era deprimată, eu sau numita „E”? Ce contează?

De fapt, am abandonat cu totul acest gen de intrări fără sens; spun, în schimb, ceea ce unii ar numi minciuni. „Pur şi simplu, nu aşa s-a întâmplat”, zic în mod frecvent rudele când se confruntă cu amintirile mele despre un eveniment pe care l-am
trăit împreună. „Petrecerea *nu* era pentru tine, păianjenul *nu* era o văduvă neagră, *nu a fost deloc aşa.”* Cel mai probabil au dreptate, nu doar pentru că am avut întotdeauna dificultăţi în a face distincţia între ceea ce s-a întâmplat şi ceea ce doar s-ar fi putut întâmpla, ci şi pentru că nu am convingerea fermă că această distincţie, din perspectiva mea, contează în vreun fel. Carnea de crab înlăturată de pe carapace pe care îmi amintesc că am mâncat-o la prânz în ziua când tata s-a întors în 1945 de la Detroit trebuie să fi fost cu siguranţă o fabulaţie, introdusă în ţesătura zilei pentru a-i da verosimilitate; aveam zece ani şi nu mi-as aminti acum de crabul despicat. Evenimentele zilei nu au gravitat în jurul crabului despicat.

Şi, cu toate astea, tocmai acest crab pe care mintea mea l-a scornit mă face să revăd după-amiaza iar şi iar, un film de familie derulat prea des, cu tatăl aducând daruri şi copilul plângând, un exerciţiu de vinovăţie şi dragoste familială. Sau, cel puţin, aşa a rămas pentru mine. La fel, poate că nu a nins deloc în august în Vermont, poate că nu au fost deloc rafale de vânt în timpul nopţii şi poate că nimeni altcineva nu a simţit că pământul se întăreşte şi că vara s-a dus, chiar dacă noi încă ne prefăceam că ne scăldăm în ea, dar aceasta a fost percepţia mea şi ar fi putut la fel de bine să ningă, se poate să fi nins, a nins.

Aceasta a fost percepţia mea: acum parcă suntem cu un pas mai aproape de a desluşi adevărata raţiune a unui carnet de însemnări. Uneori mă amăgesc în legătură cu motivele pentru care ţin un carnet de însemnări, îmi imaginez că din păstrarea lucrurilor observate derivă vreo virtute chibzuită. Să vezi suficient şi să notezi, îmi spun mie însămi, apoi într-o dimineaţă când lumea pare golită de miracol, într-o zi când fac o treabă numai de mântuială, doar ca să spun că am făcut ceea ce trebuie să fac, adică să scriu – în acea dimineaţă falimentară voi deschide pur şi simplu carnetul de însemnări şi acolo va fi totul, o relatare uitată cu dobândă acumulată, un tribut plătit înapoi lumii de afară: dialoguri auzite fără să vreau în hoteluri şi lifturi sau la garderoba de la Pavilion (un bărbat între două vârste arătându-i altuia jetonul pălăriei şi spunându-i „Ăsta e vechiul meu număr de când jucam fotbal”); impresii despre Bettina Aptheker şi Benjamin Sonnenberg şi Teddy („Dl Acapulco”) Stauffer; revelaţii subtile despre tenismeni amatori şi fotomodele ratate şi moştenitoare ale armatorilor greci, una dintre ele învăţându-mă o lecţie importantă (o lecţie pe care aş fi putut s-o învăţ de la F. Scott Fitzgerald, dar probabil că fiecare dintre noi trebuie să-i întâlnească pe cei foarte bogaţi pe propria răspundere) atunci când ma întrebat, venind să îi iau un interviu în salonul ei plin cu orhidee în a doua zi de viscol newyorkez paralizant, dacă afară ninge.

Îmi închipui, cu alte cuvinte, că păstrarea unui carnet de însemnări este despre alţii. Fireşte însă că nu este. Nu mă priveşte ce i-a spus un străin altuia la garderoba de la Pavilion; de fapt, chiar suspectez că replica „Ăsta e vechiul meu număr de când jucam fotbal” mi-a gâdilat plăcut nu propria imaginaţie, ci mai curând amintirea a ceva ce citisem cândva, probabil în *Cursa de şaptezeci şi cinci de metri* de Irwin Shaw. Nu am nicio treabă nici cu femeia în capotul din crepe de Chine de culoare murdară dintr-un bar din Wilmington. Miza mea este, cu siguranţă, de fiecare dată, fata despre care nu se spune nimic, fata în rochia ecosez de mătase. *Să tin minte cum era să fiu în pielea mea:* aceasta este întotdeauna ideea.

E o idee greu de admis. Suntem crescuţi potrivit moralei că ceilalţi, oricare ar fi ceilalţi, toţi ceilalţi sunt, prin definiţie, mai interesanţi decât noi înşine; suntem învăţaţi să fim sfioşi, dar nu într-atât încât să trecem cu totul neobservaţi („Tu eşti cea mai puţin importantă persoană din încăpere, să nu uiţi asta”, şuiera guvernanta în urechea lui Jessica Mitford cu prilejul oricărei întruniri sociale; mi-am notat asta în carnetul de însemnări pentru că, doar de curând, am reuşit să păşesc într-o încăpere fără să aud ceva de genul acesta în urechea minţii). Doar cei foarte tineri sau foarte în vârstă au voie să-şi povestească visele la micul-dejun, să insiste să vorbească despre ei înşişi, să întrerupă conversaţia cu amintiri despre picnicuri pe plajă şi rochii înflorate preferate, marca Liberty, şi păstrăvi curcubeu înotând într-un pârâu de lângă Colorado Springs. De la noi ceilalţi se aşteaptă, cu îndreptăţire, să pretindem că suntem fascinaţi de rochiile preferate ale altor oameni, de păstrăvii altor oameni.

Şi asta şi facem. Dar carnetele de însemnări ne trădează pentru că, indiferent cu câtă conştiinciozitate înregistrăm ceea ce vedem în jurul nostru, numitorul comun al tot ceea ce vedem este întotdeauna, transparent şi neruşinat, implacabilul „eu”. Nu vorbim aici despre genul de însemnări care sunt evident destinate publicului larg – trufia patentată de a alcătui o culegere de reflecţii pline de graţie –, vorbim despre ceva personal, despre capete de fire ale minţii prea scurte pentru a putea fi utile, o colecţie nediscriminatorie şi dezordonată ce are însemnătate doar pentru cel care o întocmeşte.

Şi, uneori, chiar şi pentru autorul ei însemnătatea este discutabilă. De exemplu, nu pare să aibă niciun sens ca eu să ştiu pentru tot restul vieţii mele că, de-a lungul anului 1964, 720 de tone de funingine au căzut pe fiecare kilometru pătrat din New York City şi, cu toate acestea, apare în carnetul meu de însemnări cu titlul de „FAPT”. Nici nu trebuie neapărat să ţin minte că lui Ambrose Bierce îi plăcea să ortografieze

numele lui Leland Stanford ca „Eeland Ştanford” sau că „în Cuba, femeile elegante se îmbracă aproape întotdeauna în negru”, o sugestie vestimentară puţin probabil să aibă aplicabilitate practică. Iar relevanţa acestor însemnări nu pare atunci, în cel mai bun caz, marginală?

La muzeul din subsolul Tribunalului Inyo County din Independence, California, o etichetă prinsă pe o tunică chinezească: „Această TUNICĂ CHINEZEASCĂ era purtată adesea de Dna Minnie S. Brooks când ţinea prelegeri despre COLECŢIA EI DE CEAINICE”.

Roşcată coborând din maşină în faţa hotelului Beverly Wilshire, guler de şinşilă, genţi Vuitton cu etichete pe care scrie:
DNA LOU FOX
HOTEL SAHARA VEGAS

Bine, poate că relevanţa lor nu este în întregime marginală. De fapt, doamna Minnie S. Brooks şi TUNICA CHINEZEASCĂ îmi amintesc de propria copilărie pentru că, deşi nu am cunoscut-o niciodată pe doamna Brooks şi nici nu am vizitat Inyo County înainte de treizeci de ani, am crescut chiar într-o astfel de lume, în case pline de artefacte indiene şi fragmente de
minereuri de aur şi chihlimbar şi suveniruri pe care mătuşa Mercy Farnsworth le aducea din Orient. E un drum lung de acolo până în lumea doamnei Lou Fox, în care trăim cu toţii astăzi, şi de ce nu ar fi la fel de corect să ne amintim de asta? Nu ar putea doamna Minnie S. Brooks să mă ajute să îmi amintesc cine sunt? Nu ar putea doamna Lou Fox să mă ajute să îmi amintesc cine nu sunt?

Însă, uneori, semnificaţia e mai greu de desluşit. La ce mă gândeam mai exact când mi-am notat că tatăl unei cunoştinţe plătea 650 de dolari pe lună pentru a ilumina casa de pe Hudson unde locuia înainte de Marţea Neagră? La ce mă gândeam că are să îmi folosească această replică a lui Jimmy Hoffa: „Am şi eu lipsurile mele, dar să mă înşel nu este unul dintre ele”? Şi, deşi mi se pare interesant de ştiut unde îşi coafau părul fetele care călătoreau cu Sindicatul când ajungeau pe Coasta de Vest, o săi găsesc vreodată acestei informaţii o utilizare adecvată? Nu era mai bine dacă doar i-o pasam lui John O'Hara? Şi ce caută o reţetă de varză murată în carnetul meu de însemnări? Ce fel de coţofană tine acest carnet? „S-a născut în seara în care s-a scufundat Titanicul.” Pare o replică suficient de bună şi îmi amintesc chiar şi cine a spus-o, dar nu este oare o replică mai bună în viaţă decât ar putea fi ea vreodată în ficţiune? Şi, bineînţeles, chiar la asta serveşte: ideea nu e că ar trebui să folosesc vreodată replica, ci că ar trebui să mi-o amintesc pe femeia care a spus-o şi după-amiaza când am auzit-o. Stăteam pe terasa ei pe malul oceanului şi terminam vinul rămas de la masa de prânz, încercând să ne bucurăm de razele slabe ale soarelui, un soare de iarnă californiană. Femeia al cărei soţ se născuse în seara în care s-a scufundat Titanicul voia să-şi
închirieze casa şi să se întoarcă la copiii ei aflaţi la Paris. Îmi amintesc că mi-am dorit să îmi pot permite chiria de 1 000 de dolari pe lună, „într-o bună zi o să poţi”, mi-a zis ea tărăgănat. „într-o bună zi vin toate.” Acolo, stând în bătaia soarelui pe terasa ei, părea uşor să crezi în venirea unei zile mai bune, dar mai târziu am avut o uşoară mahmureală de amiază şi am dat peste un şarpe negru în drum spre supermarket şi m-a cuprins o frică inexplicabilă când am auzit-o pe casieriţă explicându-i bărbatului din faţa mea de ce divorţează până la urmă de soţul ei. „Nu mi-a dat de ales”, repeta în timp ce bătea tastele casei de marcat. „Are un bebeluş de şapte luni cu ea, nu mi-a dat de ales.” Mi-ar plăcea să cred că spaima mea de atunci era îndreptată împotriva condiţiei umane, dar, fireşte, era îndreptată împotriva mea, pentru că îmi doream un copil şi nu aveam unul pe-atunci şi pentru că voiam să am o casă a cărei chirie era 1 000 de dolari pe lună şi pentru că eram mahmură.

Îmi revine totul în minte. Poate că e greu să găseşti ceva valoros în a te transpune din nou în starea aia de spirit, dar eu găsesc: cred că am fost bine sfătuiţi să rămânem în relaţii bune cu oamenii care am fost odată, indiferent că ni se par sau nu o companie plăcută. În caz contrar, ei tind să apară pe neanunţate şi să ne ia prin surprindere, vin să bată la uşa minţii la 4 dimineaţa într-o noapte nu tocmai bună şi cer să ştie cine i-a abandonat, cine i-a trădat, cine o să îndrepte lucrurile. Uităm mult prea repede lucrurile pe care credeam că nu le vom uita niciodată. Uităm deopotrivă iubirile şi trădările, uităm ce am spus în şoaptă şi ce am strigat în gura mare, uităm cine am fost. Am pierdut deja legătura cu câţiva dintre

oamenii care am fost odinioară: unul dintre ei, o fată de şaptesprezece ani, nu reprezintă cine ştie ce ameninţare, deşi ar fi interesant pentru mine să aflu din nou cum este să stai pe debarcaderul unui râu, să bei vodcă cu suc de portocale şi să-i asculţi pe Les Paul şi Mary Ford şi ecourile lor cântând „How High the Moon” la radioul din maşină. (După cum vedeţi, scenele au rămas, dar nu mă mai regăsesc printre cei de faţă, naş putea nici măcar să mai improvizez dialogul.) Cealaltă, cea de douăzeci şi trei de ani, mă tulbură mai mult. A fost mereu o pacoste şi presupun că o să reapară când o să îmi doresc cel mai puţin s-o văd, cu fuste prea lungi, timidă până la limita exasperării, întotdeauna partea vătămată, cu tolba plină de reproşuri şi mici răni şi poveşti pe care nu vreau să le mai aud încă o dată, fata care în acelaşi timp mă întristează şi mă enervează cu vulnerabilitatea şi ignoranţa ei, o apariţie cu atât mai insistentă, cu cât a fost mai multă vreme izgonită.

Prin urmare, nu e o idee atât de rea să păstrezi legătura şi cred că pentru asta sunt însemnările, pentru a ţine legătura. Şi suntem lăsaţi pe cont propriu când vine vorba de a ţine aceste legături deschise cu noi înşine: carnetul tău cu însemnări nu o să mă ajute niciodată pe mine şi nici al meu, pe tine. „Şi, ce se mai aude în afacerile cu whisky?” Ce ar putea să însemne asta pentru tine? Pentru mine, înseamnă o fată blondă într-un costum de baie Pucci, stând alături de doi bărbaţi corpolenţi pe marginea piscinei la hotelul Beverly Hills. Un alt bărbat se apropie şi toţi se uită o vreme unii la alţii în tăcere. „Şi, ce se mai aude în afacerile cu whisky?” întreabă într-un târziu unul dintre bărbaţii corpolenţi în loc de salut, iar blonda se ridică, îşi îndoaie un picior şi îl scaldă în apă, uitându-se în tot acest timp la cabina unde Baby Pignatari vorbeşte la telefon. Asta e tot, mai puţin faptul că am revăzut-o pe blondă câţiva ani mai târziu ieşind din Saks Fifth Avenue din New York, cu tenul ei californian şi o haină voluminoasă din blană de nurcă. În bătaia vântului, un vânt aprig, în ziua aceea mi s-a părut bătrână şi iremediabil de obosită şi nici măcar blănurile hainei nu erau croite aşa cum se croiau anul acela, nu aşa cum i-ar fi plăcut ei să fie, şi aceasta este şi ideea poveştii. După aceea, pentru o vreme, nu mi-a plăcut să mă privesc în oglindă, şi citeam ziarele pe diagonală, iar ochii îmi căzeau numai asupra morţilor, bolnavilor de cancer, atacurilor de cord premature, sinuciderilor şi am încetat să mai merg pe linia de metrou Lexington Avenue IRT pentru că am observat pentru prima dată că toţi străinii pe care îi vedeam de ani de zile – bărbatul cu câinele pentru nevăzători, fata bătrână care citea paginile cu anunţuri în fiecare zi, tânăra plinuţă care cobora de fiecare dată cu mine la Grand Central – arătau cu toţii mai bătrâni decât altădată.

Îmi revine totul în minte. Chiar şi reţeta de varză murată: chiar şi pe aceasta o readuce la viaţă. Eram pe Fire Island prima dată când am făcut varză murată şi ploua şi toţi am băut mult bourbon şi am mâncat varză murată şi ne-am dus la culcare la 10 şi auzeam ploaia şi Atlanticul şi mă simţeam protejată. Am făcut din nou varză murată aseară şi nu m-a făcut să mă simt mai protejată, dar asta este, aşa cum se spune, o altă poveste.

1966

Despre stima de sine

Odată, în sezonul uscat, am scris cu majuscule de-a curmezişul a două pagini din caiet că inocenta se sfârşeşte atunci când îţi pierzi orice iluzie că te placi. Chiar dacă acum, nişte ani mai târziu, mă minunez cum o minte certată cu ea însăşi continua totuşi să consemneze cu minuţiozitate fiecare freamăt al ei, îmi amintesc cu o claritate jenantă savoarea acelei cenuşi anume. Era o chestiune de respect faţă de sine prost înţeles.

Nu fusesem primită în frăţia Phi Beta Kappa. Acest eşec cu greu ar fi putut să fie mai previzibil sau mai puţin ambiguu (pur şi simplu, nu aveam note suficient de bune), dar tot m-a demoralizat. Mă văzusem ca pe un soi de Raskolnikov universitar, în mod inexplicabil scutită de relaţiile cauză-efect care îi afectau pe ceilalţi. Chiar dacă până şi fata de nouăsprezece ani lipsită de simţul umorului care eram pe-atunci trebuie să-şi fi dat seama că situaţia nu avea, de fapt, o dimensiune tragică reală, ziua în care nu am fost acceptată în Phi Beta Kappa a marcat, cu toate acestea, sfârşitul a ceva, iar inocenţa ar putea foarte bine să fie cuvântul potrivit pentru acest „ceva”. Mi-am pierdut convingerea că lumina semafoarelor avea să se schimbe mereu în verde pentru mine, certitudinea plăcută că acele virtuţi mai degrabă pasive pentru care fusesem apreciată pe când eram copil îmi garantau nu doar cheile frăţiei Phi Beta Kappa, ci şi fericirea, onorurile şi dragostea unui bărbat bun; am pierdut o anumită credinţă înduioşătoare în puterea totemică a bunelor maniere, a părului spălat şi a competenţei dovedite pe scara Stanford-Binet. Pe astfel de amulete

îndoielnice se sprijinise respectul meu de sine şi în ziua aceea m-am confruntat cu frica derutantă a cuiva care se trezeşte în faţa unui vampir şi nu are un crucifix la îndemână.

Chiar dacă nevoia de a te replia este, în cel mai bun caz, o chestiune stânjenitoare, ca şi cum ai încerca să treci graniţa cu acte de identitate false, acum mi se pare singura condiţie necesară pentru construirea unui respect de sine autentic. Fără a tine seama de majoritatea platitudinilor noastre, autoamăgirea rămâne una dintre cele mai grele decepţii. Trucurile care funcţionează la alţii nu au nicio valoare pe aleea lăturalnică bine iluminată pe care ne întâlnim în secret cu noi înşine: aici nu merg nici zâmbetele victorioase, nici listele frumos întocmite de intenţii bune. Revezi rapid, dar în zadar cărţile de joc marcate – fapte bune făcute din motive greşite, triumfuri părelnice, obţinute fără un efort real, acte care sunt doar aparent eroice, pentru că le-am împlinit abia după ce am fost făcuţi de ocară. Realitatea sumbră este că stima de sine nu are nicio legătură cu aprobarea celorlalţi – care sunt, în fond, destul de uşor de păcălit – şi nu are nicio legătură cu reputaţia care, aşa cum Rhett Butler i-a spus lui Scarlett O'Hara, este ceva de care oamenii curajoşi se pot dispensa cu uşurinţă.

Pe de altă parte, să te descurci fără stimă de sine înseamnă să fii publicul involuntar, format dintr-o singură persoană, al unui documentar interminabil ce îţi consemnează eşecurile, atât reale, cât şi imaginare, cadre nemaivăzute până atunci montate la fiecare nouă proiecţie, *Iată paharul cu care ai dat de pământ când ţi-ai pierdut cumpătul, iată durerea de pe chipul lui X; fii atent aici, la următoarea scenă, seara când Y s-a întors de la Houston, vezi cum o dai şi pe asta de gard.* Să trăieşti fără stimă de sine înseamnă să stai treaz noaptea în pat, lipsit de ocrotirea laptelui cald, a fenobarbitalului, a îmbrăţişării adormitoare a cuverturii, făcând inventarul păcatelor prin comitere şi păcatelor prin omitere, al încrederii trădate, al promisiunilor încălcate brusc, al darurilor irevocabil irosite din cauza lenei, laşităţii sau neglijenţei. Indiferent cât de mult timp amânăm, până la urmă tot stăm întinşi singuri în acel pat din cale-afară de incomod, cel pe care singuri ni-l aşternem. Dacă dormim sau nu în el depinde, desigur, dacă avem sau nu respect de sine.

Să argumentezi că unii oameni care inspiră neîncredere, unii oameni care *nu au cum să aibă stimă de sine,* par să doarmă destul de liniştiţi dovedeşte că nu ai înţeles nimic, aşa cum sigur nimic nu înţeleg nici cei care cred că a avea stimă de sine înseamnă, în mod necesar, să nu ai chiloţii prinşi cu ace de siguranţă. Este larg răspândită superstiţia că „stima-de- sine" e un soi de amuletă împotriva şerpilor, ceva care îi ţine pe cei care au reuşit să pună mâna pe ea în vreun Eden neîntinat, departe de paturi dubioase, de conversaţii echivoce şi de belele, în general. Nu este deloc aşa. Nu are nimic de-a face cu aparenţa lucrurilor, ci se referă în schimb la o pace separată, o reconciliere personală. Chiar dacă indolentul, suicidarul Julian English din *întâlnire în Samarra* şi indolenta, incurabila escroacă Jordan Baker din *Marele Gatsby* par candidaţi la fel de improbabili la autorespect, Jordan Baker îl avea, iar Julian English, nu. Cu acel simţ înnăscut al reconcilierii pe care îl întâlnim mai adesea la femei decât la bărbaţi, Jordan a fost propria ei măsură a lucrurilor, a trăit împăcată cu ea însăşi, s-a ţinut departe de lucrurile care periclitau acea pace: „Detest oamenii neatenţi", îi spune ea lui Nick Carraway. „Ca să faci un accident, îţi trebuie două persoane."[23]

Ca şi Jordan Baker, oamenii cu respect de sine au curajul să îşi asume propriile greşeli. Ei cunosc preţul care trebuie plătit. Dacă aleg să comită adulter, nu dau imediat fuga, într-un puseu de conştiinţă, să primească iertarea de la părţile vătămate, nici nu se plâng necuvenit de nedreptatea, de ruşinea nemeritată de a fi numiţi adulteri. Pe scurt, oamenii cu respect de sine afişează o anumită tărie, un soi de curaj moral; ei dau dovadă de ceea ce pe vremuri se numea *caracter,* o calitate care, deşi agreată la nivel abstract, pierde uneori teren în faţa altor virtuţi, mai uşor de negociat. Motivul pentru care prestigiul său a decăzut este că tindem să îl asociem doar cu copiii urâţi din naştere sau cu senatorii americani care nu au reuşit, de preferinţă în primul tur, să fie realeşi. În orice caz, caracterul – voinţa de a prelua responsabilitatea propriei vieţi – este sursa din care izvorăşte stima de sine.

Stima de sine era ceva bine cunoscut bunicilor noştri, indiferent că îl aveau sau nu. Îşi insuflaseră, de mici, o anumită disciplină, ideea că trăieşti făcând nu neapărat lucrurile pe care vrei să le faci, lăsându-ţi temerile şi îndoielile deoparte, punând în balanţă binele imediat cu posibilitatea unui bine mai mare, poate chiar intangibil. Secolului al XIX-lea i s-a

părut admirabil, dar nu neapărat remarcabil că Chinese Gordon şi-a pus un costum alb, bine întreţinut, şi a apărat Khartoumul în faţa forţelor mahdiste; nu a părut injust că felul în care se putea dobândi pământul californian presupunea moarte şi dificultăţi şi josnicie. Într-un jurnal ţinut în iarna anului 1846, emigranta de doisprezece ani numită Narcissa Cornwall consemnează cu
detaşare: „Tata era ocupat cu cititul şi, până să-i atragă mama atentia, nu a băgat de seamă că mai multi indieni dubioşi ne umpluseră casa". Chiar şi fără vreo indicaţie despre ce a spus mama, nu ai cum să nu rămâi impresionat de întreaga scenă: tatăl citind, indienii intrând în şir ordonat în încăpere, mama alegând cu atenţie cuvintele care să nu stârnească panica, copilul notând conştiincios evenimentul şi făcând apoi observaţia că acei indieni în mod deosebit nu erau, „din fericire pentru noi", ostili. Indienii erau, pur şi simplu, parte din tramă.

Într-o formă sau alta, indienii sunt întotdeauna aşa. Din nou, aceasta e o problemă care presupune să recunoşti că orice lucru care merită avut vine cu un preţ. Oamenii care se respectă sunt dispuşi să îşi asume riscul că indienii vor fi ostili, că încercarea se poate sfârşi prost, că legătura amoroasă s-ar putea să nu se dovedească una în care *fiecare zi e o sărbătoare pentru că te- ai căsătorit cu mine.* Sunt dispuşi să investească ceva din ei; s-ar putea să nu intre deloc în joc, însă când joacă, ştiu care sunt şansele.

Acest gen de stimă de sine presupune disciplină, o obişnuinţă a minţii care nu poate fi mimată, dar poate fi dezvoltată, antrenată, forjată. Mi s-a sugerat la un moment dat, ca antidot la plâns, să îmi trag o pungă de hârtie peste cap. Întâmplarea face să existe un argument fiziologic solid în spatele acestui sfat, ceva legat de oxigen, însă şi numai efectul psihologic are nişte merite deosebite: e de-a dreptul imposibil să continui să te crezi Cathy din *La răscruce de vânturi* când ai capul băgat într-o pungă de băcănie. Acelaşi lucru se întâmplă în toate cazurile ce presupun un pic de disciplină, insignifiante în sine; imaginaţi-vă că încercaţi să prelungiţi orice stare de extaz, milos sau carnal, sub apa rece de la dus. Dar toate aceste mici disciplinări sunt valoroase doar în măsura în care ele le scot în evidenţă pe cele mai mari. Să spui că bătălia de la Waterloo a fost câştigată pe terenurile de joc de la Eton nu înseamnă să spui că Napoleon ar fi putut fi salvat de o iniţiere-fulger în jocul de crichet; să organizezi o cină la patru ace în pădurea tropicală ar fi în zadar dacă lumânările sclipind printre liane nu ar reflecta o disciplină mai profundă, mai puternică, valori insuflate cu mult timp înainte. Este un fel de ritual care ne ajută să ne amintim cine şi ce suntem. Dar ca să îţi aminteşti trebuie să fi ştiut.

A avea simţul propriei valori intrinseci, care stă la baza respectului de sine, este potenţial sinonim cu a avea totul: abilitatea de a discrimina, de a iubi şi de a rămâne indiferent. Să fii lipsit de acest simt înseamnă să fii închis în tine însuţi, să nu fii în stare, ce paradox, nici să iubeşti, nici să rămâi indiferent. Dacă nu ne respectăm pe noi înşine, suntem, pe de o parte, obligaţi să îi dispreţuim pe cei care au atât de puţine resurse, încât rămân în compania noastră, o percepţie atât de îngustă, încât rămân orbi în fata slăbiciunilor noastre certe. Pe de altă parte, suntem în chip straniu aserviţi tuturor celor pe care îi cunoaştem, surprinzător de hotărâţi să trăim – din moment ce imaginea noastră de sine e de nesuportat – conform judecăţii greşite pe care ceilalţi o au despre noi. Ne flatăm crezând că această obsesie de a le face altora pe plac este o trăsătură atractivă: miezul empatiei noastre închipuite, dovada disponibilităţii noastre de a ne dărui. *Bineînţeles* că voi fi Francesca pentru al tău Paolo, Helen Keller pentru Annie Sullivan a oricui: nici o aşteptare nu e prea deplasată, niciun rol, prea ridicol. La mila celor pe care nu putem decât să îi dispreţuim, jucăm rolurile osândite la eşec înainte ca piesa să înceapă, fiecare înfrângere stârnind o nouă deznădejde, presaţi de urgenţa cu care trebuie să ghicim şi să satisfacem următoarea cerere.

Acesta este fenomenul numit uneori „alienare de sine". În stadiile avansate, nici nu mai răspundem la telefon, căci cineva ar putea să vrea ceva de la noi; ideea că am putea spune *nu* fără să ne aruncăm cele mai grele reproşuri este străină acestui joc. Fiecare întâlnire e prea solicitantă, ne consumă nervii, ne seacă voinţa, iar spectrul unui lucru atât de mărunt precum o scrisoare la care nu am răspuns ne stârneşte un sentiment de vină atât de disproporţionat, încât nici nu se mai pune problema să răspundem la ea. Să le atribuim scrisorilor fără răspuns importanţa lor reală, să ne eliberăm de aşteptările altora, să ne restituim pe noi nouă înşine – aici rezidă marea, deosebita putere a respectului de sine. Fără el, ajungi până la urmă la ultimul filet al şurubului: evadezi ca să te descoperi şi îţi dai

seama că nu e nimeni acasă.

1961

Nu pot să-mi scot monstrul din cap

Destul de repede în desfăşurarea acţiunii unui film cu monştri, de altfel cu nimic ieşit din comun (nici măcar nu îmi amintesc cum se numea), având ceva de-a face cu un om mecanic care merge pe sub apă, pe East River în jos până pe 49th Street, şi care apoi iese la suprafaţă ca să distrugă Naţiunile Unite, eroina se plimbă pe proprietatea ei de la ţară, când monstrul mecanic apare pe nesimţite din lac şi încearcă să-i ia copilul. (Noi ne dăm seama, de fapt, că monstrul nu vrea decât să se împrietenească cu fetiţa, însă tânăra mamă, care se presupune că a văzut mai puţine filme cu monştri decât noi, nu se prinde. Lucru care generează patos şi tensiune dramatică.) Mai târziu în aceeaşi seară, în timp ce eroina stă pe verandă, reflectând la evenimentele zilei, fratele ei iese la o plimbare, îşi scutură pipa şi întreabă: „Pe unde îţi zboară mintea, Deborah?" Deborah zâmbeşte melancolic. „Nu am nimic, Jim, crede-mă", zice ea. „Doar că nu pot să-mi scot monstrul din cap."

Nu pot să-mi scot monstrul din cap. E o replică folositoare, şi una care îmi vine frecvent în minte când surprind tonul cu care foarte mulţi oameni scriu sau vorbesc despre Hollywood. În imaginaţia populară, industria cinematografică americană încă reprezintă un fel de monstru mecanic, programat să înăbuşe şi să distrugă tot ce e interesant şi meritoriu şi „creativ" în spiritul uman. Ca adjectiv, cuvântul „hollywoodian" în sine are de multă vreme un înţeles peiorativ, desemnând ceva căruia i se spune „Sistemul", o sintagmă rostită cu aceeaşi emfază sinistră pe care James Cagney o împrumutase mai demult „Sindicatului". Sistemul nu doar că strangulează talente, dar otrăveşte suflete, adevăr susţinut de o vastă ţesătură de poveşti transmise prin viu grai. Spunem Hollywood, şi inevitabil trebuie să ne aducem aminte de Scott Fitzgerald, care murea la Malibu, având-o alături doar pe Sheilah Graham, în timp ce scotea pe bandă rulantă filme de duzină (scria şi *Ultimul magnat,* dar despre asta nu se vorbeşte); suntem condiţionaţi să ne amintim de cele mai luminate minţi ale unei generaţii rablagindu-se pe marginea piscinei de la Garden of Allah, aşteptând să primească un telefon din Thalberg Building. (în realitate, ai nevoie de o sensibilitate destul de romantică ca să înţelegi de ce Garden of Allah trebuie să fi fost o ambianţă mai insidioasă decât Algonquin sau de ce Thalberg Building şi Metro-Goldwyn-Mayer trebuie să fi fost mai debilitante moral decât Graybar Building şi *Vanity Fair.* Edmund Wilson, care are acest gen de sensibilitate, a sugerat la un moment dat că are ceva de-a face cu clima. Aşa o fi.)

Hollywood, distrugătorul. La început a fost doar o perspectivă romantică asupra viitorului, iar, în scurtă vreme, Hollywoodul contribuia activ la perpetuarea ei: gândiţi-vă la Jack Palance, ca vedetă de cinema ucisă până la urmă de Sistem în *The Big Knife;* gândiţi-vă la Judy Garland şi James Mason (şi la Janet Gaynor şi Fredric March înaintea lor), cu vieţile ruinate de Sistem sau de Studio – cei doi termeni erau, pe vremea când fostele mari studiouri conduceau încă Hollywoodul, mai mult sau mai puţin interşanjabili – în *S-a născut o stea.* În ziua de astăzi, corupţia şi venalitatea şi încorsetarea Hollywoodului au devenit nişte canoane atât de bine statornicite în credinţa socială americană – şi în imaginea de sine a Hollywoodului –, încât am fost doar foarte puţin surprinsă, nu cu mult timp în urmă, să aud un tânăr scenarist declarând că Hollywoodul îl „distruge". „Ca scriitor" a adăugat el. „Ca scriitor" el produsese anterior, într-o perioadă de zece ani petrecuţi la New York, un roman de comedie (care nu este acelaşi lucru cu un roman „comic"), câteva cronici la romanele de comedie ale altora, publicate în ziar, şi legende pentru fotografiile dintr-o revistă ilustrată care valorau câţiva ani buni de muncă.

Acum. Nu este surprinzător că spectrul Hollywoodului, distrugătorul bântuie încă intelighenţia clasei de mijloc cu spiritul ei gregar (monstrul pândeşte, din câte înţeleg, undeva în tărâmurile sălbatice aflate între Thalia şi Muzeul de Artă Modernă) sau, cel puţin, pe acei membri ai ei care nu au sesizat încă *şicul* pe care cercul *Cahiers du Cinéma* l-a adus Hollywoodului. (Cei care l-au sesizat adoptă o poziţie la fel de extremistă, făcând speculaţii nesfârşite despre ce a vrut să spună Vincente Minelli în *Ne vedem în St. Louis* sau participând la seminarele despre Nicholas Ray, chestii de genul ăsta.) Ceea ce este surprinzător e că monstrul bântuie în continuare Hollywoodul însuşi – iar Hollywoodul ştie mai bine, ştie că monstrul a fost îngropat, mort din cauze naturale, cu câţiva ani în urmă. Platourile exterioare ale studiourilor Fox sunt acum un complex de clădiri de birouri care se

cheamă Century City; Paramount nu mai face patruzeci de filme pe an, ci *Bonanza.* Ceea ce pe vremuri era Studioul este acum o operaţiune de distribuţie şi nici măcar Garden of Allah nu mai există. Practic, orice film care se face este o producţie independentă – şi, în fond, nu asta s-a dorit la un moment dat? Nu asta e ceea ce odinioară spuneam că poate revoluţiona filmele americane? A venit noul mileniu, epoca filmelor „mai puţine şi mai bune", şi cu ce ne-am ales? Avem filme mai puţine, dar nu neapărat mai bune. Dacă întrebi Hollywoodul de ce se întâmplă asta, Hollywoodul se mulţumeşte să îngaime ceva despre monstru. A fost, spun ei, imposibil să lucrezi „cinstit" la Hollywood. Anumite lucruri au împiedicat asta. Studiourile, sau ce a mai rămas din ele, le zădărnicesc toate visurile. Oamenii cu bani conspiră împotriva lor. New Yorkul le ia în secret rolele de film înainte ca ei să termine montajul. Sunt încorsetaţi de clişee. E ceva putred în „climatul intelectual". Dacă măcar li s-ar da un pic de libertate, dacă măcar ar putea să-şi exprime vocea individuală...

Dacă măcar. Aceste proteste lasă impresia unui anume optimism de epocă electrizant, pornind – aşa cum se întâmplă de obicei – de la premisa lui Rousseau că majoritatea oamenilor, lăsaţi de capul lor, nu gândesc în clişee, ci original şi excepţional; că majoritatea vocilor individuale, odată auzite, se dovedesc a fi voci ale frumuseţii şi ale înţelepciunii. Cred că suntem cu toţii de acord că un roman nu este altceva decât expresia unei voci individuale, a unei perspective unice asupra experienţei – şi câte romane bune sau măcar interesante, dintre miile publicate, apar în fiecare an? Mă îndoiesc că se poate aştepta mai mult de la industria cinematografică. Oamenii care chiar au voci individuale interesante fac, deja de ceva vreme, filme în care aceste voci sunt auzite. Mă gândesc la *America, America* al lui Elia Kazan şi, cu mai puţină consideraţie faţă de „voce", la *Dr. Strangelove* al lui Stanley Kubrick.

Dar nu doar vocile „interesante" sunt acum cele care au oportunitatea să se facă auzite. John Frankenheimer a fost citat de *Life* admiţând că: „Nu mai poţi numi Hollywoodul «Industria». Astăzi avem şansa să ne transpunem fanteziile personale pe film". Printre propriile fantezii ale lui Frankenheimer s-au numărat *AUFallDown,* în care am aflat că Warren Beatty şi Eva Marie Saint sunt îndrăgostiţi când Frankenheimer a recurs la procedeul supraimpresiunii şi ne-a arătat nişte lebede care sclipesc pe lac, şi *Şapte zile în mai* care, înţelegând greşit felul în care gândeşte, vorbeşte şi se poartă elita puterii americane (din câte îmi amintesc, senatorul de California al Statelor Unite conduce în film un Rolls-Royce), a părut să fie o fabulaţie, în sensul cel mai clinic al cuvântului. Carl Foreman, care, înainte să aibă sansa să îşi transpună fanteziile pe film, a lucrat la câteva filme foarte bune (din categoria lor) – *La amiază* şi *Tunurile din Navarone,* ca să numim două –, a lansat mai târziu ceea ce el a numit „propria-i mărturie": *The Victors,* un fenomen care nu ne arată decât că două capete pot fi mai bune decât unul, dacă acela este al lui Foreman.

Una dintre probleme este că regizorii americani, cu foarte puţine excepţii, nu sunt foarte preocupaţi de stil; ei sunt, în adâncul inimii, didactici. Întrebaţi-i ce au de gând să facă cu libertatea lor absolută, cu şansa lor de a da o mărturie proprie, iar ei vor alege o „temă", o „problemă". „Temele" pe care le aleg nu mai sunt, în general, de interes actual, asta dacă au fost vreodată – deşi cred că ar fi o greşeală să punem asta pe seama unei venalităţi calculate sau a unei hotărâri conştiente de a juca o carte sigură. (îmi vine în minte un scenarist care abia de curând a descoperit piticii – chiar dacă el, ca şi noi ceilalţi, trebuie să fi trăit în perioada în care piticii apăreau în paginile de ficţiune ale revistelor mai glossy aproximativ cu aceeaşi frecvenţă cu care Suzy Parker apărea în paginile cu reclame. Acest scenarist vede piticii ca simboluri ale anomiei mutilatoare a omului modern. E un anumit decalaj cultural.) S-o numim, în schimb – această atitudine aparent calculată faţă de „temele" care sunt acum sigure – o absenţă a imaginaţiei, o delăsare a minţii încurajată, parţial, de un feedback cuminte primit de la public, de la puzderia de critici de film şi de la unii oameni care ar trebui să ştie mai bine cum stau lucrurile. *Procesul de la Nurnberg* al lui Stanley Kramer, făcut în 1961, a fost un rechizitoriu îndrăzneţ nu al autoritarismului în abstract, nu al proceselor în sine, nu al diverselor teme morale şi legale aflate la mijloc, ci al atrocităţilor de război naziste, în legătură cu care părea să se fi ajuns deja la un consens. (Vă aduceţi, poate, aminte că *Procesului de la Nurnberg* i s-a decernat un Oscar, pe care scenaristul Abby Mann l-a acceptat în numele „tuturor

intelectualilor”.) Ulterior, Kramer şi Abby Mann au colaborat la *Corabia nebunilor,* în care au inserat „ceva mai multă compasiune şi umor” şi au mutat acţiunea din 1931 în 1933 – pentru a surprinde mai bine alt protest sfidător la adresa Partidului Nationalist Socialist. Filmul *The Victors* al lui Foreman a avansat, interminabil, ideea că războiul îi înfrânge în egală măsură pe câştigători şi pe învinşi, o noţiune care nu este tocmai radicală. (Foreman este un regizor care, la prima vedere, îţi lasă impresia că are puţin stil, însă este o impresie total greşită şi determinată, în principal, de aproprierea integrală a unor efecte vechi de la Eisenstein.) *Dr. Strangelove* al lui Stanley Kubrick, care avea într-adevăr ceva stil, cu greu poate fi numit un film de o originalitate izbitoare – rar am văzut atât de mult despre atât de puţin. John Simon, în *New Leader,* a afirmat că „lucrul cu adevărat admirabil” la *Dr. Strangelove* este că a reuşit să fie „sistematic ireverenţios la adresa tuturor temelor pe care statu-quoul le ia în serios: războiul atomic, guvernul, armata, relaţiile internaţionale, eroismul, sexul şi altele”. Nu ştiu cine crede John Simon că intră în alcătuirea statu-quoului, dar luând categoriile arbitrar şi pornind în sens invers de la „şi altele”, sexul este gluma noastră comună cea mai statornică; *Unu, doi, trei* al lui Billy Wilder a fost o parodie cu mare succes la public (potrivit *Variety)* a relaţiilor internaţionale; armata ca motiv de băşcălie a fost trecută prin ciur şi dârmon până la Phil Silvers şi „Sergentul Bilko”; iar dacă „guvernul” este ceva ce statu-quoul american priveşte în mod invariabil cu respect, se pare că eu am prins la televizor nişte materiale foarte underground la orele de maximă audienţă. Şi altele. *Dr. Strangelove* a fost, în esenţă, o glumă cu o singură poantă, care tratează diferenţa dintre războiul nuclear şi toate celelalte războaie. În momentul când George Scott a spus „Cred c-o iau şi eu spre Camera de război” şi Sterling Hayden a spus „Pare-se că ne-am ales c-un război cu explozii”, iar bombardierul SAC sa îndreptat spre ţintele sovietice pe piesa „When Johnny Comes Marching Home Again”, Kubrick dezvoltase o întreagă fugă pe această temă şi ar fi trebuit să numere minutele până când avea să înceapă să-şi piardă farmecul.

Ce avem, prin urmare, sunt câteva minţi interesante puse la muncă; şi o mulţime de minţi mai puţin interesante. Situaţia din Europa nu este cu mult diferită. Antonioni, dintre italieni, face filme frumoase, inteligente, subtil şi complex construite, a căror putere rezidă în totalitate în compoziţia lor; Visconti, pe de altă parte, dintre toţi regizorii actuali, este cel mai lipsit de simţul formei. *Ghepardul* lui ar putea, la fel de bine, să fie urmărit ca o succesiune de stop-cadre, aşezate într-o ordine greu de descifrat. Federico Fellini şi Ingmar Bergman au amândoi o inteligenţă vizuală uimitoare şi o perspectivă paralizant de banală asupra experienţei umane; Alain Resnais, în *Anul trecut la Marienbad* şi *Muriel,* a demonstrat un stil atât de covârşitor, încât îţi vine să crezi că el serveşte pe post de perdea de fum, că suplineşte lipsa totală a ideilor. Cât despre noţiunea că filmele europene tind să fie mai originale decât cele americane, e de ajuns să vezi *Boccaccio 70* ca să te convingi că ar fi pripit să combini automat cuvântul „reţetă” cu „hollywoodiană”.

Prin urmare. Poate şi cu un mic imbold din străinătate, suntem acum cu toţii adulţi la Hollywood, lăsaţi să păşim în lume de capul nostru. Nu mai suntem prinşi în strânsoarea unui monstru; Harry Cohn nu mai conduce Columbia, după cum umbla vorba, ca pe un lagăr de muncă. Dacă un film primeşte sau nu pecetea Codului[24] nu mai contează la box-office. Starea de asediu s-a încheiat, nu mai este niciun Tătic, *totul e permis.* Unora dintre noi nu le place atât de tare această permisivitate; unora dintre noi le-ar plăcea să găsească „motivele” pentru care filmele noastre nu sunt atât de bune pe cât ştim în sufletul nostru că pot să fie. Nu cu mult timp în urmă, m-am întâlnit cu un producător care mi s-a plâns de dificultăţile pe care le-a întâmpinat lucrând în cadrul a ceea ce eu am recunoscut ca fiind Sistemul, chiar dacă el nu i-a spus aşa. Ar fi vrut, mi-a spus el, să facă o adaptare după nu mai ştiu ce proză scurtă de Charles Jackson. „E-o chestie chiar grozavă”, a zis. „Nu pot să mă ating de ea, din păcate. Despre masturbare.”

1964

Despre moralitate

Întâmplarea face să mă aflu în Death Valley – Valea Morţii –, într-o cameră de la motelul Enterprise, care are şi un parc de rulote, şi este iulie, şi e foarte cald. Mai precis, sunt 48°C. Nu reuşesc să conving aparatul de aer condiţionat să meargă, dar am un mic frigider şi pot să înfăşor cuburi de gheaţă într-un prosop şi să mi le pun la şale. Cu ajutorul cuburilor de

gheaţă am tot încercat să mă gândesc – pentru că *The American Scholar* mi-a cerut-o – în vreun fel abstract la „moralitate”, un cuvânt în care am tot mai puţină încredere pe zi ce trece, însă mintea îmi alunecă incontrolabil înspre concret.

Iată câteva exemple. Aseară, la miezul nopţii, pe şoseaua dinspre Las Vegas spre Death Valley Junction, o maşină a derapat şi s-a răsturnat la marginea părţii carosabile. Şoferul, foarte tânăr şi aparent beat, a murit pe loc. Prietena lui a fost găsită în viaţă, dar cu hemoragie internă şi în stare de şoc. Am vorbit în după-amiaza aceasta cu asistenta medicală care dusese fata la cel mai apropiat doctor, la 300 de kilometri depărtare, traversând valea şi trei lanţuri muntoase cu drumuri letale. Asistenta mi-a explicat că soţul ei, care munceşte într-o mină de talc, rămăsese pe autostradă alături de leşul băiatului până astăzi, în zori, când a putut să ajungă medicul legist, trecând peste munţii dinspre Bishop. „Nu poţi să laşi un cadavru aşa pe autostradă”, mi-a zis. „E imoral.”

A fost unul din cazurile în care am avut încredere în acest cuvânt, pentru că ea s-a referit la ceva concret. A vrut să spună că, dacă un corp este lăsat singur chiar şi pentru câteva minute în deşert, vin coioţii şi-i mănâncă hoitul. Că un cadavru este sau nu sfâşiat de coioţi ar putea să pară doar o consideraţie sentimentală, dar este vorba, cu siguranţă, despre mai mult decât atât: una dintre promisiunile pe care ni le facem unii altora este că o să încercăm să recuperăm victimele, o să încercăm să nu ne abandonăm morţii coioţilor. Dacă am fost învăţaţi să ne respectăm promisiunile – dacă, mai simplu spus, am fost crescuţi frumos – rămânem alături de mort, altfel avem coşmaruri.

Vorbesc, bineînţeles, despre genul acela de cod social numit uneori, de obicei peiorativ, „moralitate de caravană”. De fapt, chiar asta şi este. La bine şi la rău, suntem ceea ce am învăţat când eram mici: copilăria mea a fost marcată de litanii detaliate despre durerea care îi aşteaptă pe cei care nu reuşesc să îşi îndeplinească datoria faţă de ceilalţi. Grupul Donner-Reed, murind de foame în zăpezile din Sierra, toate lucrurile trecătoare ale civilizaţiei, spulberate, mai puţin acel unic tabu vestigial, prevederea că nimeni nu ar trebui să îşi mănânce propriii semeni.

Unioniştii, care s-au certat şi s-au despărţit nu departe de locul în care mă aflu în seara asta. Unii dintre ei au murit în munţii Funeral şi unii dintre ei au murit în apropiere de Badwater şi restul, în marea lor parte, au murit în munţii Panamint. O femeie care a supravieţuit i-a dat văii numele. Unii ar putea spune că unioniştii au fost ucişi de vara din deşert, iar grupul Donner-Reed, de iarna din munţi, de împrejurări care nu ţineau de ei; în schimb, nouă ni s-a spus că, într-un punct anume, ei abdicaseră în faţa responsabilităţilor ce le reveneau, încălcaseră cumva datoriile elementare – altfel, nu s-ar fi trezit neajutoraţi în iarna alpină sau în vara deşertică, nu s-ar fi lăsat pradă duşmăniilor, nu s-ar fi părăsit unii pe ceilalţi, nu ar fi *greşit.* Pe scurt, ni sau spus toate acestea ca poveşti de avertizare, iar ele sugerează în continuare singurul tip de „moralitate” care mi se pare că ar putea avea vreun înţeles, şi nu oricare, ci cel mai amăgitor dintre toate.

Foarte probabil că v-aţi pierdut deja răbdarea cu mine. Vorbesc, aţi vrea să îmi spuneţi, despre o „moralitate” atât de primitivă, încât cu greu îşi merită numele, un cod bazat doar pe supravieţuire, nu pe atingerea unui bine ideal. Chiar aşa este. Mai ales în această seară, aici, în acest ţinut atât de ameninţător şi de teribil, încât numai să trăieşti pe aceste pământuri înseamnă să trăieşti cu antimateria, e greu de crezut că „binele” este o cantitate cognoscibilă. Lăsaţi-mă să vă spun cum e aici, în seara aceasta. Poveştile circulă noaptea în deşert. Un bărbat se suie în camionetă şi conduce câteva sute de kilometri pentru o bere şi duce veştile despre ce s-a mai întâmplat înapoi de unde a venit. Apoi conduce alte sute de kilometri pentru altă bere şi răspândeşte poveştile din noul loc, ca şi pe cele din locul dinainte; este o reţea alimentată de oameni ale căror instincte le spun că, dacă nu continuă să se mişte noaptea prin deşert, o să- şi piardă minţile, iată o poveste care circulă în noaptea aceasta în desert: dincolo de graniţa cu Nevada, ajutoarele şerifului se scufundă în nişte bazine subterane, încercând să recupereze două cadavre despre care se ştie că sunt într-o groapă. Văduva unuia dintre băieţii înecaţi este şi ea acolo; are optsprezece ani şi e însărcinată şi umblă vorba că nu vrea să părăsească groapa. Scafandrii coboară sub apă şi ies la suprafaţă, iar ea doar stă acolo şi se uită cu ochi ficşi la apă. Se scufundă deja de zece zile, dar nu au dat de fundul peşterii, de cadavre sau de vreo urmă a lor, doar de apa neagră de

32°C care coboară, coboară, coboară şi de un singur peşte translucid, neclasificat. Povestea din seara aceasta e că unul dintre scafandri a fost tras la suprafaţă vorbind aiureli, ieşindu-şi din fire, urlând – până l-au luat de acolo ca să nu-l mai audă văduva – despre apa care devenea tot mai fierbinte pe măsură ce cobora, în loc să se răcească, despre luminile care sclipeau prin apă, despre magmă, despre teste nucleare subterane.

Ăsta e tonul poveştilor de pe aici şi sunt multe altele asemănătoare relatate în seara aceasta. Şi mai e ceva dincolo de poveştile în sine. De cealaltă parte a drumului, la biserica Faith Community, vreo douăzeci, treizeci de oameni în vârstă care vin aici să trăiască în rulote şi să moară în bătaia soarelui cântă imnuri religioase. Nu îi aud şi nici nu vreau. Aud doar coioţii urlând din când în când şi corul de fundal care interpretează „Baby the Rain Must Fall" la tonomatul de la Snake Room de alături şi, dacă aş auzi şi vocile acelea pe moarte, acele voci din vestul mijlociu atrase în acest ţinut lunar de nişte rituri atavice inimaginabile, *Stâncă a veacurilor, tăiată pentru mine*[25], cred că şi eu mi-aş pierde minţile. Din când în când mi se pare că aud un şarpe cu clopoţei, dar soţul meu îmi spune că e un robinet, o hârtie care foşneşte, vântul. Pe urmă se duce la fereastră şi se uită la lumina unei lanterne la desertul albicios de afară.

Ce înseamnă toate acestea? Nu înseamnă nimic pe care să îl poţi controla. Aici, în aer, în seara aceasta e un soi de isterie sinistră, o aluzie la perversiunea monstruoasă la care poate ajunge orice idee omenească. „Mi-am ascultat conştiinţa." „Am făcut ce am crezut eu că e corect." Câţi nebuni au spus-o şi au
crezut-o? Câţi ucigaşi? Klaus Fuchs a spus-o şi bărbaţii care au comis masacrul de la Mountain Meadows au spus-o şi Alfred Rosenberg a spus-o. Şi, aşa cum ne-o repetă mecanic şi mai degrabă prezumţios cei care ar spune-o acum, şi Isus a spus-o. Poate că noi toţi am spus-o şi poate că ne-am înşelat cu toţii. Mai puţin la acel nivel extrem de primitiv – al datoriei faţă de cei pe care îi iubim – ce ar putea fi mai arogant decât să susţii primatul propriei conştiinţe? („Spune-mi", l-a întrebat un rabin pe Daniel Bell atunci când el a declarat, copil fiind, că nu crede în Dumnezeu. „Crezi că lui Dumnezeu îi pasă?") Uneori, cel puţin, lumea îmi pare o pictură de Hieronymus Bosch; dacă ar fi să-mi ascult conştiinţa, ea m-ar conduce afară în deşert, lângă Marion Faye, acolo unde el a stat în *The Deer Park* privind la est înspre Los Alamos şi rugându-se, ca pentru venirea ploii, să se întâmple: „las-o să vină şi să cureţe putregaiul şi duhoarea şi murdăria, las-o să vină pentru toţi oamenii din lume, ca după ce vine lumea să apară curată în zorii alburii neînsufleţiţi".

O să spuneţi, bineînţeles, că nu am dreptul, chiar dacă aş avea puterea, să insuflu asupra voastră această conştiinţă iraţională; nici eu nu vreau ca voi să-mi insuflaţi propria voastră conştiinţă, oricât ar fi de raţională, oricât ar fi de iluminată. („Trebuie să fim conştienţi de pericolele care pândesc în cele mai generoase dorinţe ale noastre", a scris la un moment dat Lionel Trilling. „Un paradox al firii noastre ne împinge, odată ce i-am transformat pe semenii noştri în obiectul atenţiei noastre iluminate, să mergem mai departe şi să-i transformăm în obiectul milei noastre, apoi al înţelepciunii noastre şi, în final, al coerciţiei noastre.") Ideea că etica conştiinţei este intrinsec
insidioasă cu greu poate fi calificată drept revelatoare, însă se vorbeşte tot mai rar despre asta. Chiar şi cei care o fac tind să alunece cu o uşurătate tulburătoare în poziţia contradictorie că etica conştiinţei este periculoasă când e „greşită" şi admirabilă când e „corectă".

Vedeţi că mă ambiţionez să insist cu încăpăţânare că nu avem de unde să ştim – dincolo de datoria fundamentală faţă de codul social – ce e „corect" şi ce e „greşit", ce e „bun" şi ce e „rău".

Stărui asupra acestui lucru pentru că, în opinia mea, cel mai tulburător aspect al „moralităţii" e frecvenţa cu care termenul e acum invocat: în presă, la televizor, în cele mai superficiale conversaţii. Chestiuni care ţin de politica puterii directe (sau de supravieţuire), chestiuni care tin de relativ indiferenta politică publică, chestiuni care ţin de aproape orice: toate sunt înzestrate cu această încărcătură morală artificială. E ceva facil la mijloc, un soi de indulgenţă faţă de sine pusă în funcţiune. Fireşte că tuturor ne-ar plăcea să „credem" în ceva, ne-ar plăcea să ne ostoim vinovăţiile intime în cauze colective, ne-ar plăcea să ne descotorosim de şinele nostru obositor. Ne-ar plăcea, poate, să transformăm steagul alb al înfrângerii de acasă în bravul stindard alb al bătăliei departe de casă. Şi bineînţeles că este în regulă să facem asta. Aşa au stat lucrurile din vremuri imemoriale. Dar cred că este în

regulă doar atâta timp cât nu ne amăgim singuri legat de ceea ce facem şi de ce o facem. Este în regulă doar atâta timp cât nu uităm că toate comitetele ad-hoc, toate pichetele, toate semnăturile admirabile pentru petiţiile din *New York Times,* toate instrumentele propagandei politice din întregul său spectru nu constituie pentru niciunul dintre noi o virtute *ipso facto.* Este în regulă doar atâta timp cât admitem că rezolvarea poate fi sau nu nimerită, că poate fi sau nu o idee bună, însă ea nu are, în orice caz, nimic de-a face cu „moralitatea". Pentru că atunci când începem să ne amăgim singuri în a crede nu că ne dorim ceva sau avem nevoie de ceva, nu că există o necesitate pragmatică ca noi să-l avem, ci că e un *imperativ moral să-l avem,* atunci ne alăturăm nebunilor distinşi, atunci se aude în sălbăticie vaietul înfundat al isteriei, atunci intrăm, cu adevărat, în încurcătură. Iar eu bănuiesc că am făcut- o deja.

1965

Despre întoarcerea acasă

Sunt acasă cu ocazia aniversării fiicei mele, care împlineşte un an. Prin „acasă" nu mă refer la casa din Los Angeles în care locuiesc cu soţul şi fetita mea, ci la locul din care se trage familia mea, în Central Valley, California. Este o deosebire importantă şi nu una lipsită de probleme. Soţului meu îi place familia mea, dar nu se simte în largul lui la ei, pentru că, de îndată ce ajung acolo, încep să mă port în felul lor – dificil, ambiguu, nedesluşit cu bună-ştiinţă –, care nu este şi felul de a fi al soţului meu. Casele sunt prăfuite („P-R-A- F", a scris el la un moment dat cu degetul pe toate suprafeţele din casă, dar nimeni nu a băgat de seamă), pline cu suveniruri care lui nu îi spun nimic (ce ar putea să însemne pentru el farfurioarele pentru desert cantoneze? de unde să fi ştiut despre balanţele de alamă şi, dacă ar fi ştiut, de ce i-ar fi păsat?) şi părem să vorbim exclusiv despre cunoscuţi care au fost internaţi în spitale pentru boli mintale, despre cunoscuţi care au fost amendaţi pentru că au condus sub influenţa alcoolului şi despre proprietăţi – mai ales despre proprietăţi –, despre pământ, preţ per hectar, zonare comercială şi evaluări imobiliare şi căi de acces pe autostradă. Fratele meu nu pricepe de ce soţul meu nu poate cuprinde cu mintea avantajele unei tranzacţii imobiliare relativ comune, cunoscute drept „vânzare şi preluare de leasing", iar soţul meu, la rândul lui, nu pricepe de ce atât de mulţi oameni despre care aude în casa tatălui meu au fost internaţi recent în spitale pentru boli mintale sau au fost amendaţi pentru că au condus un vehicul sub influenta alcoolului. Nici nu pricepe că, atunci când vorbim despre „vânzare şi preluare de leasing" sau despre
sentinţe date în legătură cu drepturile de trecere, vorbim codat despre lucrurile care ne plac cel mai mult – despre câmpuri îngălbenite şi plopi şi râuri care se umflă şi se retrag şi despre drumuri montane care se închid când ninge abundent. Ne scapă unul celuilalt esenţialul, ne turnăm încă un pahar şi ne uităm la focul din şemineu. Fratele meu se raportează la soţul meu, de faţă cu el, ca la „soţul lui Joan". Căsătoria este trădarea clasică.

Sau poate că nu mai este. Uneori mă gândesc că aceia dintre noi care au acum treizeci şi ceva de ani fac parte din ultima generaţie care poartă povara unui „acasă", care găseşte în viaţa de familie sursa tuturor tensiunilor şi dramelor. Am avut, obiectiv vorbind, o situaţie familială „normală" şi „fericită" şi, cu toate acestea, împlinisem aproape treizeci de ani când am putut în sfârşit să vorbesc la telefon cu ai mei fără să plâng după ce închideam. Nu ne certam. Nu aveam probleme. Şi totuşi, o oarecare anxietate rămasă nenumită colorează încărcătura emoţională a relaţiei pe care o am cu locul din care provin. Întrebarea dacă o să mai putem sau nu să ne întoarcem vreodată acasă a fost o parte foarte reală a bagajului sentimental şi, în mare măsură, literar cu care am plecat de acasă în anii '50. Presupun că este irelevantă pentru copiii născuţi în fragmentarea care a urmat Celui de Al Doilea Război Mondial. Cu câteva săptămâni în urmă, într-un bar din San Francisco, am văzut o tânără drăguţă care luase crystal dezbrăcându-se şi dansând pentru un premiu în bani în cadrul unui concurs de „dansatoare topless amatoare". Nu am recunoscut aici nimic din atmosferă gravă, nimic din senzaţia de înjosire romantică, de „păşire în abis", pentru care generaţia mea a depus eforturi mari, cu tenacitate. Ce putea fata aceasta să înţeleagă din, să zicem, *Lungul drum al zilei către noapte?* Cui îi scapă esenţialul?

Că sunt prinsă în capcana acestei irelevante unice nu îmi este niciodată mai clar decât atunci când sunt acasă. Paralizată de moleşeala nevrotică stârnită de întâlnirea cu propriul trecut la fiecare pas, după fiecare cotlon, în fiecare dulap, mă învârt fără sens dintr-o încăpere în alta. Hotărăsc să iau taurul de coarne şi să fac curat într-un sertar, îi răstorn

conţinutul pe pat. Un costum de baie pe care l-am purtat în vara când aveam şaptesprezece ani. o scrisoare de respingere de la *The Nation,* o fotografie aeriană cu terenul pentru un centru comercial pe care tata nu l-a mai construit în 1954. Trei ceşti de ceai pictate manual cu trandafiri bătuţi şi semnate „E.M.”, iniţialele bunicii. Nu ai ce să faci cu scrisorile de respingere de la *The Nation* şi cu ceştile de ceai pictate manual în 19oo. Nici cu instantaneele cu bunicul tău pe schiuri în tinereţe, explorând trecătoarea Donner în anul 1910. Netezesc pozele şi mă uit fix la chipul lui, mă recunosc şi nu mă recunosc în el. Închid sertarul şi mai beau o ceaşcă de cafea cu mama. Ne împăcăm foarte bine, veterane ale unui război de gherilă pe care nu l-am înţeles niciodată.

Zilele trec. Nu mă văd cu nimeni. Telefonul de seară de la soţul meu ajunge să mă îngrozească, nu doar pentru că îmi dă tot felul de veşti despre ceea ce acum mi se pare viaţa noastră la ani lumină din Los Angeles – oameni cu care s-a văzut, scrisori care necesită un răspuns –, ci şi pentru că mă întreabă ce am mai făcut eu, îmi sugerează stângaci să ies, să merg la San Francisco sau la Berkeley cu maşina. Conduc, în schimb, peste râu până la cimitir. A fost vandalizat de când am fost aici ultima oară şi pietrele funerare sunt sparte, răsturnate în iarba uscată. Pentru că odată am văzut aici un şarpe cu clopoţei, rămân în maşină şi ascult un post de radio cu muzică country şi western. Mai târziu, merg cu tata cu maşina până la o fermă pe care o are la poalele dealurilor. Bărbatul care îşi paşte vitele acolo ne invită când se face şeptelul, de duminică într-o săptămână şi, deşi ştiu că atunci voi fi la Los Angeles, îi răspund în doi peri, aşa cum vorbeşte familia mea, că o să vin. Ajunsă acasă, pomenesc de pietrele funerare vandalizate din cimitir. Mama ridică din umeri.

Mă duc să îmi vizitez străMătuşile. Unele dintre ele mă confundă acum cu verişoara mea sau cu fiica lor care a murit când era tânără. Ne aducem aminte de o anecdotă legată de o rudă văzută ultima dată în 1948 şi mă întreabă dacă îmi place în continuare viaţa la New York. Locuiesc la Los Angeles deja de trei ani, dar le spun că da. Bebeluşul primeşte o bomboană mentolată şi mie mi se strecoară o bancnotă de un dolar „să îmi iau ceva”. Întrebările trenează, răspunsurile sunt abandonate, copilul se joacă cu firele de praf în razele soarelui de după- amiază.

A venit şi momentul petrecerii pentru ziua de naştere a fetiţei: un tort alb, îngheţată de căpşuni şi bezea, o sticlă de şampanie pusă bine de la altă petrecere. Seara, după ce bebeluşa a adormit, îngenunchez lângă leagăn şi îmi ating obrazul cu al ei, acolo unde stă lipit de stinghiile de lemn. E un copil deschis şi încrezător, nepregătit pentru şi neobişnuit cu ambuscadele vieţii de familie, şi poate că e bine că am ocazia să o expun un pic la o astfel de viaţă. Aş vrea să îi pot da mai mult. Aş vrea să îi promit că va creşte cunoscându-şi verişoarele şi râurile şi ceştile de ceai ale bunicii, aş vrea să-i făgăduiesc un picnic pe malul râului cu pui prăjit şi părul nepieptănat, aş vrea să îi dau un *acasă* pentru ziua ei de naştere, dar acum trăim altfel şi nu pot
să îi promit nimic din toate acestea. Cadoul meu este un xilofon şi un sarafan adus din Madeira şi promisiunea că o să-i spun o poveste haioasă.

[1]9[6]7

III
Şapte locuri ale minţii
Însemnările unei fiice indigene

E foarte uşor să stai într-un bar – La Scala din Beverly Hills, să zicem, sau Ernie s din San Francisco – şi să te amăgeşti, ca toată lumea, că New Yorkul este doar la cinci ore depărtare de California dacă iei avionul. Adevărul e că La Scala şi Ernie's sunt doar la cinci ore depărtare cu avionul de New York. California este însă în altă parte.

Mulţi oameni din est (sau „dindărăt din est”, cum se zice în California, totuşi nu şi la Ernie's sau La Scala) nu cred asta. Au fost la Los Angeles şi la San Francisco, au condus prin pădurile de sequoia uriaşi şi au privit de pe Big Sur apele Pacificului smălţuit de soarele după-amiezii şi, firesc, tind să creadă că au fost practic în California. Nu au fost, şi probabil nici nu vor fi vreodată, căci aceasta e o călătorie mai lungă şi, din multe puncte de vedere, mai dificilă decât poate sunt dispuşi să întreprindă, una dintre acele călătorii a cărei destinaţie sclipeşte ca o himeră la orizont, îndepărtându-se mereu, micşorându-se mereu. Cunosc întâmplător această călătorie pentru că mă trag din California, mă trag dintr-o familie, sau o încrengătură de familii, care a fost dintotdeauna în Sacramento Valley.

M-aţi putea contrazice, argumentând că nicio familie nu a fost în Sacramento Valley nici

câtuşi de puţin pe aproape de „dintotdeauna”. Însă stă în firea californienilor să vorbească la superlativ despre trecut ca şi cum ar fi început, *tabula rasa,* şi în acelaşi timp ar fi avut un deznodământ fericit în ziua în care căruţele au luat-o spre vest. *Evrika* – „am aflat” –, aşa cum spune mottoul statal. o astfel de perspectivă asupra istoriei îi învăluie într-un soi de melancolie pe cei care au fost părtaşi la
ea; copilăria mea a fost marcată de convingerea că ne trăiserăm demult momentul de glorie. De fapt, despre asta şi vreau să vă vorbesc: despre ce înseamnă să te tragi dintr-un loc ca Sacramento. Dacă vă pot face să înţelegeţi asta, vă pot face să înţelegeţi California şi, poate, ceva mai mult decât atât, căci Sacramento e California, iar California e un loc în care mentalitatea boomului economic şi aleanul cehovian se întâlnesc într-o stare de nelinişte suspendată; în care mintea se frământă, acaparată fiind de bănuiala adânc ascunsă, dar imposibil de eradicat, că lucrurile ar face bine să meargă aici, pentru că aici, sub cerul albicios nesfârşit, este locul în care ni se termină continentul.

În 1847, Sacramento era doar o îngrăditură de chirpici, Sutter's Fort, ridicându-se stingheră în mijlocul preriei; despărţită de San Francisco şi de ocean prin lanţul muntos Coast Range şi de restul continentului prin Sierra Nevada, Sacramento Valley era, la vremea aceea, o adevărată mare de iarbă, o iarbă atât de înaltă, încât un om, călărind prin ea, ar fi putut s-o înnoade peste şa. Un an mai târziu, s-a găsit aur la poalele munţilor Sierra, iar Sacramento s-a transformat peste noapte în oraş, un oraş pe care orice cinefil l-ar putea cartografia cu ochii închişi – o adunătură de birouri prăfuite de analiză a minereurilor, ateliere de căruţe şi taverne. Să numim asta Faza a doua. Apoi au venit coloniştii – fermierii, oamenii care de două sute de ani se mutaseră la vest de frontieră, acel neam aparte de oameni un pic ţăcăniţi care câştigaseră Virginia, Kentucky, Missouri. Ei au transformat Sacramento într-un oraş de fermieri. Pentru că pământul era mănos, Sacramento a devenit până la urmă un oraş de fermieri bogaţi, adică unul care avea case, vânzători de Cadillacuri, un
club local de golf. În această somnolenţă plăcută Sacramento a continuat să viseze până, poate, prin 1950, când ceva s-a întâmplat. Ce s-a întâmplat a fost că Sacramento s-a trezit la realitatea că lumea din afară îl invada, cu viteză şi în număr mare, în momentul trezirii, Sacramento şi- a pierdut – de-o fi fost bine sau rău – caracterul, iar asta face parte din ceea ce vreau să vă povestesc.

Dar nu schimbarea e primul lucru pe care mi-l amintesc. Înainte de toate îmi amintesc cum scoteam pe unul dintre boxerii fratelui meu să alerge pe aceleaşi câmpuri întinse pe care stră-străbunicul nostru le găsise virgine şi le semănase; îmi amintesc că înotam (deşi anxioasă, pentru că am fost un copil anxios, care se temea de doline şi se temea de şerpi, iar acela a fost poate primul semn al rătăcirii mele) în aceleaşi râuri în care înotaserăm în ultima sută de ani: în Sacramento, atât de bogat în aluviuni, încât de abia ne vedeam mâinile la câţiva centimetri sub apă; în râul American, care curgea limpede şi iute de la zăpada ce continua să se topească în munţii Sierra până în iulie, când se mai domolea, iar şerpii cu clopoţei se încălzeau la soare pe pietrele care acum ieşeau la suprafaţă. În Sacramento, în American, uneori în râul Cosumnes şi doar ocazional în Feather. Copii neatenţi mureau zilnic în acele râuri; citeam despre asta în ziare, cum subestimaseră un curent sau păşiseră într-o groapă acolo unde American se varsă în Sacramento, cum fraţii Berry fuseseră chemaţi tocmai din Yolo County să dragheze râul, însă trupurile fuseseră de nerecuperat. „Erau din altă parte”, extrapola bunica din poveştile din ziar. „Era *treaba* părinţilor să nu-i lase la râu. Dar ei erau din Omaha.” Era o lecţie bună, chiar
dacă nu şi una în care te puteai încrede, pentru că şi copiii pe care îi ştiam mureau în râuri.

Când se sfârşea vara – când se închidea bâlciul şi căldura începea să cedeze, când ultimele viţe verzi de hamei fuseseră smulse de-a lungul şoselei H. şi ceata din smârcuri se ridica noaptea pe terenurile joase – ne întorceam la învăţarea pe dinafară a Produselor fabricate de vecinii noştri latinoamericani şi la vizitarea strămătuşilor în zilele de duminică, zeci de strămătuşi, ani în şir de astfel de duminici. Când mă gândesc acum la iernile acelea, văd frunzele de ulm îngălbenite adunate în rigolele din faţa Catedralei Episcopale a Trinităţii de pe strada M. Acum, până şi unii oameni din Sacramento îi spun străzii M. bulevardul Capitol, iar catedrala e una dintre acele noi construcţii fără personalitate, dar poate că, în dimineţile de duminică, copiii continuă să înveţe acolo aceleaşi lucruri:
Î: Prin ce se aseamănă Tara Sfântă cu Sacramento Valley? R: Prin tipul şi diversitatea

produselor agricole.

Şi îmi vin în minte râurile care se umflau, iar noi ascultam la radio cotele apelor şi ne întrebam dacă şi când şi unde aveau să cedeze digurile. Pe atunci nu aveam la fel de multe baraje ca acum. Canalele deversau, iar oamenii stivuiau saci de nisip toată noaptea. Uneori un dig ceda în timpul nopţii, pe râu în sus; dimineaţa se răspândea zvonul că inginerii armatei îl dinamitaseră ca să nu vină apa năvală peste oraş.

După ploi, venea primăvara, timp de zece zile sau cam aşa ceva; câmpurile inundate se estompau într-un verde minunat şi efemer (urmând să fie galbene şi uscate ca iasca în două sau trei
săptămâni), iar afacerile imobiliare explodau. Era perioada anului când bunicile mergeau la Carmel; era perioada anului când fetele care nu intrau la Stephens sau Arizona sau Oregon, ca să nu mai vorbim de Stanford sau Berkeley, erau trimise în Honolulu pe pachebotul *Lurline.* Nu îmi amintesc să fi mers cineva la New York, cu excepţia unei verişoare care s-a dus în vizită (nu pot să îmi imaginez de ce) şi a declarat că vânzătorii de pantofi de la Lord & Taylor erau „intolerabil de nepoliticoşi”. Ce se întâmpla la New York şi Washington şi în străinătate părea să nu se reflecte în niciun fel asupra gândirii din Sacramento. Îmi amintesc că am fost luată în vizită la o doamnă foarte în vârstă, văduva unui fermier, care depăna amintiri (stilul de conversaţie favorit al celor din Sacramento) despre fiul unora dintre contemporanii ei. „Nu a fost niciodată nimic de capul băiatului ăla al soţilor Johnson”, a spus ea. Mama mea a protestat, întrerupând-o: dar Alva Johnson, a zis, câştigase Premiul Pulitzer pe când lucra pentru *The New York Times.* Gazda noastră s-a uitat la noi imperturbabilă. „Nu a fost nimic de capul lui în Sacramento”, a răspuns.

Vocea ei era adevărata voce a oraşului Sacramento şi, deşi numi dădeam seama de asta atunci, una care nu avea să se mai audă mult timp, pentru că războiul se terminase şi începuse avântul economic şi vocea inginerului aerospaţial avea să se audă în ţinut.

VETERANII SĂ CUMPERE CASE FĂRĂ AVANS! LOCUINŢE DE CALITATE SUPERIOARĂ CU DOBÂNZI FHA REDUSE!

Mai târziu, când trăiam în New York, aveam să mă întorc în vizită la Sacramento de patru sau cinci ori pe an (cu cât era mai
plăcut zborul, cu atât eram mai nefericită, deşi nu mi-o puteam explica neapărat – ideea că poate noi n-am fi reuşit să ţinem piept călătoriei cu căruţa apasă greu pe umerii celor din neamul meu), încercând să demonstrez că nu voisem deloc să plec, pentru că, cel puţin dintr-un punct de vedere, California – California despre care vorbim – se aseamănă cu Edenul: se porneşte de la premisa că aceia care de bunăvoie renunţă la binecuvântările ei au fost alungaţi, exilaţi de vreo perversitate a sufletului. În fond, cei din grupul Donner-Reed şi-au mâncat propriii morţi ca să ajungă la Sacramento, nu?

Am spus că este dificil să te întorci şi chiar e – dificil într-un sens care depăşeşte ambiguităţile obişnuite ale călătoriilor sentimentale. Să te întorci în California nu e acelaşi lucru cu întoarcerea în Vermont sau Chicago; Vermont şi Chicago sunt constante relative, în comparaţie cu care poţi să-ţi evaluezi propria schimbare. Tot ce e constant la California copilăriei mele este viteza cu care dispare. Să luăm un exemplu: în 1948, de Ziua Sfântului Patrick, ai mei m-au dus să văd legislativul „în acţiune , o experienţă sumbră; o mână de membri ai adunării, rumeni în obraji, cu pălării verzi, ce spuneau glume scoase parcă din *Pat and Mike*[26], consemnate în stenograme. În mintea mea, aşa îi văd în continuare pe legiuitori: purtând pălării verzi sau stând pe terasa de la hotelul Senator, făcându-şi aer şi întreţinându-se cu trimişii lui Artie Samish. (Samish a fost lobbyistul care a spus: „0 fi Earl Warren guvernatorul statului, dar eu sunt guvernatorul legislativului”.) Acum, terasa de la hotel Senator nu mai există – a fost transformată în casa de bilete a unei companii aeriene, dacă doriţi să faceţi speculaţii pe marginea acestei semnificaţii – şi, oricum, legislativul a abandonat în mare parte Senatorul în favoarea motelurilor care îţi iau ochii în nordul oraşului unde, în nopţile reci din vale, flăcările torţelor de bambus şi aburul se ridică deasupra piscinelor încălzite.

Este greu să *descoperi* California acum, este neliniştitor să te întrebi cât din ea a fost doar plăsmuit sau improvizat; uşor trist să îţi dai seama că o mare parte din amintirile tale nu sunt deloc amintiri adevărate, ci doar rămăşiţe ale amintirilor altcuiva, poveşti transmise mai departe prin reţelele de familie. De exemplu, am o „amintire” vie, de neşters, despre cum au fost afectaţi de Prohibiţie crescătorii de hamei din jurul oraşului Sacramento: sora

unui fermier pe care familia mea îl cunoştea a venit acasă de la San Francisco cu o haină de nurcă şi i s-a spus s-o ducă înapoi, iar ea s-a aşezat pe jos, în salon, legănând haina în braţe şi plângând. Chiar dacă eu m-am născut la un an după Abrogare, pentru mine scena este mai „reală” decât multe altele la care am participat.

Îmi amintesc o vizită acasă, când am stat singură într-un avion care zbura noaptea de la New York şi am recitit la nesfârşit câteva versuri dintr-o poezie a lui W.S. Merwin peste care dădusem într-o revistă, o poezie despre un om care fusese multă vreme plecat în altă ţară şi ştia că trebuie să se întoarcă acasă:

[...] Ar trebui să fie în curând. Deja sar înfocat să apăr Metehne ale noastre pe drept de neiertat,
Urăsc să-mi fie amintite; deja în mintea mea
Limba noastră devine purtătoarea unei bogăţii
Pe care o limbă oarecare nu o are, iar munţii
Sunt ca niciunde pe pământ, şi râurile bogate.[27]

Înţelegeţi ideea. Vreau să vă spun adevărul, şi deja v-am vorbit despre râurile bogate.

Ajunşi în acest punct, ar trebui să fie deja limpede că adevărul despre acest loc e alunecos şi trebuie urmărit cu precauţie. Aţi putea merge mâine la Sacramento şi cineva (chiar dacă nu cineva pe care eu îl cunosc) v-ar putea duce la Aerojet-General, care, în limbajul din Sacramento, este „ceva legat de rachete”. Cincisprezece mii de oameni lucrează pentru Aerojet, aproape toţi veniţi din afară. Soţia unui avocat din Sacramento mi-a spus, ca dovadă a felului în care Sacramento începea să se deschidă, că are impresia că l-a întâlnit pe unul dintre ei la o „casă deschisă” în decembrie, acum vreo doi ani. („Erau foarte drăguţi, de fapt”, a adăugat ea cu entuziasm. „Cred că el şi soţia lui au cumpărat casa de *lângă* cea a lui Mary şi Al, ceva de genul ăsta, şi aşa au ajuns *ei* să-l ştie, desigur.”) Deci aţi putea merge la Aerojet şi aţi putea sta în sala marilor comercianţi unde două mii de vânzători de componente încearcă în fiecare săptămână să-şi vândă marfa şi aţi putea să vă uitaţi la panoul electronic care afişează numele angajaţilor Aerojet, proiectele lor şi locul în care se află în timp real şi v-aţi putea întreba dacă eu am mai fost la Sacramento în ultimul timp, RACHETE BALISTICE MINUTEMAN, POLARIS, TITAN, clipocesc luminiţele, iar măsuţele de cafea sunt pline cu orare de zbor aruncate peste tot, foarte actuale, foarte de ultimă oră.

Dar aş putea să vă duc câţiva kilometri mai încolo în orăşele în care băncile încă poartă nume precum Banca lui Alex Brown, în orăşele în care unicul hotel are în continuare podeaua din sala
de mese acoperită cu plăci de gresie octogonale şi palmieri prăfuiţi în ghivece şi ventilatoare mari pe tavan; în orăşele în care totul – compania de seminţe, franciza Harvester, hotelul, magazinul general şi strada principală – are acelaşi nume, numele omului care a construit oraşul. Acum câteva duminici am mers într-un astfel de orăşel, un orăşel de fapt mai mic decât atât, fără hotel, fără franciză Harvester, cu banca distrusă într-un incendiu, un orăşel riveran. Era aniversarea de cincizeci de ani de la căsătoria unor rude de-ale mele şi erau 43°C afară, iar invitaţii de onoare stăteau pe nişte scaune cu spătarul drept în faţa unui mănunchi de gladiole în Rebekah Hall, l-am pomenit unei verişoare cu care mam întâlnit despre vizita la AerojetGeneral şi m-a ascultat cu un interes neîncrezător. Care este adevărata Californie? Asta ne întrebăm cu toţii.

Să încercăm să punem pe hârtie câteva afirmaţii irefutabile despre subiecte care nu lasă loc interpretărilor. Chiar dacă Sacramento este, din mai multe puncte de vedere, cel mai neobişnuit oraş din vale, el e un oraş din vale şi trebuie privit în acest context. Când spui „valea” în Los Angeles, majoritatea oamenilor presupun că te referi la San Fernando Valley (unii cred chiar că vorbeşti despre Warner Brothers), dar nu vă lăsaţi înşelaţi: nu vorbim despre valea platourilor de filmare şi a micilor proprietăţi, ci despre adevărata vale, Central Valley, cu cei 130 000 de kilometri pătraţi ai săi străbătuţi de râurile Sacramento şi San Joaquin şi irigaţi în plus de o vastă reţea de ochiuri de apă, braţe, şanţuri şi canalele Delta-Mendota şi Friant-Kern.

La câteva sute de kilometri la nord de Los Angeles, în momentul în care cobori din munţii Tehachapi în cartierele
mărginaşe din Bakersfield, părăseşti California de Sud şi intri în vale. „Ridici privirea spre autostradă şi ea se întinde pe kilometri întregi, venind spre tine, cu linia întunecată fix pe mijloc care vine spre tine şi spre tine... şi căldura care iese din plăcile albicioase te orbeşte,

aşa că doar linia întunecată rămâne clară, venind spre tine în vaietul cauciucurilor şi, dacă nu îţi iei ochii de la linia aia şi nu tragi aer adânc în piept de câteva ori şi nu îţi dai nişte palme zdravene peste ceafă, ajungi să te hipnotizezi de unul singur.”

Robert Penn Warren a scris asta despre alt drum, dar ar fi putut la fel de bine să scrie despre drumul din vale, US99, 480 de kilometri de la Bakersfield la Sacramento, o autostradă atât de rectilinie, încât dacă zbori în linie dreaptă de la Los Angeles la Sacramento, nu o pierzi niciodată din vedere. Peisajul pe care îl străbate nu variază, pentru un ochi neantrenat, niciodată. Un ochi din vale poate să discearnă punctul în care kilometri de răsaduri de bumbac se transformă în kilometri de răsaduri de roşii sau în care marile ferme corporatiste – Kern County Land, ce a mai rămas din DiGiorgio – cedează terenul întreprinderilor de familie (undeva la orizont, dacă afacerea e de familie, vezi o casă şi un pâlc de stejari piperniciţi), dar astfel de distincţii sunt, în tabloul general, irelevante. Pe parcursul întregii zile, singurul care se mişcă e soarele, şi uriaşele aspersoare Rainbird.

Din când în când de-a lungul autostrăzii 99, între Bakersfield şi Sacramento, apare câte un oraş: Delano, Tulare, Fresno, Madera, Merced, Modesto, Stockton. Unele dintre ele sunt acum destul de mari, dar în esenţă au rămas la fel, construcţii de unul, două sau trei etaje dispuse la întâmplare, astfel încât ceea ce arată ca un bun butic de rochii se învecinează cu un magazin
W.T. Grant, iar sediul grandios al Băncii Americii se înalţă peste drum de un cinematograf mexican. *Dos Peliculas, Bingo Bingo Bingo.* Dincolo de centru (pronunţat *downtown,* cu accentul de Oklahoma care acum domină tiparele de vorbire din vale) se întind străzi cu case vechi cu structură de lemn – cu vopseaua scorojită şi trotuarele crăpate, cu ocazionalele lor ferestre gălbui cu cercevele din plumb care dau înspre un Foster's Freeze sau o spălătorie auto rapidă sau un birou de asigurări State Farm; după ele vin centrele comerciale şi kilometri de case înşiruite, placate cu şipci de sequoia în culori pastelate, semnele inconfundabile ale materialelor ieftine ivindu-se deja la acelea care au supravieţuit primelor ploi. Pentru un străin care trece pe US99 într-o maşină cu aer condiţionat (ar fi acolo în interes de serviciu, presupun, acel străin care ar conduce pe 99, pentru că 99 nu ar purta niciodată un turist la Big Sur sau San Simeon, nu l-ar purta niciodată în acea California pe care el a venit s-o vadă), aceste oraşe trebuie să pară atât de plate, atât de pauperizate, încât îţi seacă imaginaţia. Te trimit cu gândul la seri petrecute atârnând pe lângă benzinării, la pacturi suicidare încheiate la drive-în.

Dar să nu uităm:
Î: Prin ce se aseamănă Tara Sfântă cu Sacramento Valley? R: Prin tipul şi diversitatea produselor agricole.

US99 trece, în realitate, prin cea mai bogată şi mai intens cultivată regiune agricolă din lume, o imensă seră în aer liber cu o recoltă de un miliard de dolari. Doar atunci când îţi aminteşti de bogăţia văii, înfăţişarea anostă şi monocromatică a oraşelor
sale capătă o semnificaţie bizară, sugerând un obicei al minţii care unora li s-ar părea pervers. Există ceva în gândirea celor din vale care reflectă o indiferentă reală faţă de străinul din maşina lui cu aer condiţionat, neputinţa de a lua act până şi de prezenţa lui, ca să nu mai vorbim de gândurile şi dorinţele lui. O insularitate implacabilă este pecetea acestor oraşe. Am întâlnit cândva o femeie în Dallas, o femeie atractivă şi cât se poate de încântătoare, obişnuită cu ospitalitatea şi hipersensibilitatea socială a Texasului, care mi-a spus că pe durata celor patru ani de război, când soţul ei fusese încartiruit la Modesto, nu a fost nici măcar o dată invitată în casa cuiva. Nimănui din Sacramento nu i s-ar părea ceva neobişnuit în asta („Probabil că nu avea rude aici”, mi-a spus cineva căruia i-am povestit întâmplarea), pentru că oraşele din vale se înţeleg unele pe celelalte, împărtăşesc acelaşi spirit straniu. Gândesc la fel şi arată la fel. *Eu* fac deosebirea între Modesto şi Merced, dar am fost acolo în vizită, am mers acolo la baluri. În plus, pe strada principală din Modesto este un panou arcuit pe care scrie:
APĂ – BUNĂSTARE MULŢUMIRE – SĂNĂTATE

Nu există un astfel de panou în Merced.

Am spus că Sacramento este cel mai neobişnuit oraş din vale, şi chiar este, dar doar pentru că e mai mare şi mai divers, doar pentru că a avut râurile şi legislativul; adevăratul său caracter rămâne caracterul din vale, virtuţile sale, virtuţile din vale, tristeţea sa, tristeţea din vale. Are veri la fel de fierbinţi, atât de fierbinţi, încât aerul sclipeşte şi iarba

devine albicioasă şi
jaluzelele rămân coborâte cât e ziua de lungă, atât de fierbinţi, încât august nu vine ca o lună, ci ca o nenorocire; este la fel de plat, atât de plat, încât una dintre fermele familiei mele cu un mic dâmb, poate de o jumătate de metru înălţime, a fost cunoscută în cei o sută şi ceva de ani care l-au precedat pe acesta ca „ferma de pe deal”. (Anul acesta este cunoscută drept un partaj în curs de executare, dar asta e altă parte a poveştii.) Mai presus de orice, în ciuda infuziilor din afară, Sacramento păstrează insularitatea văii.

Ca să simtă această insularitate, un vizitator nu trebuie decât să ia un exemplar din oricare dintre cele două ziare ale oraşului, *Union* care iese dimineaţa sau *Bee,* după-amiaza. Întâmplător, *Union* este republican şi falimentar, iar *Bee,* democrat şi puternic („VALEA ALBINELOR!” e titlul pe care îl folosea familia McClatchy, ce deţine *Bee*- urile din Fresno, Modesto şi Sacramento, la reclamele din presa comercială, „DEPARTE DE ORICE ALTĂ INFLUENŢĂ MEDIA!”), dar conţinutul lor este în mare parte acelaşi, iar în principalele lor preocupări editoriale adoptă un ton care este bizar, extraordinar şi instructiv. *Union,* într-un ţinut puternic şi incontestabil democrat, se frământă în principal despre posibilitatea unei preluări locale de către Societatea John Birch; *Bee,* ţinând ca literă de lege dorinţa fondatorului său, duce o cruciadă elaborată împotriva fantomelor pe care încă le numeşte „trusturile de putere”. Ecourile lui Hiram Johnson, pe care *Bee* l-a ajutat să fie ales guvernator în 1910. Ecourile lui Robert La Follette, căruia *Bee* i-a pus valea în braţe în 1924. E ceva la ziarele din Sacramento care nu se prea pupă cu viaţa din Sacramento de acum, ceva total pe lângă subiect. Inginerii aerospaţiali, ţi se spune, citesc *San Francisco Chronicle.*

Cu toate astea, ziarele din Sacramento reflectă, pur şi simplu, stranietatea oraşului, destinul văii, acela de a fi paralizat de un trecut care nu mai e relevant. Sacramento e un oraş care a crescut din agricultură şi a descoperit, spre marea lui uimire, că pământul are întrebuinţări mai profitabile. (Camera de comerţ o să vă furnizeze cifre despre recolte, dar nu le băgaţi în seamă – ceea ce contează este impresia, faptul că unde odată creşteau recoltele de hamei este acum cartierul Larchmont Riviera, că ceea ce pe vremuri era ferma Whitney este acum Sunset City, 33 000 de case şi un complex de cluburi de golf.) E un oraş în care industria de apărare şi proprietarii ei absenţi sunt, dintr-odată, faptele cele mai importante; un oraş care nu a avut niciodată mai multi oameni sau mai multi bani, dar care şi-a pierdut al lui *raison d'être.* E un oraş ai cărui locuitori, dintre cei mai multi şi mai statornici, sunt cuprinşi de sentimentul că ei înşişi se află în pragul unei perimări funcţionale. Vechile familii încă se întâlnesc doar între ele, dar nici măcar între ele nu se mai văd la fel de des ca altădată; îşi strâng rândurile, pregătindu-se pentru lunga noapte, vânzându-şi drepturile de trecere şi trăind din încasări.

Copiii lor încă se căsătoresc între ei, joacă în continuare bridge şi intră împreună în afaceri imobiliare. (Nu există alte afaceri în Sacramento, nicio altă realitate în afară de cea a pământului – chiar şi eu, când trăiam şi lucram la New York, m-am simţit obligată să urmez un curs prin corespondenţă de Economia terenului urban la Universitatea din California.) Acum însă, seara târziu, după ce gheaţa s-a topit, există întotdeauna cineva, vreun Julian English, care nu pune suflet în
ceea ce face. Pentru că acolo, la marginea oraşului, sunt rânduite legiunile de ingineri aerospaţiali, care vorbesc în limba lor condescendentă şi stranie şi îşi îngrijesc plantele ornamentale şi îşi pun în gând să rămână în ţara promisă, şi care cresc o nouă generaţie de locuitori nativi ai oraşului Sacramento şi nu sunt deloc afectaţi, absolut deloc, dacă nu sunt invitaţi să se alăture Clubului Sutter. Asta te pune pe gânduri, seara târziu, când gheaţa s-a dus; ţi se strânge un pic stomacul, insinuează că, poate, Clubul Sutter nu este, până la urmă, Pacific Union sau Bohemian, că Sacramento nu este *oraşul.* Şi atunci când ajung să se îndoiască de ele însele, oraşele mici îşi pierd caracterul.

Vreau să vă spun o poveste din Sacramento. La câţiva kilometri în afara oraşului e un loc, două mii şi jumătate sau trei mii de hectare, care aparţinea pe vremuri unui fermier cu o singură fiică. Acea fiică a plecat în străinătate şi s-a măritat cu un aristocrat, şi când l-a adus acasă pe aristocrat ca să locuiască la fermă, tatăl ei le-a construit o casă imensă, cu săli de muzică, sere, o sală de bal. Aveau nevoie de o sală de bal pentru că primeau oaspeţi: oameni din străinătate, oameni din San Francisco, petreceri care durau săptămâni întregi şi necesitau pregătiri speciale. Ei au murit, desigur, de multă vreme, dar unicul lor fiu, care

îmbătrâneşte şi este neînsurat, trăieşte încă acolo. Nu locuieşte în casă, pentru că ea nu mai există. De-a lungul anilor, a tot ars, încăpere după încăpere, aripă după aripă. Doar hornurile măreţei case de altădată mai stau în picioare, iar moştenitorul ei trăieşte în umbra lor, trăieşte singur pe locul carbonizat, într-o rulotă.

Aceasta este o poveste cunoscută generaţiei mele. Mă îndoiesc că următoarea o va mai cunoaşte, copiii inginerilor aerospaţiali.

Cine ar putea să le-o spună? Bunicile lor trăiesc în Scarsdale şi ei nu şi-au cunoscut niciodată strămătuşile. „Vechiul" Sacramento va fi pentru ei ceva plin de culoare, ceva despre care citesc în *Sunset.* Vor crede, probabil, că programele de dezvoltare urbană au fost dintotdeauna aici, că Embarcadero, pe malul râului, cu magazinele sale primitoare şi cu staţiile de pompieri pitoreşti transformate acum în baruri, are izul autentic al timpurilor de altădată. Nu va exista niciun motiv ca ei să afle că, în vremurile fără fast, i se zicea Front Street (oraşul nu a fost, la urma urmei, întemeiat de spanioli) şi era un loc al oamenilor fără căpătâi şi al misionarilor şi al zilierilor itineranţi care veneau în oraş sâmbetele pentru o seară de beţie: MISIUNEA VIEŢII VICTORIOASE, ISUS VĂ SALVEAZĂ, PATURI LA 25 DE DOLARI PE NOAPTE, INFORMAŢII DESPRE RECOLTE AICI. Vor fi pierdut trecutul autentic şi se vor fi ales cu unul fabricat şi nu vor avea de unde să ştie, absolut de niciunde, de ce o rulotă stă stingheră în mijlocul a trei mii de hectare în afara oraşului.

Dar probabil că e arogant din partea mea să cred că ei vor fi pierdut ceva. Poate că, retrospectiv, aceasta nu a fost deloc o poveste despre Sacramento, ci despre lucrurile pe care le pierdem şi despre promisiunile pe care le încălcăm atunci când creştem mari.

Poate că am jucat, fără să îmi dau seama, rolul lui Margaret din poezie:

Margaret, plângi cumva
După dumbrava desfrunzită?
Pentru năpastă s-a născut omul,
Tu, Margaret, după tine jeleşti.[28]

[1]965

Scrisoare din paradis, 21°19' N, 157°52'V

Pentru că eram obosită de prea mult timp şi prea arţăgoasă şi prea adesea înspăimântată de migrene şi înfrângeri şi zile tot mai scurte, am fost trimisă, un copil recalcitrant de treizeci şi unu de ani, în Hawaii, unde iarna nu vine niciodată, unde nu există înfrângeri, iar vârsta medie este de douăzeci şi trei de ani.

Acolo puteam deveni o femeie nouă, acolo, alături de vânzătorii de poliţe de asigurare în excursii de stimulare, recompensaţi pentru performanţa lor de un milion de dolari pe an, acolo, alături de masonii de la Shrine şi divorţaţii din San Francisco şi secretarele care aruncă cu bani în stânga şi-n dreapta şi fetele în bikini tanga şi băieţii în căutarea valului perfect, copii care înţelegeau fără dificultăţi economia pe care o faci cumpărând o Honda sau o placă de surf cu un acont de un dolar şi o rată de 2,5 dolari pe săptămână şi abandonând-o ulterior, copii cărora nu li s-a spus niciodată, aşa cum mi s-a spus mie, că fetiţele şi băieţii bălai tot ca homarii ajung să muşte ţărâna[29]. Aveam să stau întinsă la soare, acelaşi soare care îi ajutase pe Doris Duke şi pe Henry Kaiser să-şi păstreze optimismul imperturbabil. Aveam să mă joc de-a sorbitul cocktailurilor daiquiri îngheţate şi să-mi pun flori în păr, ca şi cum ultimii zece ani nu s-a fi întâmplat. Aveam să mă conving singură că, dincolo de linia orizontului, nu se înalţă Disperarea, ci Diamond Head[30].

M-am dus, o călătoare circumspectă. Nu cred că poveştile spuse de frumoasele mâini care dansează hula merită un studiu intensiv. Nu am auzit niciodată un cuvânt în hawaiiană, inclusiv şi poate în mod special *aloha,* care să exprime cu acurateţe orice aş avea eu de spus. Fie nu ştiu eu să mă minunez, fie nu sunt sensibilă la poveştile repetate a mia oară, aşa că nu o să vă pun să ascultaţi din nou aceleaşi descrieri obositoare despre americanii din vestul mijlociu în cămăşi cumpărate de la magazinul de suveniruri şi văduve în rochii muumuu plecate în circuit şi perle false, despre atracţii turistice precum Kodak Hula Show sau Sunday Night Luau ori despre arhetipul Profesorului în an sabatic şi al Băiatului care face surf toată ziua. Iar acum, odată ce am stabilit între noi că nu sunt făcută pentru paradis, fie el real sau reprodus, îmi va fi foarte greu să vă explic exact în ce fel şi de ce Hawaii mă emoţionează, mă atinge, mă întristează şi mă tulbură, îmi stârneşte imaginaţia, ce anume rămâne încă plutind în aer multă vreme după ce am uitat mirosul de *pikake* şi de ananas şi sunetul palmierilor care se unduiesc în bătaia alizeului.

Poate din pricină că am crescut în California, Hawaii a ocupat un loc important în fanteziile mele. Copil fiind, stăteam pe plajele din California şi îmi imaginam că văd Hawaii-ul, ca un licăr sigur de lumină în asfinţit, o siluetă abia perceptibilă care se întrezărea când şi când dacă mijeai ochii. Punctul slab al acestei fantezii, ce ciudat, era că nu aveam nici cea mai vagă idee cum ar arăta Hawaii-ul nici dacă l-aş vedea, pentru că, în mintea mea de copil, existau trei Hawaii-uri îndepărtate şi nu vedeam vreo legătură între ele.

Era, pentru început, Hawaii-ul care mi-a fost arătat prima dată pe 7 decembrie 1941 într-un atlas, cu acele cu gămălie
pastelate, înfipte pe hartă, care însemnau război şi că tatăl meu avea să plece curând şi să petreacă Crăciunuri improvizate în încăperi închiriate din apropierea bazelor militare aeriene şi că nimic nu avea să mai fie vreodată la fel. Mai târziu, când războiul s-a încheiat, a fost alt Hawaii, un munte de acadele, mare şi stâncos[31] din Pacific care îmi apărea în fotografiile din ziare cu vânzători de maşini Lincoln-Mercury bine hrăniţi, relaxându-se lângă canoe cu stabilizatoare la hotelul Royal Hawaiian sau debarcând *en familie* de pe pachebotul *Lurline,* un Hawaii unde verii mai mari îşi petreceau vacanţele de iarnă, învăţând să se dea cu placa de surf (pentru că aşa se numea, în zilele acelea mai simple, surfing, şi era ceva propriu insulelor Hawaii) şi unde naşele mergeau să se odihnească şi să înveţe pe de rost versurile din *My Little Grass Shack în Kealakekua Hawaii.* Nu-mi aduc aminte de câte ori am stat noaptea trează în pat, ascultând pe cineva care cânta la parter *My Little Grass Shack în Kealakekua Hawaii,* însă îmi amintesc că nu am făcut nicio legătură între acel Hawaii şi Hawaii-ul zilei de 7 decembrie 1941.

Şi apoi a existat permanent un al treilea Hawaii, un loc ce părea să nu aibă nimic de-a face nici cu războiul, nici cu naşele plecate în vacanţă, ci doar cu trecutul şi cu pierderea. Ultimul membru al familiei mele în linie directă care să trăiască în Hawaii a fost un stră-străbunic ce predase acolo în 1842 ca tânăr misionar, şi mi s-a dat de înţeles că viaţa pe Insule, cum îi spuneam noi Hawaii-ului pe coasta de vest, decăzuse încetul cu încetul de atunci încoace. Mătuşa mea a intrat, prin căsătorie, într-o familie care trăise timp de multe generaţii pe Insule, dar acum nu mai mergeau nici măcar în vizită. „Nu de când a venit dl *Kaiser",* spuneau ei, ca şi cum construirea hotelului Hawaiian
Village pe câteva hectare câştigate din drenarea unui teren în apropiere de Fort de Russy le-ar fi şters dintr-o singură mişcare a macaralei constructorului copilăria şi copilăria părinţilor lor, ar fi nimicit pe veşnicie o livadă subtropicală de cireşi în care în fiecare seară, într-un cotlon uşor înceţoşat al minţii, masa era pusă pentru patruzeci şi opt de persoane, în caz că venea cineva în vizită; ca şi cum Henry Kaiser i-ar fi condamnat personal să- şi trăiască restul zilelor într-un exil californian, doar printre suvenirurile lor simbolice, vasele făcute din tigvă şi scaunele sculptate somptuos şi argintăria masivă pentru patruzeci şi opt de persoane şi diamantul care aparţinuse reginei Liliuokalani şi ţesăturile grele brodate ale acelor după-amiezi de aur, nesfârşite, pierdute acum pentru totdeauna.

Bineînţeles că pe măsură ce am mai crescut mi-am dat seama că numele de „Henry Kaiser" poartă o încărcătură mai degrabă simbolică decât literală, dar chiar şi atunci mi-a scăpat esenţialul, mi-am imaginat că e pur şi simplu vorba despre proliferarea hotelurilor şi a zborurilor ieftine care tulburase vechea ordine, am reuşit să alung într-un cotlon al mintii Hawaii-ul primei mele amintiri, Hawaii-ul care însemna război, ca pe un accident al istoriei, o monstruozitate care nu este relevantă nici pentru idila tihnită ce trebuie să fi fost trecutul, nici pentru imnul frenetic închinat destinderii celor cu venituri medii ce trebuie să fie prezentul. Făcând asta, am înţeles Hawaii-ul complet greşit, pentru că, dacă există o aură anume ce învăluie Honolulu, o stare de spirit singulară ce dă luminilor un lustru febril şi catamaranelor roz, o absurditate înduioşătoare şi care stârneşte imaginaţia aşa cum un simplu paradis nu ar putea să o facă vreodată, această stare de spirit
este, implacabil, una de război.

Ea începe, desigur, aşa cum bine ne amintim.

Hawaii este Gibraltarul nostru şi, pe-aproape, al nostru Canal al Mânecii. Avioanele, cu văzul ascuţit de limpezimea din tot timpul anului a zilelor senine din Pacific, pot cu uşurinţă să survegheze un cerc marin imens în al cărui centru se află Hawaii. Cu Hawaii-ul bine păzit, ar fi aproape imposibil, sunt de părere experţii, să fim atacaţi prin surprindere dinspre Asia. Atâta timp cât marea bază navală Pearl Harbor, la o aruncătură de piatră de Honolulu, este a noastră, navele de război şi submarinele americane îşi pot îndeplini liniştite misiunile non-

Pacifice. Pearl Harbor este una dintre cele mai mari, dacă nu chiar cea mai mare fortăreaţă maritimă din lume. Pearl Harbor are rezerve uriaşe de combustibil şi alimente, spitale imense şi fremătătoare pentru vindecarea oricăror răni provocate de oţel. Este unicul sanctuar sigur în întinderea vastului Pacific atât pentru nave, cât şi pentru oameni.
John W. Vandercook, în *Vogue,* 1 ianuarie 1941

Acum, la douăzeci şi cinci de ani de la eveniment, se fac în fiecare după-amiază excursii cu bărci roz-aprins de la Kewalo Basin la Pearl Harbor. La început, plimbarea are un aer festiv exagerat şi şubred, rămânând doar perspectiva unei ieşiri într-o zi frumoasă, cu pasagerii care îşi compară reclamaţiile pe care le au de făcut la adresa ghizilor, a cazării şi a meselor la Canlis' Charcoal Broiler, şi băieţii care se scufundă după monede pe lângă bărci. „Hei, şefu'“, strigă ei, „nai o monedă?” Câteodată, o femeie aruncă o bancnotă şi e revoltată că trupurile bronzate insolente o pescuiesc din aer şi glumesc pe seama aşteptărilor ei. Când barca se îndepărtează de port, băieţii înoată înapoi, cu
obrajii umflaţi cu bani, iar copiii stau îmbufnaţi, mormăind că ar fi preferat să rămână la plajă, şi femeile, în ţinute noi de la Liberty House şi resturi de ghirlande, sorb suc de papaya şi studiază o broşură intitulată *Cadoul perfect – povestea în imagini a zilei de 7 decembrie.*

Este, în fond, o poveste familiară pe care am auzit-o cu toţii – familiară chiar şi copiilor, pentru că i-au văzut, fireşte, pe John Wayne şi John Garfield la Pearl Harbor, au petrecut nenumărate după-amiezi ploioase uitându-se la Kirk Douglas şi Spencer Tracy şi Van Johnson, care se întrebau cu voce tare de ce nu răspunde Hickam în dimineaţa aceasta – şi nimeni nu îl ascultă cu atenţie pe ghid. Trestia de zahăr foşneşte acum în vânt acolo unde *Nevada* a dispărut în adâncuri. O siluetă leneşă învaţă la Ford Island să lovească uşor mingea ca s-o trimită direct în gaura de golf. Cel care a concesionat barca mai deschide nişte suc de papaya. Este greu să mai fim receptivi la lucrurile care ne-au fost inculcate.

Şi apoi se întâmplă ceva. Am luat acea barcă roz-aprins până la Pearl Harbor în două după-amiezi, dar tot nu ştiu ce am mers să descopăr, şi anume felul în care oamenii reacţionează un sfert de secol mai târziu. Nu ştiu pentru că, la un moment dat, am început să plâng şi nu le-am mai acordat atenţie celor din jur. Am început să plâng în locul unde *Utah* zace la cincisprezece metri sub apă, o apă care aici nu este nici turcoaz, nici albastru-deschis, ci de culoarea cenuşie a tuturor golfurilor din lume, şi nu mam oprit până când barca roz nu s-a îndepărtat de *Arizona,* sau de ce se mai vede din *Arizona:* tunul ruginit din pupa turelei care despică apa cenuşie, drapelul înălţat sus pe catarg, întrucât Marina consideră că *Arizona* este încă în serviciu, cu tot
echipajul la bord, 1 102 oameni din patruzeci şi nouă de state. Tot ce ştiu despre cum reacţionează ceilalţi oameni este ceea ce mi se spune: că toată lumea păstrează liniştea pe *Arizona.*

Acum câteva zile, cineva doar cu patru ani mai mic decât mine mi-a spus că nu înţelege de ce am fost atât de afectată de o navă scufundată, asasinarea lui John Kennedy, nu Pearl Harbor, fiind singurul eveniment indelebil al – ceea ce insista el să numească – „generaţiei noastre”. Am putut doar să-i răspund că facem parte din generaţii diferite, dar nu i-am povestit ce vreau să vă povestesc vouă, despre un loc din Honolulu unde este chiar şi mai multă linişte decât *pe Arizona:* Cimitirul memorial naţional al Pacificului. Toţi par să aibă douăzeci de ani, băieţii îngropaţi aici, în craterul unui vulcan stins numit Punchbowl, douăzeci şi nouăsprezece şi optsprezece ani şi uneori nici măcar atât, „SAMUEL FOSTER HARMON” scrie pe o piatra funerară. „PENNSYLVANIA, SERG. REZERVA 27. ÎNROLAT DIV. NAVALĂ 5. AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL. 10 APRILIE 1928 – 25 MARTIE 1945.” Samuel Foster Harmon a murit la Iwo Jima cu cincisprezece zile înainte să împlinească şaptesprezece ani. Unii dintre ei au murit pe 7 decembrie şi unii au murit după ce *Enola Gay* bombardase deja Hiroshima, iar alţii au murit în zilele debarcărilor la Okinawa şi Iwo Jima şi Guadalcanal şi un lung şir de tineri au murit, mi s-a spus, pe plaja insulei de care nu ne mai aducem aminte. Sunt 19 000 de morminte în craterul adânc al uriaşului vulcan de deasupra Honolulului.

Mergeam acolo destul de des. De pe buza craterului puteam să văd oraşul, să-mi cobor privirea peste cartierul Waikiki şi peste port şi peste braţele ambuteiate ale drumurilor, dar sus
acolo era linişte, un loc îndeajuns de cufundat în pădurea tropicală ca o ploaie fină să cadă în fiecare zi. Într-o după- amiază, a venit un cuplu care a lăsat trei ghirlande de plumeria pe

mormântul unui băiat din California, ucis, la vârsta de nouăsprezece ani, în 1945. Florile se ofileau deja când femeia lea aşezat într-un târziu pe mormânt, pentru că, o vreme destul de îndelungată, ea a stat pironită locului, frământându-le în mâini. În general, sunt în stare să cuget foarte mult asupra morţii, însă tot stau şi mă gândesc la ce anume ar trebui să ne amintim, douăzeci şi unu de ani mai târziu, despre un băiat care a murit la vârsta de nouăsprezece. Nu am văzut pe nimeni altcineva acolo, în afara bărbaţilor care tund iarba şi a celor care sapă gropi noi, căci acum aduc morţi din Vietnam. Mormintele proaspete de săptămâna trecută şi de săptămâna dinainte şi chiar de luna trecută nu au încă pietre funerare, doar plăcuţe de identificare din plastic, brăzdate de ploaie şi stropite cu noroi. Pământul e reavăn şi călcat în picioare de partea aceea a craterului, însă iarba creşte rapid, aici sus, în norul de ploaie.

Nu este o distanţă lungă de la crater până la Hotel Street, care pentru Honolulu reprezintă ceea ce Market Street reprezintă pentru San Francisco, strada dintr-un oraş portuar luminată toată noaptea. Portavionul *Coral Sea* a venit în Honolulu în acea săptămână aducând 165 de oameni din Vietnam în permisie de odihnă şi recuperare şi ducând 3 500 de soldaţi din marina militară întâi la Okinawa şi apoi în Vietnam (făceau parte din divizia a 5-a navală reactivată, iar divizia a 5-a fusese, dacă vă aduceţi aminte, cea de care aparţinuse şi Samuel Foster Harmon, băiatul de şaisprezece ani) şi, pe lângă asta, exista o completare regulată a personalului de la bazele navale şi aviatice Pearl, Hickam, Bellows A.F.B. şi Kaneohe, precum şi de la cartierele generale ale armatei Camp H.M. Smith, Fort Shafter, Fort de Russy şi Schofield Barracks şi, mai devreme sau mai târziu, toţi ajung să iasă pe Hotel Street. Au făcut-o dintotdeauna. Marina militară a închis lupanarele la sfârşitul Celui de-Al Doilea Război Mondial, dar nicio Hotel Street din lumea asta nu se schimbă foarte mult de la un război la altul. Fetele cu flori de hibiscus în păr se plimbă agale prin faţa localurilor cu păcănele şi a sălilor de biliard japonez şi a studiourilor de masaj. „ANGAJAM FETE PENTRU MASAJ”, scrie pe un anunţ, „O SCHIMBARE BINEVENITĂ”. Ghicitoarele stau la măsuţe şi îşi pilesc unghiile în spatele perdelelor de hârtie cu model floral. Băieţii din distribuţia spectacolului de varieteu *Boys Will Be Girls* stau adunaţi pe trotuar în rochii de seară din ţesături lucioase, metalice, fumează şi se uită la marinari.

Iar marinarii se îmbată. Toţi par să aibă douăzeci de ani şi aici, pe Hotel Street, au douăzeci şi nouăsprezece şi optsprezece ani şi se îmbată pentru că nu mai sunt în Des Moines şi încă nu au ajuns în Danang. Trag cu ochiul în localurile cu femei plătite ca să danseze cu ei şi trag cu ochiul în localurile de striptease cu pozele lui Lili St. Cyr şi Tempest Storm în vitrină (Lili St. Cyr era în California şi Tempest Storm, în Baltimore, dar nu contează, toate arată la fel sâmbătă seara în Honolulu) şi se caută prin buzunare după mărunţiş ca să vadă „filmul artistic” din fundul unei săli care vinde *Sunshine* şi *Nude* şi toate cărţile broşate cu fete legate în lanţuri pe copertă. Îşi fac poze la minut laminate. Îşi înregistrează vocile *(Hei, iubito, în seara asta sunt în Honolulu)* şi intră în vorbă cu fetele cu flori de hibiscus în păr.

Dar, în general, doar se îmbată puţin mai tare şi se înghiontesc pe trotuare evitând Patrula Forţelor Armate din Hawaii şi provocându-se unul pe altul să-şi facă tatuaje. Într-o efuziune de bravadă, îşi smulg cămăşile cu cincizeci de metri înainte să ajungă la Salonul de tatuaj al lui Lou Normand, apoi stau nemişcaţi, cu ochi ficşi şi fata goală de expresie, în timp ce acul îi însemnează cu o inimă sau o ancoră sau, dacă sunt mai înflăcăraţi sau foarte beţi, cu un Isus pe cruce cu stigmatele colorate în roşu. Prietenii lor se adună ciorchine în faţa cubului de sticlă, urmărind cum pielea se înroşeşte şi, în tot acest timp, „King of the Road” se revarsă pe toată strada dintr-un bar de pe colţ cu muzică country şi western. Cântecul se schimbă, iar băieţii vin şi pleacă, dar Lou Normand este DE TREIZECI DE ANI ÎN ACELAŞI LOC.

Poate că nu pare deloc surprinzător că ar trebui să existe o stare de spirit de război pe câmpuri de luptă notorii, unde au avut loc înfrângeri, sau la mormintele unor tineri de şaptesprezece ani ori în centrul unui oraş portuar. Dar ea nu se întâlneşte doar aici. Războiul este însăşi ţesătura vieţii hawaiiene, indisolubil prins atât în emoţiile sale, cât şi în economia sa, subjugându-i nu doar amintirile, ci şi perspectivele de viitor. Există un moment în care orice conversaţie din Honolulu se întoarce la război. Oamenii stau în grădinile lor sus, în Makiki Heights, printre tufele de *copa de oro* şi iasomie stelată şi îşi coboară privirile înspre Pearl Harbor, îşi mai pun ceva de băut şi îţi povestesc despre dimineaţa în care s-a

întâmplat. La radio se auzea Webley Edwards, îşi amintesc ei, şi ce spunea el în dimineaţa aceea iar şi iar era: „Acesta este un raid aerian, adăpostiţi-vă, *acesta nu este un exerciţiu”.* Nu este cel mai remarcabil lucru pe care ai putea să-l spui, dar este un lucru remarcabil să îl ai întipărit în memorie. Şi îşi aduc aminte de oamenii care conduceau pe deal în sus şi parcau maşinile ca să privească incendiile, aşa cum o fac acum când este anunţat un tsunami. Îsi amintesc de saloanele medicale de urgenţă înfiinţate în sălile şcolilor şi despre copiii mai mari trimişi să păzească rezervoarele cu puşti încărcate. Râd de cum au încercat să traverseze cu maşina coasta Pali prin ceaţa care se lăsase după pana de curent de la seara şi de cum soţiile lor au dus cărţi groase şi baticuri mari jos, la Asociaţia tinerelor creştine, şi le-au folosit pentru a le învăţa pe fetele de pe celelalte insule să încropească un pat de spital, şi îşi aduc aminte cum era când existau doar trei hoteluri în toată întinderea de trei kilometri a cartierului Waikiki, Royal pentru marină, Halekulani pentru presă şi Moana. De fapt, complotează ca să îţi lase impresia nelămurită că în 1945, ori să fi fost în '46, fusese ultima dată când au coborât în Waikiki. „Presupun că hotelul Royal nu s-a schimbat foarte tare”, mi-a spus un locuitor din Honolulu care stătea la opt minute de Royal. „Halekulani”, a zis altcineva, ca şi cum şi-ar fi adus deodată aminte de el şi n-ar mai fi fost sigură că încă există, *„ăla* era un loc bun unde să ieşi să bei ceva”.

Toată lumea era mai tânără atunci şi, din felul în care povestesc, o anumită strălucire învăluie acei ani.

Apoi, dacă au o miză reală în a-ţi vinde ideea de „Hawaii”, şi puţini sunt cei rămaşi care refuză să vadă că au un interes să ţi- o vândă, sunt gata să îţi explice de ce viitorul Hawaii-ul se arată atât de luminos, în ciuda a ce poate fi considerat o economie falsă tipică, bazată mai întâi pe armată, apoi pe turişti, nu în ultimul rând pe zahărul subvenţionat, viitorul Hawaii-ului se arată luminos pentru că Hawaii e *inima* Pacificului, o expresie folosită în Honolulu doar puţin mai rar decât „minunatul nostru spirit *aloha”* Îţi atrag atenţia că Hawaii e inima Pacificului în măsura în care vorbim despre industria turismului, dar Hawaii e, de asemenea, inima Pacificului când vine vorba de – iar aici fac o pauză, îşi ridică poate paharul şi îl studiază înainte să continue. „Ei bine, sincer, dacă lucrurile o iau în cealaltă direcţie, ce vreau să spun prin asta e că, dacă *situaţia* o ia în cealaltă direcţie, noi ne aflăm în locul potrivit şi pentru asta.” Poate că nicăieri altundeva în Statele Unite perspectiva războiului nu e privită cu atât de multă stăpânire de sine ca aici.

Bineînţeles că e uşor să găseşti justificări, să spui că, în fond, întregul Hawaii a trecut deja printr-un război sau să subliniez! că Honolulu se află, chiar şi acum, într-o zonă de război, că e îmbibat de vocabularul militar, puternic angajat în afacerea războiului. Lucrurile sunt însă mai complicate. Războiul este privit cu o ambivalenţă curioasă în Hawaii pentru că majoritatea populaţiei sale vede războiul, chiar dacă la nivel inconştient, ca o forţă a binelui, un instrument al progresului social. Şi, bineînţeles, ce altceva, dacă nu Cel de-Al Doilea Război Mondial, a rupt şira spinării a feudalismului zahărului, a deschis o economie aflată în recesiune şi o societate imobilă, a spulberat pentru totdeauna o lume colonială plăcută, dar teribilă, în care câteva familii controlau tot ce făcea Hawaii-ul, de unde se aproviziona, cum îşi expedia bunurile, cine putea intra şi până unde putea să meargă şi care era punctul în care se închideau uşile.

Avem, o mare parte dintre noi, o imagine oarecum vagă a Hawaii-ului antebelic. Am auzit expresia „Cei cinci giganţi” şi ne-am făcut o idee, în linii mari, despre anumite familii care au
pus mâna pe foarte mulţi bani şi putere în Hawaii şi au monopolizat acei bani şi acea putere o perioadă lungă de timp. Realitatea puterii hawaiiene a fost mai evidentă şi, în acelaşi timp, mai subtilă decât v-aţi putea imagina.

Cele cinci mari companii – C. Brewer, Theo. H. Davies, American Factors, Castle & Cooke şi Alexander & Baldwin – au început ca „agenţi” ai plantatorilor de zahăr, mai precis ca administratori de plantaţii. De-a lungul anilor, cele cinci mari familii şi alte câteva – familia Dillingham, să zicem, descendenţii unui marinar naufragiat care a construit prima cale ferată din Hawaii – s-au căsătorit între ele, au făcut parte din consiliile directoare unii pentru ceilalţi, au intrat în afacerile cu transporturi şi asigurări şi bani şi au ajuns să alcătuiască o oligarhie binevoitoare ca nicio alta de pe continent.

Timp de aproape jumătate de secol, această conducere solidară s-a extins în toate zonele vieţii hawaiiene, iar puterea ei se manifesta direct şi neîntârziat.

American Factors, de exemplu, deţinea (şi încă deţine) cel mai mare magazin universal hawaiian, Liberty House. În 1941, Sears, Roebuck, acţionând în secret prin intermediari, a cumpărat teren pentru un magazin la periferia oraşului Honolulu. Până la urmă, Sears şi-a deschis magazinul, dar doar după ce preşedintele Sears, Robert E. Wood, a ameninţat că îşi cumpără propriul vas – se pusese problema dacă Matson Navigation, controlată de Castle & Cooke şi Alexander & Baldwin, avea să livreze marfa cuiva care încerca cu atâta neruşinare să intre în competiţie cu consorţiul celor cinci giganţi.

Acesta era Hawaii-ul. Şi apoi a venit Cel de-Al Doilea Război Mondial. Băieţii de pe insulă au plecat la război şi s-au întors
acasă cu idei noi. Au început să intre bani de pe continent, în ciuda opoziţiei Insulei. După Cel de-Al Doilea Război Mondial, răposatul Walter Dillingham putea să coboare pentru o audiere publică din casa lui de pe Diamond Head şi să îi adreseze lui Henry Kaiser cel mai sugestiv epitet al Hawaii-ului antebelic – „musafir" –, însă semnificaţia lui ar fi scăpat, probabil, unei jumătăţi dintre auditori. În spirit, chiar dacă nu în realitate, Cel de-Al Doilea Război Mondial a făcut din toată lumea un Dillingham, iar dacă cineva din Hawaii a fost prea greu de cap ca să simtă asta singur, i-au spus-o în mod constant alţii, politicienii şi liderii sindicali şi observatorii de pe continent.

Proporţiile schimbării au fost, desigur, adesea exagerate, din motive parţial sentimentale şi parţial strategice, însă realitatea rămâne că Hawaii nu mai e ce era odată. În Honolulu există în continuare un singur „Lowell", iar acela este Lowell Dillingham, şi un singur „Ben", care este fratele său, dar Ben Dillingham a suferit o înfrângere clară în campania lui din 1962 pentru Senatul Statelor Unite în faţa lui Daniel Inouye, un japonez la a doua generaţie. (în anii 1920, când un comitet al Congresului i-a întrebat pe tatăl lui Ben Dillingham şi pe Henry Baldwin de ce atât de puţini japonezi votează în Hawaii, tot ce au putut ei să răspundă a fost că, probabil, japonezii primiseră instrucţiuni de la Tokyo să nu se înscrie pe listele de alegători.) în rândul locuitorilor din vechea gardă din Honolulu transpare încă sentimentul puternic că alianţa celor cinci giganţi „a cedat" în faţa sindicatelor, însă Jack Hall, liderul tenace al asociaţiei docherilor americani, acuzat la un moment dat sub Actul Smith de a fi conspirat la instigare pentru răsturnarea guvernului Statelor Unite prin violenţă şi forţă, face acum parte din
consiliul director al Biroului de turism din Hawaii şi laudă doamnele din organizaţia nonprofit Outdoor Circle pentru eforturile lor dedicate „prezervării acestei frumuseţi care este Hawaii-ul". Iar Chinn Ho, care, atunci când era elev, scria cu creta cotele pentru un broker din centru, deţine acum nu doar proprietăţi imobiliare în valoare de câteva milioane bune de dolari, ci şi reşedinţa acelui broker, sus, pe Diamond Head, lângă cea a lui Ben Dillingham. „Chestia e", mi-a spus nepoata brokerului, „bănuiesc, că şi- a dorit-o de când avea paisprezece

• » ani .

Dar poate că nu există o cale mai limpede de a înţelege schimbarea decât vizitând şcoala Punahou, şcoala pe care misionarii au înfiinţat-o „pentru copiii lor şi copiii copiilor lor", o declaraţie de intenţie interpretată mai degrabă literal până de curând. Să răsfoieşti cataloagele vechi de la Punahou înseamnă să treci în revistă oligarhia hawaiiană, căci aceleaşi nume apar an după an, iar ele sunt aceleaşi care apar gravate în piatră sau cu litere discrete de alamă când treci pe ceea ce Honolulu numeşte „Strada" – Merchant Street – pe lângă cotloanele unde îşi au birourile cei cinci giganţi şi unde se încheie cele mai multe dintre afacerile de pe Insulă. În 1881, un Alexander a rostit discursul de deschidere a ceremoniei şi un Dillingham, poezia de deschidere; la ceremonia de absolvire din 1882, un Baldwin a vorbit despre „Imigraţia chineză", un Alexander, despre „Labor ipse voluptas" şi un Bishop, despre „Lumina soarelui". Şi chiar dacă hawaiienii din casta superioară au coexistat dintotdeauna, ba chiar au încheiat căsătorii cu cei din oligarhia albă, colegii lor de clasă de la Punahou în general i-au perceput, când venea vremea oracolelor şcolăreşti, drept oameni care vor „cânta într-
o trupă".

Nu că Punahou nu ar fi în continuare şcoala elitei puterii de pe Insulă, pentru că este. „îi vom primi întotdeauna la Punahou pe acei copii al căror loc este aici", i-a asigurat Dr. John Fox, directorul şcolii încă din 1944, pe absolvenţi într-un broşură recentă. Dar, dacă în 1944 erau 1 100 de studenţi cu un IQ mediu de 108, acum sunt 3 400 cu un IQ mediu de 125.

Dacă pe vremuri dintre cei înscrişi doar 10 procente erau de origine orientală, acum procentul atinge aproape 30%. Aşa că, în faţa noii Biblioteci Cooke de la Punahou, unde arhivele sunt ţinute de stră-strănepoata reverendului Hiram Bingham, stau acum, printre florile de plumeria căzute pe trepte, băieţei chinezi cu manualele lor vârâte în genţi de voiaj Pan American.

„John Fox este un personaj destul de controversat, bănuiesc că ştii asta", îl poţi auzi spunând uneori pe un absolvent de familie bună, dar în ce constă mai exact această controversă nu se precizează. Poate că, întrucât Hawaii-ul se autoprezintă cu perseverenţă ca fiind modelul suprem al creuzetului modern, întregul câmp al relaţiilor interrasiale este un subiect delicat. „Nu aş spune neapărat că aici am avut de-a face cu discriminarea", mi-a explicat o locuitoare din Honolulu cu mult tact. „Aş spune că am avut o extraordinară, o extraordinară atmosferă de competitivitate." Altcineva, pur şi simplu, ridică din umeri. „E doar o pedală pe care nu s-a apăsat. Orientalii sunt – ei bine, discreţi nu este exact cuvântul potrivit, dar nu sunt ca negrii sau evreii, nu se îngrămădesc acolo unde nu sunt doriţi."

Chiar şi printre cei care sunt consideraţi liberalii Insulei, problema rasei are, în ochii oricui a trăit pe propria piele aceşti
ultimi ani hipersensibili de pe continent, o ingenuitate aparte şi mai degrabă tulburătoare. „Există cu siguranţă oameni de aici care întreţin relaţii sociale cu chinezii", mi-a spus o femeie. „Îi invită la ei acasă. Unchiul unui prieten de-al meu, de exemplu, îl invită mereu pe Chinn Ho la el." Chiar dacă pare o declaraţie de genul „Unii dintre cei mai buni prieteni ai mei sunt din familia Rothschild", am luat-o în spiritul în care a fost spusă – aşa cum am interpretat şi progresismul primitiv al unei profesoare de pe Insulă care îmi explica, în timp ce străbăteam un coridor din şcoala ei, miracolele integrării educaţionale forjate de război. „Priveşte", mi-a zis subit, înşfăcând de braţ o fetiţă chinezoaică drăguţă şi întorcând-o cu faţa spre mine. „Nai fi văzut aşa ceva înainte de război. Uită-te la ochii ăştia."

Şi, astfel, în mitologia stranie şi încă insulară a statului Hawaii, dislocările războiului au devenit promisiunile progresului. Dacă aceste promisiuni au fost sau nu îndeplinite depinde, bineînţeles, de cine vorbeşte, ca şi întrebarea dacă progresul este sau nu o virtute, dar, în tot cazul, războiul joacă un rol central în imaginaţia hawaiiană, războiul la care îţi stă mereu mintea, războiul care pare să plutească deasupra oraşului Honolulu ca norii de ploaie deasupra lui Tantal. Nu foarte mulţi oameni vorbesc despre asta. Vorbesc despre autostrăzi pe Oahu şi blocuri de apartamente pe Maui şi doze de bere la Sacred Falls şi despre cum e mult mai înţelept să sari cu totul peste Honolulu şi să mergi direct la Mauna Kea, staţiunea lui Laurance Rockefeller din Hawaii. (De fapt, ideea că singurul loc care merită vizitat pe Insulele hawaiiene este undeva pe Maui sau Kauai sau Hawaii a ajuns acum să fie atât de răspândită, încât nu poţi decât să bănuieşti că se apropie vremea unei renaşteri a Honolulului.) Sau, dacă au o aplecare mai vizionară, vorbesc, cu un fel de retorică ă la James Michener, despre cum Hawaii e un paradis multirasial şi un paradis al relaţiilor armonioase dintre management şi oamenii muncii şi un paradis progresist în care trecutul este acum reconciliat cu viitorul, unde Jack Hall de la asociaţia docherilor ia prânzul la Pacific Club şi unde depozitarul a tot ceea ce ţine de vechea gardă din Hawaii, Bishop Estate, lucrează cot la cot cu Henry Kaiser pentru a transforma Koko Head într-un complex de 350 de milioane de dolari numit Hawaii Kai. Dacă lucrează în industria turismului, vorbesc despre Anul milionului de turişti (1970) şi Anul celor două milioane de turişti (1980) şi vorbesc despre cei 20 000 de membri ai clubului Rotary care s-au întrunit la Honolulu în 1969 şi vorbesc despre Produs. „Rapoartele ne indică ce avem nevoie", mi-a spus un bărbat din turism. „E nevoie să acordăm mai multă atenţie modelării şi fasonării produsului." Produsul este locul unde ei trăiesc.

Dacă sunt din Honolulu, dar un pic arivişti – să zicem că se află aici doar de treizeci de ani – aruncă numele lui „Lowell" şi vorbesc despre campaniile lor caritabile. Dacă sunt din Honolulu, dar nu sunt deloc arivişti, vorbesc despre deschiderea unor buticuri şi despre intrarea în domeniul afacerilor imobiliare şi dacă a fost sau nu o grosolănie din partea lui Jacqueline Kennedy să îşi facă apariţia la o cină ţinută de Henry Kaiser în muumuu şi în picioarele goale. („Vreau să spun că *ştiu* că oamenii vin aici să se relaxeze, nu să se îmbrace la patru ace, *dar...")* Merg destul de des pe continent, dar nu suficient de des încât să fie foarte bine informaţi despre ce se întâmplă acolo. Le place să întreţină şi să fie întreţinuţi şi să aibă oameni în vizită.

(„Cum ar fi fără ei?” m-a întrebat retoric o femeie. „Ar fi ca o sâmbătă seara într-un club din Racine, Wisconsin.”) Sunt foarte drăguţi şi foarte entuziaşti şi îţi dau aşa o senzaţie de sănătate şi fericire şi speranţă, încât uneori îmi vine greu să vorbesc cu ei. Cred că nu ar înţelege de ce am venit în Hawaii şi cred că probabil nu vor înţelege cu ce voi rămâne.

1966

Stânca veacurilor

Insula Alcatraz este acum acoperită cu flori: năsturaşi portocalii şi galbeni, muşcate, iarba zimbrului, irişi albaştri, bulgări de soare. Lilicelul alb creşte prin crăpăturile din beton pe terenul de antrenament. Florile de gheaţă acoperă ca o mochetă pasarelele ruginite, „ATENŢIE! NU VĂ APROPIAŢI! PROPRIETATE SUA!”, scrie în continuare pe un panou, cu litere mari şi galbene şi vizibile probabil de la o jumătate de kilometru distanţă, însă din 21 martie 1963, ziua în care i-au luat pe ultimii treizeci şi ceva de oameni de pe insulă şi i-au trimis în închisori a căror întreţinere nu costa atât de mult, avertismentul a rămas doar *pro forma,* turelele tunurilor, goale, blocurile cu celule, abandonate. Nu este un loc neplăcut în care să te afli, aici pe Alcatraz, doar cu florile şi vântul şi o geamandură cu clopot care geme şi mareea tălăzuind sub Golden Gate, dar ca să îţi placă un loc ca acesta trebuie să îţi doreşti să ai un şanţ de apărare.

Eu îmi doresc asta uneori şi despre acest lucru vorbesc aici. Trei oameni trăiesc acum pe insula Alcatraz. John şi Marie Hart locuiesc în acelaşi apartament pe care l-au ocupat în cei şaisprezece ani cât el a fost gardian de închisoare; au crescut cinci copii pe insulă, pe vremea când vecinii lor erau Birdman şi Mickey Cohen, dar Birdman şi Mickey Cohen sunt duşi acum, ca şi copiii soţilor Hart, care s-au mutat de acasă, ultimul dintre ei făcându-şi ceremonia nunţii pe insulă în iunie 1966. Mai locuieşte cineva pe Alcatraz, un comerciant naval pensionat pe nume Bill Doherty şi, dintre ei, John Hart şi Bill Doherty sunt angajaţi ai Administraţiei serviciilor generale, responsabili cu supravegherea zi şi noapte a insulei de nouă hectare. John Hart
are un câine pe care îl cheamă Duffy, iar Bill Doherty are un câine pe care îl cheamă Duke şi, deşi câinii sunt în general bune animale de companie, ei sunt şi prima linie de apărare pe insula Alcatraz. Marie Hart are o fereastră pe colţ şi, de acolo, peste golful de doi kilometri şi jumătate întinzându-se până la linia orizontului, se vede San Francisco, iar ea stă la geam şi pictează „peisaje” sau cântă la orgă, cântece precum „Old Black Joe” şi „Please Go 'Way and Let Me Sleep”. o dată pe săptămână, soţii Hart se duc cu barca la San Francisco să-şi ridice corespondenţa şi să facă cumpărături la Safeway-ul mare din doc şi uneori Marie Hart părăseşte insula să-şi viziteze copiii. Îi place să ţină legătura cu ei la telefon, dar în ultimele zece luni, de când un cargobot japonez a secţionat cablul, nu s-a mai putut suna pe şi de pe Alcatraz. În fiecare dimineaţă, reporterul de trafic al KGO aruncă *San Francisco Chronicle* din elicopter şi, când are timp, rămâne să bea o cafea. Pe aici nu mai trece nimeni altcineva, cu excepţia unui bărbat de la Administraţia serviciilor generale, pe care îl cheamă Thomas Scott şi care uneori vine însoţit de câte un congresmen sau de cineva interesat să cumpere insula ori, din an în Paşte, de soţia şi de fiul lor cel mic, la un picnic. Destul de mulţi oameni ar vrea să cumpere insula şi dl Scott recunoaşte că s-ar scoate vreo cinci milioane de dolari la o licitaţie publică în plic închis, însă Administraţia serviciilor generale nu o poate vinde până când Congresul nu dă curs propunerii de rezoluţie de a transforma insula într-un „parc al păcii”. Dl Scott spune că ar fi bucuros să-şi ia Alcatrazul de pe cap, însă responsabilitatea insulei-fortăreaţă nu este ceva la care să renunţi fără gânduri ambivalenţe.

Am mers cu el acolo în urmă cu ceva timp. Orice copil îşi
poate imagina o închisoare care să aducă mai mult cu o închisoare decât o face Alcatrazul, pentru că zăbrelele şi gardurile, în măsura în care ele există, par puse de formă, fără niciun rost; insula în sine era închisoarea, iar mareea rece, zidul său. Chiar aşa i se şi spunea: Stânca. Bill Doherty şi Duke au coborât pontonul pentru noi şi, în breakul cu care am urcat de pe faleză, Bill Doherty i-a povestit dlui Scott despre micile reparaţii pe care le făcuse sau intenţiona să le facă.

Reparaţiile pe Alcatraz sunt făcute doar ca să mai treacă timpul, un fel de gravură în fildeş pentru îngrijitori[32], întrucât guvernul nu plăteşte nimic pentru întreţinerea închisorii. În 1963, ar fi costat cinci milioane de dolari să fie reparată – motiv pentru care a şi fost abandonată, iar cei 24 000 de dolari pe an, cât costă întreţinerea Alcatrazului, se duc acum în principal pentru pază, o parte mergând pentru transportarea celor 1 500 000 de litri de

apă de care Bill Doherty şi soţii Hart au nevoie în fiecare an (nu există deloc apă pe Alcatraz, iar acesta este un impediment în calea dezvoltării) şi restul pentru încălzirea celor două apartamente şi păstrarea câtorva lumini aprinse. Clădirile par literalmente abandonate, încuietorile au fost smulse de la uşile celulelor şi sistemul electric extins de închidere, deconectat. Gurile de aerisire pentru gaz lacrimogen din sala de mese sunt goale şi vopseaua puşcă peste tot, corodată de aerul marin, decojindu-se în solzi mari de ocru şi verde şters. Am stat o vreme în celula lui Al Capone, de 1,5 pe 3 metri, numărul 200 de la nivelul al doilea al Corpului B, nu una dintre celulele cu privelişte care se repartizau în funcţie de vechime, şi m-am plimbat prin corpul unde se făcea încarcerarea solitară, scufundat în întuneric beznă odată ce se închideau uşile. „Snail Mitchel", „Melcul", spune o scrijelitură în creion pe un perete din carcera 14, „singurul om împuşcat vreodată pentru că mergea prea încet". Alături este un calendar, cu lunile desenate pe perete şi zilele tăiate, mai, iunie, iulie, august dintr-un an nenumit.

DI Scott, al cărui interes pentru dreptul penal datează de pe vremea când biroul lui achiziţionase Alcatrazul ca proprietate cu potenţial, mi-a vorbit despre evadări şi protocoale de securitate şi mi-a arătat plaja pe care fiul lui Ma Barker, Doc, a fost ucis în timpul unei tentative de evadare. (I s-a spus să vină înapoi sus, dar el a zis că preferă să fie împuşcat, aşa că asta s-a şi întâmplat.) Am văzut sala de duşuri cu săpunul încă pe suport. Am ridicat de pe jos un program îngălbenit dintr-o predică de Paşte (De ce *îl căutaţipe Cel viu printre morţi? El nu mai este aici, ci sa înălţat la ceruri')* şi am cântat câteva acorduri la pianina cu fildeşul căzut de pe clape şi am încercat să-mi imaginez închisoarea aşa cum fusese, cu reflectoarele puternice bătând în geamuri toată noaptea şi gardieni patrulând înarmaţi pe pasarele şi tacâmurile zdrăngănind într-un sac, numărate după fiecare masă, am încercat sârguincioasă să invoc un sentiment vag de repulsie, teroarea nocturnă a încuierii uşilor şi a bărcii îndepărtându-se. Însă adevărul este că mi-a plăcut acolo, o ruină golită de toate vanităţile umane, curăţată de orice iluzie omenească, un spaţiu gol revendicat de vreme, unde o femeie cântă la orgă ca să întrerupă vaietul vântului şi un bărbat bătrân îi aruncă mingea unui câine pe care îl cheamă Duke. V-aş putea spune că am revenit pentru că făcusem promisiuni pe care trebuia să mi le ţin, dar am făcut-o, poate, pentru că nu mi-a cerut nimeni să rămân.

[1]967

Coasta disperării

Am mers recent la Newport să văd excepţionalele „căsuţe" de piatră *fin-de-siecle* în care odinioară îşi petreceau verile unii americani bogaţi. Ele se înalţă încă de-a lungul Bellevue Avenue şi Cliff Walk, una după alta, cu perdelele de mătase destrămate, dar garguiele intacte, monumente ale ceva dincolo de ele; case ridicate, în mod evident, într-un scop cumva transcendental. Nimeni nu îmi explicase clar care a fost mai exact acel scop. Mi se jurase că fabuloasele case de vacantă sunt adevărate muzee şi fusesem avertizată că sunt nişte monstruozităţi, încredinţată că stilul de viaţă pe care îl sugerează e de-o incredibilă eleganţă şi de-o vulgaritate de nedescris, că oamenii foarte bogaţi sunt altfel decât tine şi decât mine şi că da, plătesc impozite mai mici şi, chiar dacă The Breakers[33] nu este poate un monument de bungust, totuşi, *ou sont les croquet wickets d'antan.* Citisem Edith Wharton şi citisem Henry James, care erau de părere că aceste case ar trebui să se înalte aici pe vecie, mementouri „ale răzbunărilor extraordinar de întortocheate ale proporţiilor şi discreţiei insultate".

Însă toate acestea se dovedesc a fi irelevante, toate aceste discuţii despre impozite şi bun-gust şi proporţii insultate. Dacă, spre exemplu, cineva ia calea, aşa cum a făcut-o doamna Richard Gambrill în 1900, de a îl angaja pe arhitectul care a proiectat Biblioteca Publică din New York, de a obţine aprobarea pentru construirea unui castel francez de secolul al XVIII-lea pe plaja din Rhode Island, de a comanda să i se facă o grădină copiată după una pe care Henric al VIII-lea i-a dăruit-o lui Anne Boleyn şi de a boteza rezultatul „Curtea din Vernon", acel cineva se plasează într-un fel dincolo de învinuirea de a fi insultat „discreţia". Altele sunt mecanismele puse în funcţiune aici. Numi pot închipui vreo judecată estetică care să se aplice Newportului de pe Bellevue Avenue, acelor imense nebunii aflate dincolo de porţile lucrate manual. Ele sunt produsele unei metastaze a capitalismului, Revoluţia industrială dusă la extrema sa logică, iar ceea ce transmit este cât de recente sunt noţiunile că viaţa ar trebui

să fie „confortabilă”, că aceia care o trăiesc ar trebui să fie „fericiţi”.

„Fericirea” este, în fond, etica consumerismului, iar oraşul Newport e monumentul unei societăţi în care producţia era văzută ca esenţa ei morală, răsplata, chiar dacă nu neapărat şi scopul procesului economic. Locul contrazice principiul plăcerii. Să ai bani ca să construieşti The Breakers sau Marble House sau Ochre Court şi să alegi să o faci la Newport este în sine o negare a posibilităţilor; insula este fizic urâtă, meschină fără graţia salvatoare a severităţii extreme, un peisaj care nu e făcut să placă, ci mai curând să domine. Prevalenta grădinilor tunse ornamental din Newport dă o indicaţie despre spiritul locului. Şi nu e ca şi cum aceşti oameni n-ar fi avut alte opţiuni: William Randolph Hearst nu a construit la Newport, ci pe coasta Pacificului. San Simeon, în ciuda ciudăţeniilor sale, este în realitate *la cuesta encantada,* scăldată în lumina aurie şi în aerul sibaritic, un loc profund romantic, însă la Newport aerul proclamă doar sursa banilor. Chiar şi atunci când soarele împestriţează peluzele întinse şi fântânile susură peste tot în jur, pluteşte ceva în aer care nu are nimic de-a face cu plăcerea şi nimic de-a face cu tradiţia plină de rafinament, rămâi nu cu impresia că frumuseţea e ceva ce banii pot cumpăra, ci că banii sunt făcuţi pe căi nemiloase, o prezenţă imediată a puţurilor şi a căilor ferate şi a topitoriilor, a viitorului turbinelor şi al slăninii. Atât de stăruitoare este prezenţa banilor la Newport, încât mintea îţi fuge ineluctabil la începuturile lor brute. Contemplând Rosecliff, imaginea se destramă în cea a lui Big Jim Fair, săpând după argint într-un munte din Nevada ca fiica lui să poată trăi în Newport. „Bătrânul Berwind s-ar răsuci în mormânt dacă ar vedea cisterna aia cu petrol parcată pe alee”, mi-a spus un paznic de la The Elms în timp ce exploram grădina scufundată de acolo. „El a făcut bani din cărbune, din cărbune negru.” Mi-au rămas întipărite în minte, ca şi în mintea paznicului, chiar şi în timp ce stăteam la soare în faţa casei de vară din marmură: cărbune, cărbune negru, cuvinte precum *bituminos* şi *antracit,* nu neapărat cuvintele preferate ale verii.

Într-un anume sens, Newport este un oraş neobişnuit de vestic, mai apropiat ca spirit de Virginia City decât de New York, de Denver decât de Boston. Are stridenţa în general atribuită frontierei. Şi, asemenea frontierei, nu a fost neapărat un joc pentru femei. Bărbaţii au plătit pentru Newport şi le-au acordat femeilor privilegiul de a locui acolo. Aşa cum vitrinele aurite puteau fi cumpărate pentru etalarea adecvată a porţelanurilor de Sèvres, şi scările de marmură puteau fi cumpărate pentru etalarea avantajoasă a femeilor. În chioşcurile filigranate puteau fi expuse într-o lumină diferită, iar în saloanele franţuzeşti, în cu totul alt cadru. Puteau fi linguşite, flatate, răsfăţate, li se puteau da încăperi frumoase şi rochii făcute de Worth, erau lăsate să-şi închipuie că sunt stăpânele propriilor case şi ale propriilor vieţi, însă, când venea vremea negocierilor, libertatea lor se dovedea un *trompe-l'œil.* Era o lume în care plaja Bailey făcea o neurastenică din Edith Wharton şi, împotriva voinţei ei, o ducesă de Marlborough din Consuelo Vanderbilt. Casele în sine sunt case de bărbaţi, fabrici, străbătute de tuneluri şi şine ferate domestice, găurite de ţevărie pentru colectarea apei sărate, cu bazine pentru stocarea ei, cu mecanisme de strângere a apei de ploaie, cu seifuri pentru argintărie, cu inventare detaliate ale porţelanurilor şi cristalelor şi ale „Pânzeturilor fine” şi „Pânzeturilor ordinare”. Undeva în măruntaiele de la The Elms, există un depozit de cărbune de două ori mai mare decât dormitorul lui Julia Berwind. Mecanica unor astfel de case depăşeşte orice alte dorinţe sau înclinaţii. Nici marile pasiuni, nici capriciile matinale nu puteau face ca fabrica să fie închisă, ca producţia – de dejunuri oficiale, de baluri mascate, de *marrons glacés* – să fie încetinită. Să stai în sala de mese de la The Breakers înseamnă să îţi imaginezi cum e să fugi de ea, invocând o migrenă.

Ceea ce se dovedeşte a fi Newportul este, prin urmare, omiletic, o scenă extraordinar de elaborată pentru o piesă de moravuri americană în care banii şi fericirea sunt prezentate ca antitetice. Este neaşteptat de teatrală ca să fi fost construită de aceşti bărbaţi, dar, în fond, cu toţii ajungem odată şi odată să fim propriii judecători. Îmi vine greu să cred că, la un moment dat, Cornelius Vanderbilt nu a intuit, în vreun salon de biliard aflat în penumbra inconştientului său, că atunci când a construit The Breakers s-a osândit singur. Lumea trebuie să le fi părut mai neviciată tuturor acestor bărbaţi în tinereţe, atunci când începuseră să aşeze linii de cale ferată, să sape după minereu de calitate la Comstock sau să îndrăznească să spere că vor da de cupru. Mai mult decât oricine altcineva din societate, aceşti

bărbaţi au avut aparent un vis şi l-au pus în practică. Iar ce au făcut apoi a fost să construiască un loc ce pare să ilustreze, ca într-un abecedar, ideea că etica producţiei duce, din aproape în aproape, la nefericire, la limitare, la a fi prins în capcana mecanicii traiului. Din acest punct de vedere, lecţia pe care o dă Bellevue Avenue este mult mai radicală decât cea a utopiei de la Brook Farm[34], Cui ar putea să îi scape predica gravată în piatra de la Newport? Cine ar putea crede că mântuirea este garantată de construirea unei căi ferate, când acolo, pe peluzele bărbaţilor care au construit calea ferată, nu a mai rămas nimic decât umbra femeilor cu migrene şi şaretele pentru ponei care îi aşteaptă pe copiii morţi demult?

1967

Guaymas, Sonora

Plouase în Los Angeles până când faleza s-a sfărâmat uşor- uşor în valuri şi eu nu am mai avut niciun chef să mă ridic dimineaţa din pat, aşa că am hotărât să mergem în Mexic, la Guaymas, unde era caniculă. Nu neam dus pentru peştele-lance. Nu neam dus pentru scufundări. Am vrut să fugim de noi înşine şi calea de a face asta e să conduci, s-o iei în jos prin Nogales într-o zi în care frumoasele locuri înverzite îşi pierd farmecul şi tot ce îţi mai stârneşte imaginaţia e un loc dificil, un deşert. Deşertul, orice deşert, este într-adevăr valea umbrei morţii.[35] Te întorci din desert şi te simţi ca Alcestis, renăscută. După ce treci de Nogales luând-o pe Route 15, nu mai e nimic în afara desertului Sonoran, nimic în afara arborilor de mesquite şi a şerpilor cu clopoţei şi a munţilor Sierra Madre care plutesc la est, nicio urmă a strădaniei umane, cu excepţia unei cisterne Pemex care se iveşte din senin gonind spre nord şi, din când în când, în depărtare, a unor marfare Pullman prăfuite deţinute de Ferrocarril del Pacífico. Magdalena se află pe Route 15 şi apoi urmează Hermosillo, unde cumpărătorii de vite şi minereu american se adună la barul din hotelul San Alberto. Există şi un aeroport în Hermosillo, iar oraşul e doar la 140 de kilometri la nord de Guaymas, dar dacă iei avionul înseamnă că n-ai înţeles nimic. Ideea e să-ţi pierzi simţul orientării, să-ţi primeşti dezlegarea de la caniculă şi de la perspectivele înşelătoare şi de la senzaţia oprimantă dată de stârvuri. Şoseaua tremură. Ochii vor să se închidă.

Şi, apoi, chiar după punctul în care deşertul a devenit singura realitate, Route 15 ajunge la coastă şi acolo este Guaymas, o
protuberanţă lunară de dealuri şi insule vulcanice, cu apa caldă a golfului Californiei pleoscăind leneş în jur, udând chiar şi cactuşii, apa lucioasă ca un miraj, cu sirenele vapoarelor şuierând neliniştitor în port, ca nişte gemete, goelete fantomatice, fără ieşire la mare, pierdute. Acesta e Guaymas. În ceea ce priveşte oraşul, ar fi putut la fel de bine să fie construit de Graham Greene: o piaţă umbroasă cu o pergolă filigranată pentru orchestra de duminică, un stol de păsări, o catedrală ce are urgentă nevoie de reparaţii, cu o cupolă din faianţă de culoarea albastră a oului de prihor şi un urubu cu cap roşu stând pe cruce. Pe cheiuri sunt stivuiţi baloţi de bumbac de Sonoran şi mormane de concentrat de cupru întunecat; în larg, pe cargoboturile cu steaguri panameze şi liberiene, băieţi greci şi nemţi stau tolăniţi sub apusul fierbinte şi se uită posaci la dealurile groteşti şi claustrofobe, la oraşul încremenit, un purgatoriu ciudat pe care să îl vizitezi în trecere.

Dacă am fi fost cu adevărat porniţi să uităm de noi înşine, am fi putut rămâne în oraş, la un hotel ale cărui obloane de un albastru- turcoaz, decolorate şi scorojite, dădeau înspre grădină, unde bătrâni stăteau în pragul uşii şi nu mişca nimic, dar am stat, în schimb, în afara oraşului, la Playa de Cortes, un hotel mare şi vechi construit de Southern Pacific înainte de naţionalizarea căii ferate. Şi locul acela era un miraj, plăcut şi răcoros, cu pereţi groşi, văruiţi în alb şi obloane întunecate şi faianţă în culori aprinse, cu mese lucrate din traversele de abanos de la căile ferate, cu perdele de muselină cu aplicaţii estompate şi coceni de porumb înfăşuraţi în jurul bârnelor grele. În jurul piscinei creşteau arbori de piper roşu şi în curte, lămâi şi bananieri. Mâncarea nu era ieşită din comun, dar după cină puteai să te întinzi într-un hamac de pe terasă şi să asculţi fântânile şi marea. Timp de o săptămână am zăcut în hamace şi am pescuit în dorul lelii şi am mers la culcare devreme şi am ajuns să fim foarte bronzaţi şi leneşi. Soţul meu a prins opt rechini, iar eu am citit un manual de oceanografie şi nu am vorbit foarte mult. La sfârşitul săptămânii, am vrut să facem ceva, dar tot ce se putea face era să vizitezi staţia de urmărire a unui vechi program spaţial sau să-i vezi pe John Wayne şi Claudia Cardinale în *Lumea circului,* şi am ştiut că e timpul să ne întoarcem acasă.

1965

Carnet de însemnări din Los Angeles

E ceva neliniştitor în aerul din Los Angeles în după-amiaza aceasta, o încremenire nefirească, o tensiune. Asta înseamnă că diseară o să înceapă să bată Santa Ana, un vânt fierbinte care suflă dinspre nord-est, tânguindu-se la vale prin trecătorile Cajon şi San Gorgonio, ridicând furtuni de nisip de-a lungul autostrăzii 66, uscând dealurile şi nervii până la punctul de aprindere. De-acum, timp de câteva zile, o să vedem fum negru ridicându-se din canioane şi o să auzim noaptea sirenele. N-am citit, nici n-am auzit vreo ştire că se aşteaptă să sufle Santa Ana, dar o ştiu, şi aproape toţi cei cu care m-am întâlnit astăzi o ştiu şi ei. o ştim pentru că o simţim.

Copilul se agită. Fata în casă e morocănoasă. Reaprind o dispută ce aproape se stinsese cu furnizorul de telefonie, apoi îmi limitez pierderile şi mă întind, dându-mă bătută în fata chestiei ăsteia din aer.

Să trăieşti cu Santa Ana înseamnă să accepţi, conştient sau inconştient, o perspectivă profund mecanicistă a comportamentului uman.

Îmi amintesc că mi s-a spus, atunci când m-am mutat prima dată la Los Angeles şi locuiam pe o plajă izolată, că indienii obişnuiau să se arunce în ocean când bătea vântul cel rău. Înţeleg de ce. Odată, într-o vreme când Santa Ana sufla prin ţinut, Pacificul a căpătat un luciu funest şi te trezeai în mijlocul nopţii, tulburat nu doar de păunii care ţipau printre măslini, ci şi de absenţa nepământească a valurilor. Canicula era ireală. Cerul avea o tuşă gălbuie, genul de lumină numită uneori „vreme de cutremur . Singura mea vecină refuza să iasă din casă
zile în şir, luminile erau toate stinse noaptea, iar soţul ei bântuia pe afară cu o macetă. Într-o zi, îmi spunea că auzise pe cineva încălcând proprietatea, în ziua următoare, un şarpe cu clopoţei.

„În nopţi ca aceasta”, a scris cândva Raymond Chandler despre Santa Ana, „orice petrecere cu alcool se sfârşeşte cu o bătaie.

Nevesticile blânde mângâie lama cuţitului pentru carne şi se uită lung la gâtul soţilor lor. Orice se poate întâmpla”. O descriere perfectă. Nu ştiam atunci că există o bază reală pentru efectul pe care îl avea asupra noastră, a tuturor, dar se pare că e încă unul dintre acele cazuri în care ştiinţa confirmă înţelepciunea populară. Santa Ana, numit aşa după unul din canioanele prin care se năpusteşte, este un fohn, ca fohnul din Austria şi Elveţia şi *hamsin-ul* din Israel. Există numeroase vânturi rele şi stăruitoare, poate cele mai cunoscute dintre ele fiind mistralul din Franţa şi sirocoul mediteraneean, însă un fohn are caracteristici distincte: deşi începe ca o masă de aer rece, făcându-şi apariţia pe pantele adăpostite de vânt ale unui lanţ muntos, pe măsură ce coboară, se încălzeşte, ajungând în final să bată ca un vânt fierbinte şi uscat. Oricând şi oriunde bate un fohn, doctorii aud despre înmulţirea cazurilor de dureri de cap şi greaţă şi alergii, despre „nervozitate”, despre „depresie”. În Los Angeles, unii profesori nici nu încearcă să tină ore normale când bate Santa Ana, căci copiii sunt alţii, imposibil de stăpânit. În Elveţia, rata sinuciderilor creşte în timpul fohnului, iar în curţile de apel din unele cantoane elveţiene, vântul este considerat o circumstanţă atenuantă în cazurile de omor. Se spune că medicii chirurgi sunt cu ochii pe vânt, pentru că sângele nu se coagulează normal în timpul unui fohn. Acum
câţiva ani, un fizician israelian a descoperit că, nu doar când bate un astfel de vânt, ci şi în cele zece-douăsprezece ore care îl precedă, aerul aduce un raport neobişnuit de ridicat de ioni pozitivi la ioni negativi. Nimeni nu pare să ştie exact de ce se întâmplă asta; unii vorbesc despre fricţiune, iar alţii dau vina pe turbulenţele solare. În orice caz, ionii pozitivi sunt aici şi efectul unui exces de ioni pozitivi este, în termeni simpli, că îi face pe oameni nefericiţi. Mai mecanicist decât atât nu se poate.

Cei din est se plâng de obicei că nu există deloc „vreme” în California de Sud, că zilele şi anotimpurile se scurg necruţător, amorţitor de anoste. Acest lucru este în realitate eronat. Clima este caracterizată, de fapt, de ieşiri rare, dar violente: două perioade de ploi subtropicale torenţiale care continuă săptămâni în şir şi spală dealurile la vale, făcând ca porţiuni din ele să alunece înspre ocean; vreo douăzeci de zile răzleţite pe parcursul anului când bate Santa Ana, care, cu uscăciunea sa dogoritoare, înseamnă inevitabil incendiu. La prima avertizare că Santa Ana va începe să bată, Serviciul silvic trimite oameni şi echipament din nordul Californiei în pădurile din sud, iar Detaşamentul de Pompieri din Los

Angeles îşi anulează protocoalele de rutină care nu ţin de stingerea incendiilor. Santa Ana a făcut Malibu să ardă aşa cum s-a întâmplat în 1956, şi Bel Air în 1961, şi Santa Barbara în 1964. În iarna dintre 1966 şi 1967, unsprezece oameni au murit încercând să stingă un incendiu pe care Santa Ana îl ajuta să se extindă în munţii San Gabriel.

Doar să urmăreşti ştirile din Los Angeles de pe prima pagină în timpul unui Santa Ana înseamnă să îţi faci o idee destul de clară despre cum stă treaba cu acest loc. În ultimii ani, cea mai îndelungată perioadă în care Santa Ana a bătut mai multe zile la rând a fost în 1957, când a durat nu obişnuitele trei sau patru zile, ci paisprezece, de pe 21 noiembrie până pe 4 decembrie, în prima zi, 10 000 de hectare ardeau în munţii San Gabriel, cu rafale de vânt care atingeau 160 de kilometri pe oră. În oraş, vântul a atins douăsprezece grade pe scara Beaufort, forţa unui uragan; sondele petroliere au fost culcate la pământ, iar oamenilor li s-a cerut să nu iasă pe străzile din centru pentru a evita să fie loviţi de obiecte zburătoare.

Pe 22 noiembrie, incendiul din San Gabriel a scăpat de sub control. Pe 24 noiembrie, şase oameni au murit în accidente de maşină şi, spre sfârşitul săptămânii, *Los Angeles Times* ţinea socoteala celor morţi în accidente rutiere. Pe 26 noiembrie, un avocat bine cunoscut din Pasadena, deprimat din cauza grijilor financiare, şi-a împuşcat şi ucis soţia, cei doi fii şi pe el însuşi. Pe 27 noiembrie, o femeie divorţată din South Gate, de douăzeci şi doi de ani, a fost omorâtă şi aruncată dintr-o maşină aflată în mişcare. Pe 30 noiembrie, incendiul din San Gabriel era încă scăpat de sub control, iar vântul sufla în oraş cu 130 de kilometri la oră. În prima zi din decembrie 1957, patru oameni au murit din cauze violente, iar pe 3 decembrie vântul a început să cedeze.

Este greu pentru oamenii care nu au trăit în Los Angeles să înţeleagă ce loc important ocupă Santa Ana în imaginaţia locală. Oraşul în flăcări este imaginea care îi bântuie la nivelul cel mai profund pe localnici: Nathanael West şi-a dat seama de asta în *Ziua lăcustei,* iar, la vremea revoltelor Watts din 1965, ceea ce a aprins imaginaţia au fost, de departe, incendiile. Zile în şir, conduceai pe autostrada Harbor şi vedeai oraşul arzând, aşa cum noi toţi ştiuserăm dintotdeauna că are să se întâmple până la urmă. Vremea din Los Angeles este vremea catastrofei, a apocalipsei şi, aşa cum iernile garantat de geroase şi de lungi din New England dictează stilul de viaţă de acolo, şi violenţa şi imprevizibilitatea vântului Santa Ana îşi lasă amprenta asupra calităţii generale a vieţii din Los Angeles, îi adânceşte efemeritatea, lipsa de garanţie. Vântul ne arată cât de aproape suntem de buza prăpastiei.

„Uite de ce am intrat în direct, Ron”, spunea vocea de la telefon la emisiunea radio care dura toată noaptea. „Vreau doar să spun că această flintă din Sex *for the Secretary* – cum o cheamă – cu siguranţă că nu face niciun bine moravurilor din această tară.

Situaţia e jalnică. Statisticile o *arată.”*

„E Sex *and the Office,* dulceaţă”, a zis moderatorul. „Ăsta-i titlul. De Helen Gurley Brown. Ce anume arată statisticile?”

„Evident că nu le am acum la îndemână. Dar o *arată. ”*

„Aş fi curios să aud. Fiţi constructivi, bufniţe ale nopţii.”

„Bine, hai să luăm o *singură* statistică”, a spus vocea, pierzându-şi răbdarea. „N-oi fi citit eu cartea, dar ce-i chestia asta pe care o recomandă, *să ieşi să iei prânzul cu bărbaţi însuraţi?”*

Şi aşa au ţinut-o, de la miezul nopţii până la 5 dimineaţa, întrerupţi de muzică şi de telefoane ocazionale care dezbăteau dacă un şarpe cu clopoţei poate sau nu să înoate. Dezinformările despre şerpii cu clopoţei sunt un laitmotiv al imaginaţiei insomniace din Los Angeles. Spre ora 2 dimineaţa, un bărbat de „undeva din Tarzana” a sunat să îşi exprime dezaprobarea. „Bufniţa care a sunat mai devreme trebuie să se fi gândit... hm, la *The Man în the Gray Flannel Suit* sau la altă carte”, a zis, „pentru că Helen e una dintre puţinii autori care încearcă să ne spună cum *stau* lucrurile cu adevărat. Hefner e altul. Şi el e controversat, operând... hm, într-o altă zonă”.

Un bărbat în vârstă, după ce mai întâi a confirmat că el „personal” văzuse un şarpe cu clopoţei înotând în canalul Delta- Mendota, a făcut apel la „moderaţie” în cazul lui Helen Gurley Brown. „N-ar trebui să intrăm în direct ca să spunem despre o carte că e pornografică înainte s-o fi citit”, s-a plâns el, pronunţând por-ni-o-grafică. „Io zic, ia cartea.Dă-i o şansă.”

Instigatoarea de la începutul emisiunii a sunat din nou să spună că îi dă dreptate că ar trebui să ia cartea. „Şi pe urmă să-i dau foc”, a adăugat.

„O incendiatoare de cărţi, nu?” a râs moderatorul binevoitor.

„Mi-aş dori să se mai ardă încă pe rug vrăjitoare , a sâsâit femeia.

Este ora 3 într-o după-amiază de duminică şi sunt 40 °C afară şi aerul e atât de încărcat de smog, încât palmierii prăfuiţi par să ascundă ceva de tine, sunt dintr-odată posaci şi oarecum atractivi. M-am jucat cu bebeluşa în apa împroşcată de aspersoare şi mă urc în maşină să merg la Ralph's Market, la intersecţia dintre Sunset şi Fuller, îmbrăcată într-o costum de baie vechi, tip bikini. Nu e cel mai potrivit lucru pe care să-l porţi la magazin, dar nici nu e, la Ralph's de la intersecţia dintre Sunset şi Fuller, o costumaţie neobişnuită. Cu toate acestea, o femeie mătăhăloasă într-un muumuu de bumbac îşi împinge coşul de cumpărături în al meu la raionul de măcelărie. „Cum să vii la magazin îmbrăcată aşa”, zice destul de tare, cu voce
gâtuită. Toată lumea se face că se uită în altă parte, eu studiez ambalajul de plastic al unor costiţe de miel, iar ea repetă ce a zis. Mă urmăreşte peste tot prin magazin, la mâncarea pentru copii, la lactate, la delicatese mexicane, blocându-mi căruciorul de câte ori are ocazia. Soţul ei o trage de mânecă. Când plec de la casa de marcat, îşi ridică vocea o ultimă dată: „Cum să vii la Ralph's îmbrăcată aşa”, zice.

O petrecere la cineva acasă în Beverly Hills: un cort roz, două orchestre, doi regizori francezi comunişti în sacouri Cardin, chili şi hamburgeri de la Chasen's. Soţia unui actor englez stă singură la masă; vine rar în California, chiar dacă soţul ei lucrează aici destul de mult. Un american care o cunoaşte vag vine la masa ei.

„Ce plăcere să te văd aici”, zice el.

„Chiar?” zice ea.

„De cât timp ai venit?”

„De prea mult.”

Ia altă băutură de la un chelner aflat în trecere şi îi zâmbeşte soţului ei care dansează. Americanul mai încearcă o dată, îl pomeneşte pe soţul ei. „Am auzit că e fantastic în filmul ăsta.”

Femeia se întoarce pentru prima dată spre american. Când deschide într-un târziu gura, pronunţă fiecare cuvânt foarte clar. „E... de asemenea... şi poponar”, zice ea agreabil.

Istoria orală a oraşului Los Angeles se scrie în barurile cu pian. Pianistul cântă de fiecare dată „Moon River” şi „Mountain Greenery”. „There's a Small Hotel” şi „This Is Not the First Time”. Oamenii vorbesc unii cu alţii, povestesc despre primele neveste
şi ultimii soţi. „Stai s-o auzi pe asta”, îşi spun, şi „Să mori de râs, nu alta”. Un bărbat din construcţii vorbeşte cu un scenarist şomer care sărbătoreşte, singur, cea de-a zece aniversare a căsătoriei. Bărbatul din construcţii are o lucrare în Montecito. „Acolo în Montecito”, spune el, „sunt 135 de milionari pe kilometru pătrat”.

„Putregai”, zice scriitorul.

„Asta-i tot ce ai de spus?”

„Nu mă înţelege greşit, cred că Santa Barbara e unul dintre cele – Isuse, *cel* mai frumos loc din lume, dar e un loc frumos care are... *putregai.* Ăştia trăiesc pur şi simplu din milioanele lor putregăite.”

„Păi, să-mi dea şi mie.”

„Nu, nu”, zice scriitorul, „întâmplător eu cred că milionarii au nişte carenţe... În ceea ce priveşte elasticitatea.”

Un beţiv îi cere pianistului să cânte „The Sweetheart of Sigma Chi”. Pianistul spune că n-o ştie. „Păi unde ai învăţat, măi omule, să cânţi la pian?”, îl întreabă beţivul. „Am două diplome”, îi răspunde pianistul. „Una în educaţie muzicală.” Mă duc la un telefon cu fise şi sun un prieten la New York. „Unde eşti?”, mă întreabă. „într-un bar cu pian din Encino”, îi zic. „De ce?”, mă întreabă. „De ce nu?”, zic eu.

Rămas-bun tuturor acelor lucruri

Câte mile sunt până la Babilon?
Cinci duzini şi încă zece —
Pot să ajung acolo până se aprind felinarele?
Da, până acolo şi înapoi —

Dacă ai piciorul iute şi uşor
Poţi să ajungi acolo până se aprind felinarele.3[6]

Este uşor să vezi începutul lucrurilor şi mai greu să vezi sfârşitul lor. Îmi amintesc acum, cu o claritate care face să mi se contracte muşchii cefei, când a început New Yorkul pentru mine, însă nu pot să-mi dau seama care-a fost momentul în care s-a sfârşit, nu o să pot niciodată să înţeleg ambiguităţile şi noile începuturi şi promisiunile nerespectate care au dus exact în locul de pe pagină în care eroina nu mai e la fel de încrezătoare pe cât fusese odată.

Când am văzut prima dată New Yorkul, aveam douăzeci de ani şi era vară şi coborâsem dintr-un DC-7 la vechiul terminal temporar Idlewild într-o rochie nouă ce păruse foarte elegantă în Sacramento, dar care aici părea deja mai puţin elegantă, chiar şi în vechiul terminal temporar Idlewild, şi aerul cald mirosea a mucegai şi un instinct – programat de toate filmele pe care le văzusem vreodată şi de toate cântecele pe care le auzisem vreodată şi de toate poveştile pe care le citisem vreodată despre New York – îmi spunea că niciodată nimic n-o să mai fie la fel. Şi nici nu a mai fost. Ulterior, aveam să aud un cântec la toate tonomatele din Upper East Side care suna aşa: „dar unde e şcolăriţa care eram odinioară?” şi, dacă era suficient de târziu în
noapte, începeam să mă întreb acelaşi lucru. Acum ştiu că aproape toată lumea se întreabă ceva de genul ăsta, mai devreme sau mai târziu şi indiferent de ce face, dar una dintre binecuvântările îndoielnice ale vârstei de douăzeci sau de douăzeci şi unu de ani, până chiar şi de douăzeci şi trei, este convingerea că nimic de genul ăsta, în ciuda tuturor mărturiilor care susţin contrariul, nu s-a mai întâmplat nimănui altcuiva înainte.

Fireşte că ar fi putut să fie alt oraş, dacă circumstanţele ar fi fost altele şi dacă vremurile ar fi fost altele şi dacă eu aş fi fost alta, ar fi putut să fie Paris sau Chicago sau chiar San Francisco, dar pentru că vorbesc despre mine, vorbesc aici despre New York. În prima noapte, am deschis geamul autobuzului care mă ducea în oraş şi am căutat linia orizontului, dar nu am reuşit să văd decât gunoaiele din Queens şi indicatoarele imense care spuneau „TUNELUL SPRE CENTRU PE BANDA ACEASTA” şi, apoi, o ploaie torenţială de vară (chiar şi asta părea ieşit din comun şi exotic, căci veneam din vest, dintr-un loc unde nu ploua vara) şi în următoarele trei zile am stat înfofolită în păturile din camera de hotel în care aerul condiţionat era pornit pe 2°C şi am încercat să mă lupt cu o răceală urâtă şi febră mare. Nu m-am gândit să sun un doctor, pentru că nu ştiam niciunul şi, chiar dacă m-am gândit să sun la recepţie ca să-i rog să oprească aerul condiţionat, nu am făcut-o, pentru că nu ştiam cât bacşiş să-i dau celui care ar fi venit s-o facă – a mai fost vreodată cineva atât de tânăr? Mă aflu aici ca să vă spun că da. Tot ce am putut să fac în acele trei zile a fost să port convorbiri telefonice interstatale cu băiatul cu care ştiam deja că nu aveam să mă mărit în primăvară, l-am spus că am să stau la New York
doar şase luni, iar de la fereastră vedeam Brooklyn Bridge. Până la urmă, s-a dovedit că era Triborough, iar eu am rămas acolo opt ani.

Retrospectiv, mi se pare că acele zile când nu ştiam numele tuturor podurilor au fost mai fericite decât cele care au urmat, dar poate că o să vă daţi seama de asta pe parcurs. o parte din ceea ce vreau să vă spun e despre cum e să fii tânăr în New York, despre cum şase luni se pot transforma în opt ani cu uşurinţa înşelătoare cu care se dizolvă imaginile într-un film, căci aşa îmi par acum acei ani, o secvenţă lungă de cadre sentimentale care se dizolvă şi trucuri cinematografice demodate: fântânile din faţa Seagram Building se dizolvă în fulgi de zăpadă, intru pe uşa turnantă la douăzeci de ani şi ies considerabil mai bătrână, şi pe altă stradă. Dar, mai ales, vreau să vă explic şi poate, făcând asta, să- mi explic şi mie, de ce nu mai locuiesc la New York. Se spune frecvent că New Yorkul este un oraş doar pentru cei foarte bogaţi şi pentru cei foarte săraci. Se spune mai puţin frecvent că New Yorkul este, cel puţin pentru aceia dintre noi care au venit aici din altă parte, şi un oraş doar pentru cei foarte tineri.

Îmi amintesc că odată, în New York, într-o seară rece şi strălucitoare de decembrie, i-am sugerat unui prieten care se plângea că se află de prea mult timp pe acest pământ să vină cu mine la o petrecere unde, l-am asigurat cu ingeniozitatea senină a celor de douăzeci şi trei de ani, avea să întâlnească „feţe noi”. A râs efectiv până când s-a înecat – a trebuit să cobor geamul taxiului şi să îl bat pe spate. „Feţe noi”, a zis într-un târziu, „numi spune mie despre *feţe noi”.* Se pare că ultima dată când mersese la o petrecere unde îi fuseseră

promise „feţe noi”, erau
cincisprezece oameni în încăpere şi el se culcase deja cu cinci dintre femei şi le datora bani tuturor, cu excepţia a doi bărbaţi. Am râs şi eu cu el, dar tocmai începuse să cadă prima zăpadă şi brazii uriaşi de Crăciun sclipeau în nuanţe de auriu şi argintiu cât puteam să văd cu ochii de-a lungul Park Avenue şi purtam o rochie nouă şi avea să mai dureze mult până să ajung să înţeleg morala extraordinară a poveştii.

Avea să dureze mult pentru că eram pur şi simplu îndrăgostită de New York. Nu mă refer la „iubire” în niciun sens colocvial al cuvântului, vreau să spun că iubeam New Yorkul aşa cum iubeşti prima persoană care te atinge vreodată şi cum nu mai iubeşti pe nimeni vreodată în acelaşi fel. Îmi amintesc că mă plimbam pe 6znd Street la asfinţit în cea dintâi primăvară, sau poate că era cea de-a doua, pentru un timp toate mi se arătau la fel. Era prea târziu să mă întâlnesc cu cineva, dar m-am oprit la intersecţia cu Lexington Avenue şi am cumpărat o piersică şi am stat acolo, la colţ, mâncând-o şi am ştiut că lăsasem vestul în urmă şi atinsesem mirajul. Simţeam gustul piersicii şi aerul călduţ care îmi sufla dintr-o gură de aerisire de la metrou peste picioare şi miroseam liliacul şi gunoiul şi parfumurile scumpe şi ştiam că aveam să plătesc un preţ mai devreme sau mai târziu – pentru că nu aparţineam acestui loc, nu veneam de aici –, dar când ai douăzeci şi doi sau douăzeci şi trei de ani te gândeşti că mai târziu o să ai un sold emotional mare şi o să îţi permiţi să plăteşti, indiferent cât o să vină nota. Încă mai credeam atunci în posibilităţi, încă aveam presimţirea, atât de caracteristică New Yorkului, că urmează să se întâmple ceva extraordinar în orice clipă, în orice zi, în orice lună. Câştigam doar 65 sau 70 de dolari pe săptămână la vremea respectivă („Lasă-te pe mâna lui
Hattie Carnegie”, am fost sfătuită fără nici cea mai mică urmă de ironie de unul dintre redactorii revistei pentru care lucram), atât de puţini bani, încât în unele săptămâni trebuia să lucrez la casa de marcat la magazinul de delicatese de la Bloomingdale ca să pot mânca, detaliu pe care nu l-am menţionat în scrisorile pe care le trimiteam în California. Nu i-am spus niciodată tatălui meu că am nevoie de bani, pentru că mi-ar fi trimis şi nu as fi aflat în veci dacă pot să mă descurc singură. La vremea aceea, să-ţi câştigi existenţa mi se părea un fel de joc, cu reguli arbitrare, dar destul de inflexibile. Şi cu excepţia unor seri anume de iarnă – pe la ora 6 şi jumătate în zona străzilor care începeau cu numărul şaptezeci, să zicem, când se înnopta deja şi un vânt şfichiuitor bătea dinspre râu, când mergeam foarte repede spre staţia de autobuz şi aruncam o privire pe ferestrele luminoase ale caselor din cărămidă aparentă şi vedeam bucătarii gătind în încăperi curate şi îmi imaginam femeile care aprindeau lumânările la etajul superior şi copiii frumoşi îmbăiaţi un etaj mai sus – cu excepţia unor astfel de seri, nu mă simţeam săracă; aveam senzaţia că, dacă aş fi avut nevoie de bani, aş fi putut face oricând rost de ei. Aş fi putut să scriu o rubrică pentru adolescenţi, publicată în mai multe ziare, sub pseudonimul „Debbi Lynn” sau aş fi putut să fac contrabandă cu aur în India sau aş fi putut să devin damă de companie pe 100 de dolari şi nimic nu ar fi contat.

Nimic nu era irevocabil, totul era la îndemână. Imediat după colţ, după toate colţurile, mă aştepta ceva neobişnuit şi interesant, ceva ce nu mai văzusem sau făcusem sau aflasem înainte. Puteam să merg la o petrecere şi să fac cunoştinţă cu cineva care îşi spunea dl Apel Emoţional şi conducea Institutul
Apelului Emoţional sau cu Tina Onassis Blandford sau cu un nătărău din Florida care pe atunci era o prezenţă obişnuită pe ceea ce el numea „Marele C”, circuitul Southampton-El Morocco („Am relaţii sus-puse pe Marele C, dulceaţă”, îmi spunea în timp ce ne măneam varza kale pe terasa lui vastă, închiriată) sau cu văduva regelui ţelinei din piaţa Harlem sau cu un vânzător de piane din Bonne Terre, Missouri, sau cu cineva care deja făcuse şi risipise două averi în Midland, Texas. Puteam să fac promisiuni mie şi altora şi aveam tot timpul din lume să le respect. Puteam să stau trează toată noaptea şi să fac greşeli fără să se pună.

Vedeţi aşadar că mă aflam într-o poziţie ciudată în New York: nu mam gândit niciodată că trăiesc acolo o viaţă adevărată. În mintea mea, mă aflam acolo pentru încă câteva luni, poate doar până la Crăciun sau până la Paşte sau până la prima zi călduroasă din mai. Din acest motiv, mă simţeam mai ales în largul meu în compania sudiştilor, îmi lăsau impresia că şi ei se află la New York ca şi mine, într-o permisie prelungită pe o durată nedeterminată din locul de care aparţineau, nedispuşi să se gândească la viitor, ostracizaţi care ştiau mereu la ce oră pleacă zborurile spre New Orleans sau Memphis sau Richmond ori, în cazul

meu, California. Cineva care trăieşte permanent cu orarul zborurilor în sertarul noptierei trăieşte după un calendar un pic diferit. Crăciunul, de exemplu, era o perioadă dificilă.

Unora le plăcea să ia lucrurile aşa cum vin, se duceau la Stowe sau în străinătate sau plecau pentru o zi acasă la mamele lor în Connecticut. Aceia dintre noi care credeau că locuiesc în altă parte îl petreceau făcând şi anulând rezervări de bilete, aşteptând zborurile care depindeau de vreme de parcă ar fi fost
ultimul avion care părăsea Lisabona în 1940, şi sfârşeau prin a se consola unii pe ceilalţi, aceia dintre noi care rămâneau, cu portocalele şi amintirile şi umpluturile de scoici afumate ale copilăriei, şi strângeau rândurile, colonişti într-o ţară îndepărtată.

Ceea ce şi eram în realitate. Nu sunt sigură că e posibil pentru cineva crescut în est să înţeleagă cu adevărat ce înseamnă New Yorkul, ideea de New York, pentru aceia dintre noi veniţi din vest sau din sud. Pentru un copil din est, mai ales unul care a avut dintotdeauna un unchi pe Wall Street şi care şi-a petrecut câteva sute de dimineţi de sâmbătă la F.A.O. Schwarz, luându-i- se apoi măsura la picior pentru pantofi la Best's, dându-şi apoi întâlnire sub orologiul Biltmore şi dansând pe muzica lui Lester Lanin, New Yorkul e doar un oraş, chiar dacă Oraşul, un loc plauzibil în care oamenii pot să trăiască. Însă pentru aceia dintre noi veniţi din locuri unde nimeni nu a auzit de Lester Lanin, iar Grand Central Station e un program radio de sâmbătă, unde Wall Street şi Fifth Avenue şi Madison Avenue nu sunt locuri, ci simboluri („Bani", „Modă" şi „Negoţ"), New Yorkul nu e un simplu oraş, ci mai degrabă o noţiune infinit de romantică, nexul misterios al tuturor banilor şi puterii şi iubirii, întruchiparea vie a visului strălucitor şi trecător. Să te gândeşti să „trăieşti" acolo înseamnă să reduci miraculosul la banal. Nimeni nu „trăieşte" la Xanadu.

De fapt, îmi era aproape imposibil să le înţeleg pe acele tinere pentru care New Yorkul nu era doar un Estoril efemer, ci un loc real, fete care cumpărau prăjitoare de pâine şi îşi montau dulapuri noi în apartament şi îşi investeau energia într-un viitor fezabil. Nu am cumpărat nicio piesă de mobilier în New York.
Timp de un an sau cam aşa ceva, am locuit în apartamentele altora; după aceea, am locuit în zona străzilor care începeau cu numărul nouăzeci într-un apartament mobilat în întregime cu lucruri scoase dintr-un depozit de un prieten a cărui soţie se mutase de acasă. Şi când am părăsit acest apartament (acesta a fost momentul când părăseam tot, când totul începuse să se clatine), am lăsat acolo toate lucrurile, inclusiv hainele de iarnă şi harta cu Sacramento County pe care o agăţasem pe peretele din dormitor ca să îmi amintească cine sunt, şi m-am mutat pe 75th Street, într-un apartament monastic cu patru camere ce se întindea pe un întreg etaj. „Monastic" este un termen care poate să inducă aici o idee greşită, sugerând o severitate şic.

Până să mă mărit şi înainte ca soţul meu să aducă ceva mobilier, nu a existat nimic în acele patru camere în afară de o saltea dublă ieftină şi o somieră cu arcuri, pe care am comandat- o la telefon în ziua în care m-am hotărât să mă mut, şi de două scaune franţuzeşti de grădină împrumutate de un prieten care le importa. (Mă şochează acum când îmi dau seama că toţi cei pe care îi ştiam în New York aveau tot felul de ocupaţii secundare ciudate şi perdante. Importau scaune de grădină care nu se vindeau foarte bine la Hammacher Schlemmer sau încercau să comercializeze plăci de îndreptare a părului în Harlem sau scriau sub pseudonim dezvăluiri despre Murder, Incorporated în suplimentele duminicale. Cred că, până la urmă, niciunul dintre noi nu era foarte serios, implicându-ne cu adevărat doar când venea vorba despre vieţile noastre cele mai intime.)

Singurul lucru pe care l-am schimbat vreodată în acel apartament a fost să atârn cincizeci de metri de mătase galbenă,
folosită pentru decor la teatru, în faţa ferestrelor din dormitor, pentru că aveam cumva impresia că lumina aurie o să mă facă să mă simt mai bine, dar nu mi-am bătut capul să măsor draperiile ca lumea şi toată vara bucăţile acelea lungi de mătase aurie şi transparentă zburau pe geam, se încurcau şi se îmbibau cu apă în timpul furtunilor de după-amiază. Acela a fost anul, al douăzeci şi optulea an al meu, când am descoperit încetul cu încetul că nu toate promisiunile aveau să fie respectate, că unele lucruri sunt, în realitate, irevocabile şi că, până la urmă, se puneau la socoteală toate eschivările şi toate amânările, toate greselile, toate cuvintele, totul.

Nu despre asta fusese vorba, în fond? Despre promisiuni? Acum, când îmi aduc aminte de New York, totul îmi apare în străfulgerări halucinatorii, detaliate cu o precizie atât de

clinică, încât uneori îmi doresc ca memoria să îsi pună în aplicare distorsiunile care i se atribuie în mod traditional. O vreme destul de îndelungată, cât am stat la New York, m-am dat cu un parfum numit *Fleurs de Rocaille* şi apoi cu *L'Air du Temps,* iar acum cea mai vagă urmă a lor îmi scurtcircuitează gândurile tot restul zilei. Nici nu mai pot să miros săpunul de iasomie Henri Bendel sau un amestec specific de condimente folosit pentru crabii fierţi fără să fiu aruncată înapoi în trecut. Un loc cehesc din zona străzilor care începeau cu numărul optzeci, unde îmi făceam pe vremuri cumpărăturile, avea butoaie cu crabi fierţi. Mirosurile au, bineînţeles, notorietatea de a stimula memoria, dar mai sunt şi alte lucruri care mă afectează în acelasi fel. Cearsafuri în dungi albe şi albastre. Cocktailuri cu vermut şi creme de cassis. Unele cămăsi de noapte în culori spălăcite, la
modă în anii 1959 sau '60, şi unele eşarfe de şifon pe care le-am cumpărat tot pe atunci.

Presupun că multora dintre noi care au fost tineri în New York li se derulează aceleaşi cadre în minte. Îmi amintesc că stăteam trează, pe la 5 dimineaţa, cu o uşoară durere de cap în tot felul de apartamente. Aveam un prieten care nu putea dormi, iar el mai ştia câţiva oameni care aveau aceeaşi problemă şi ne uitam cum se luminează de ziuă şi mai beam un ultim pahar, fără gheaţă, şi mergeam spre casă în lumina zorilor, când străzile erau curate şi ude (plouase în timpul nopţii? nu ştiam niciodată) şi puţinele taxiuri care treceau aveau încă farurile pornite şi singurele culori erau rosul şi verdele semafoarelor. Barurile The White Rose se deschideau dimineaţa foarte devreme; îmi amintesc că stăteam într-unul dintre ele, aşteptând să văd un astronaut trimis în spaţiu, aşteptând atât de mult, încât atunci când chiar s-a întâmplat, aveam ochii aţintiţi nu asupra ecranului televizorului, ci asupra unui gândac de bucătărie de pe pardoseala cu gresie. Îmi plăceau crengile albite deasupra Washington Square la răsărit şi platitudinea monocromatică a Second Avenue, cu ieşirile de urgenţă şi faţadele magazinelor cu grilaje arătând stranii şi pustii în perspectivă.

E destul de greu să ripostezi la ora 6 şi jumătate sau 7 dimineaţa după ce nu ai dormit, acesta fiind poate şi unul dintre motivele pentru care stăteam treji toată noaptea, şi mi se părea un moment plăcut al zilei. Obloanele erau trase în apartamentul acela din zona străzilor care începeau cu numărul nouăzeci şi puteam să dorm câteva ore şi apoi să merg la muncă. Puteam să lucrez pe vremea aceea după doar două sau trei ore de somn şi o găleată de cafea de la Chock Full O'Nuts. Îmi plăcea să merg la
muncă, îmi plăcea ritmul reconfortant şi satisfăcător de a vedea o revistă ieşită de sub tipar, îmi plăcea progresia ordonată a bunului de tipar pe paginile în patru culori, apoi pe cele în două culori şi pe cele alb-negru şi apoi Produsul, nimic abstract, ci un lucru care arăta lucios fără efort şi pe care puteai să îl iei de la un chioşc de ziare şi căruia puteai să-i simţi fizic greutatea în mână. Îmi plăceau toate detaliile mărunte ale paginilor de calc şi ale machetelor, îmi plăcea să lucrez până târziu în nopţile în care revista intra la tipar, să stau şi să citesc *Variety* şi să aştept să fiu sunată de la departamentul de editare. Din biroul meu, se vedea oraşul întinzându-se până la farul de semnalizare meteorologică de pe Mutual of New York Building şi până la luminile care afişau alternativ TIME şi LIFE deasupra Rockefeller Piaza; îmi aduceau o plăcere nelămurită, ca şi mersul pe jos spre nordul oraşului la violeta oră 8 a serilor de la începutul verii, uitându-mă la lucruri, la supierele Lowestoft din vitrinele de pe 57th Street, la oamenii în haine de seară încercând să prindă un taxi, la copacii care tocmai înverzeau deplin, la atmosfera jucăuşă, la toate promisiunile dulci ale banilor şi verii.

Au trecut câţiva ani şi fascinaţia New Yorkului încă s-a păstrat. Am început să îi apreciez singurătatea, faptul că la nicio oră din zi nimeni nu trebuia să ştie unde sunt sau ce fac. Îmi plăcea să merg pe jos, de la East River peste Hudson şi înapoi în zilele friguroase şi în centru, prin Village, în zilele calde. o prietenă îmi lăsa cheile apartamentului ei din West Village când era plecată din oraş şi uneori mă mutam acolo, pentru că la vremea aceea telefonul începuse să mă deranjeze (după cum vedeţi, cangrena deja se întindea), şi puţini aveau numărul ei de telefon. Îmi amintesc de o zi când cineva care chiar avea numărul de telefon
din West Village a venit să mă ia de acolo să ieşim la prânz şi amândoi eram mahmuri şi m-am tăiat la deget deschizându-i o bere şi am izbucnit în lacrimi şi am mers pe jos până la un restaurant spaniol şi am băut Bloody Mary şi am mâncat *gazpacho* până când neam simţit mai bine. Pe atunci nu eram copleşită de vinovăţie că petreceam după-amiezile în felul acela, pentru că încă aveam la dispoziţie toate după-amiezile din lume.

Şi, chiar şi mai târziu, îmi plăcea să merg la petreceri, la toate petrecerile, la petreceri

proaste, la petreceri de sâmbătă după- amiază date în Stuyvesant Town de cupluri proaspăt căsătorite, la petreceri din West Side date de scriitori nepublicaţi sau rataţi care serveau vin roşu ieftin şi vorbeau despre plecări în Guadalajara, la petreceri din Village unde toţi invitaţii lucrau pentru agenţii de publicitate şi votau cu democraţii reformaţi, la petreceri de presă de la Sardi's, soiul cel mai rău de petreceri. Probabil că v-aţi dat deja seama că nu eram genul care să înveţe din experienţa altora, că, într-adevăr, mi-a luat foarte mult timp până să încetez să cred în fete noi şi să încep să înţeleg morala poveştii, şi anume că se poate, fără nicio îndoială, să rămâi prea mult la bâlci.

N-aş putea spune când am început să înţeleg asta. Tot ce ştiu e că lucrurile stăteau foarte prost când aveam douăzeci şi opt de ani. Mi se părea că mai auzisem deja tot ce mi se spunea şi nu mai puteam să ascult. Nu mai puteam să stau într-un bar minuscul din apropiere de Grand Central şi să ascult pe cineva care se plânge de cum soţia lui nu e în stare să se descurce cu fata în casă în timp ce el pierde încă un tren spre Connecticut. Nu mă mai interesa să aud despre avansurile pe care alţi oameni
le primiseră de la editurile lor, despre piese de teatru în Philadelphia care aveau probleme cu felul în care să păstreze atenţia publicului în actul al doilea sau despre oameni care miar plăcea foarte mult dacă aş ieşi din casă şi i-as cunoaşte. Îi întâlnisem deja pe toţi. Erau anumite părţi din oraş pe care trebuia să le evit. Nu mai suportam să trec pe Madison Avenue în dimineţile din timpul săptămânii (aceasta era o aversiune extrem de deranjantă, întrucât pe atunci locuiam la doar cincisprezece sau douăzeci de metri la est de Madison), pentru că acolo aveam să văd femei plimbându-şi terierii Yorkshire şi făcând cumpărături la Gristede's şi atunci mi se punea un nod veblenian[37] în gât. Nu mai puteam să merg în Times Square după-amiaza sau la Biblioteca Publică din New York din tot felul de motive. Într-o zi nu reuşeam să intru într-un Schrafft's, în alta, în Bonwit Teller.

Îi răneam pe oamenii la care ţineam şi îi insultam pe cei la care nu ţineam. M-am îndepărtat de singura persoană care îmi era mai apropiată decât oricine altcineva. Plângeam până nu mai eram nici măcar conştientă când plâng şi când nu, plângeam în lifturi şi în taxiuri şi în spălătorii chinezeşti şi, când am mers la doctor, mi s-a spus doar că par deprimată şi ar trebui să văd un „specialist”. Mi s-a scris pe-o hârtie numele şi adresa unui psihiatru, dar nu am mers la el.

În schimb, m-am măritat, ceea ce se pare că a fost un lucru foarte bun, făcut însă într-un moment foarte prost, de vreme ce tot nu puteam să trec pe Madison Avenue dimineaţa şi tot nu puteam să vorbesc cu oamenii şi tot plângeam în spălătorii chinezeşti. Nu înţelesesem până atunci ce înseamnă „disperarea” şi nu sunt sigură că înţeleg acum, dar în anul acela
am făcut-o. Evident că nu puteam să lucrez. Nu era sigur că pot măcar să pregătesc cina şi stăteam paralizată în apartamentul de pe 75th Street până când mă suna soţul meu de la birou şi îmi spunea plin de tact că nu trebuie să pregătesc cina, că ne putem întâlni la Michael's Pub sau la Toots Shor's sau la Sardi's East. Şi, apoi, într-o dimineaţă din aprilie (ne căsătoriserăm în ianuarie), m-a sunat şi mi-a spus că vrea să plece din New York o vreme, că vrea să îşi ia un concediu de şase luni, că o să mergem undeva.

Mi-a spus asta acum trei ani şi de atunci trăim la Los Angeles. Multora dintre cei pe care îi ştiam în New York li se pare o aberaţie curioasă şi nu se sfiesc să ne-o spună. Nu există nicio explicaţie acceptabilă, nicio explicaţie potrivită, aşa că le răspundem doar în clişee, aşa cum o face toată lumea. Vorbesc despre cât de greu ar fi pentru noi „să ne permitem” să trăim acum la New York, despre cât de mult „spaţiu” avem nevoie. Tot ce vreau să spun, de fapt, e că eram foarte tânără când am trăit la New York şi că, la un moment dat, firul aurit s-a rupt, iar acum nu mai sunt la fel de tânără. Când m-am întors ultima dată la New York, într-un ianuarie friguros, toţi cei pe care îi ştiam erau bolnavi şi obosiţi. Mulţi dintre cunoscuţii mei de acolo se mutaseră la Dallas sau fuseseră pe tratament cu Antalcol sau cumpăraseră o casă la ţară în New Hampshire. Am rămas zece zile, apoi am luat un zbor de după- amiază înapoi spre Los Angeles şi, în drumul de la aeroport spre casă, am văzut în noaptea aceea luna deasupra Pacificului şi am mirosit iasomia care ne înconjura de peste tot şi amândoi am ştiut că nu mai are niciun rost să mai ţinem apartamentul din New York. Au fost ani în care îi spuneam oraşului Los Angeles „Coasta”, dar totul pare să se fi petrecut cu mult timp în urmă.

[1]967

[1] „The second coming” („A doua venire”) (tr. B.S.).
[2] În original, *Double Indemnity* (1944), film noir american regizat de Billy Wilder. Sintagma are şi sensul de „dublă despăgubire”, o prevedere cuprinsă în poliţele de asigurare prin care beneficiarul primeşte dublul sumei asigurate în cazurile în care moartea are loc accidental.
[3] Referire la o practică americană de la mijlocul secolului XX, când oamenii călătoreau în Mexic ca să obţină divorţul pe cale mai eficientă şi mai ieftină decât în Statele Unite.
[4] Monedă a indienilor din America de Nord, alcătuită din scoici legate în formă de mătănii.
[5] Isaia, 54:17.
[6] Arthur Chapman, „Out Where the West Begins” [„Acolo unde începe Vestul”], 1917.
[7] Balada 173, cuprinsă în antologia lui Francis James Child de balade populare anglo-scoţiene în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.
[8] Eroina fictivă a romanului din 1904 al lui W.H. Hudson, *Palatele verzi.* Rima, o fată primitivă din pădurea tropicală care vorbeşte o limbă ce seamănă cu cea a păsărilor, îl cunoaşte cu Abel, un refugiat politic.
[9] Societate financiară americană specializată în servicii de investiţii.
[10] Personaj fictiv dintr-o revistă de literatură de consum publicată între 1931 şi 1949.
[11] Porţiune din Las Vegas Boulevard, cunoscută pentru numărul mare de hoteluri şi cazinouri.
[12] De la Emile Coue, farmacist şi psihoterapeut francez, care la începutul secolului XX a conceput o nouă metodă de psihoterapie bazată pe autosugestie.
[13] Eveniment major pentru contracultura anilor 1960 în San Francisco, organizat cu ocazia votării legii prin care statul California interzicea consumul de LSD.
[14] Mic parc în cartierul Haight-Ashbury din San Francisco, lung şi îngust, care se întinde înspre est ca o prelungire a Golden Gate Park.
[15] În original, „I want to turn him on”, cu referire la expresia „Turn on, tune în, drop out” [,,Activează-te, interacţionează, renunţă”] popularizată de Timothy Leary în 1967 în cadrul Human Be-În.
[16] Motiv textil ornamental de origine persană, având formă de lacrimă cu partea de sus curbată, începând cu mijlocul anilor '60, a fost asociat cu cultura psihedelică.
[17] AmeriCorps VISTA (Volunteers în Service to America) este un program de servicii naţionale creat în 1964 cu scopul de a atenua sărăcia.
[18] Grup de activişti şi actori de teatru stradal, care şi-a desfăşurat activitatea între 1966 şi 1968 în cartierul Haight-Ashbury din San Francisco.
[19] Versuri improvizate pornind de la melodia „Hey Joe” de Billy Roberts. Versurile corecte sunt: „I'm goin' down to shoot my old lady / You know I caught her messin' around with another man”.
[20] Titlul acordat unui ascet sau învăţător religios hindus.
[21] *Parity raid,* o farsă răspândită printre studenţii americani în anii 'şo-'âo, când băieţii încercau să intre în căminele fetelor şi să le fure dessous-urile ca trofee.
[22] Folia alimentară, cunoscută iniţial drept „Saran Wrap”, a fost introdusă pe piaţă de The Dow Chemical Company în 1949. La scurt timp, în 1965, Dow Chemical a primit de la armata americană un contract de 5 milioane de dolari pentru producerea napalmului folosit de trupele americane în timpul Războiului din Vietnam. Activiştii au boicotat produsele Dow Chemical.
[23] F. Scott Fitzgerald, Marele Gatsby, traducere de George Volceanov, Polirom, Iaşi, 2013, p. 75.
[24] Codul de producţie al filmelor de lungmetraj, sau Hays Code, a fost un set de linii directoare prin care marile studiouri din Statele Unite stabileau ce teme sunt sau nu acceptabile, funcţionând astfel ca un sistem de autocenzură.
[25] Vers din *Rock of Ages* [„Stânca veacurilor”], imn creştin popular scris în 1763 de preotul anglican reformat Augustus Toplady.
[26] *Pat and Mike (Perseverenţa),* comedie romantică americană din 1952 cu Spencer Tracy şi Katherine Hepburn în rolurile principale.
[27] W.S. Merwin, *After Some Years* [„Peste câţiva ani”].
[28] Gerard Manley Hopkins, Spring and Fall [„Primăvara şi toamna”].
[29] în original, *Golden lads and girls all must as chimney-sweepers come to dust:* „Domniţe, feţi- frumoşi, homari, toţi cată / Să se prefacă-n pulbere odată” (Shakespeare, „Cymbeline”,

Actul IV, Scena 2, traducere de Leon D. Levițchi, în *Opere complete,* volumul 8, ediție îngrijită şi comentată de Leon D. Levițchi, note de Virgiliu Ştefănescu-Drăgăneşti, Univers, Bucureşti, 1990, p. 57).

[30] Con vulcanic în Hawaii.

[31] Aluzie la *The Big Rock Candy Mountains,* cântec folcloric american.

[32] În original, scrimshaw – obiecte de artă folclorică sculptate de vânătorii de balene în secolul al XlX-lea; derivă de la cuvântul argotic scrimshanker, adică „pierde- vară”.

[33] Cea mai mare „căsuță” de vară din Newport şi un simbol al preeminenței financiare şi sociale a familiei Vanderbilt în Era strălucitoare (The Gilded Age).

[34] Experiment utopic de trai în comun din anii 1840 în Statele Unite.

[35] Psalmii, 23:4.

[36] *How Many Miles to Babylon?* este un cântecel englezesc pentru copii, înregistrat prima dată în 1801, dar având o origine mult mai veche.

[37] Thorstein Bunde Veblen, economist şi sociolog american considerat, încă din timpul vieții, un critic dur al capitalismului.